

A SPIRIT KERETRENDSZER

KÉZIKÖNYV PEDAGÓGUSOK SZÁMÁRA

A SPIRIT KERETRENDSZER

KÉZIKÖNYV PEDAGÓGUSOK SZÁMÁRA

Szerzők

Flavio BACCI, Malisse BRAM, Anja DECOSTER, Tibor DÓRI, Katalin KULMAN, Miklós LEHMANN, Crystal-Jade LERIOS, Enikő TANKÓ, Imre TÓDOR

Szerkesztő

Flavio BACCI

Köszönet

Szeretnénk őszinte köszönetünket kifejezni a projekt első szakaszában részt vevő pszichológusoknak, akik kiemelkedő szakmai hozzájárulásukkal segítették a 6 és 10 év közötti gyermekeknél fejleszthető készségek azonosítását és kiválasztását. Külön köszönet illeti: Cintia BUDINSZKI (klinikai pszichológus – HU), Dr. Zoltán DÓSA (pszichológus, egyetemi docens – RO), Grazia SERANTONI (pszichológus-pszichoterapeuta – IT)

Technikai szerkesztő

Leila SZABÓ, Norbert SZABÓ

Kiadó

Magyar Digitális Oktatásért Egyesület, 2025.

Jogi nyilatkozat

Ez a munka a „**SPIRIT - Skills of Tomorrow for Children of Present: Complex Future-Skill Development with the Synergy of Learning Activities, Game-Based Learning, and STEAM**” című projekt keretében készült. (Támogatási megállapodás száma: 2023-1-HU01-KA220-SCH-000154457).

Az Európai Unió finanszírozásával. Az itt szereplő információk és állítások a szerző(k) álláspontját képviselik, és nem feltétlenül tükrözik az Európai Unió vagy a Tempus Közalapítvány hivatalos véleményét. Sem az Európai Unió, sem a támogatást nyújtó hatóság nem vonható felelősségre miattuk.

A SPIRIT konzorcium minden tagja elkötelezett a pontos és naprakész információk közzététele mellett, és ennek érdekében a legnagyobb gondossággal jár el. A SPIRIT konzorcium tagjai azonban nem vállalnak felelősséget semmilyen pontatlanságért vagy kihagyásért, sem pedig semmilyen közvetlen, közvetett, különleges, következményes vagy egyéb veszteségért vagy kárért, amely ezen információk felhasználásából származik.

Szerzői jog

© 2025 SPIRIT

Ez a mű a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International licenc alapján használható.

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS.....	6
2. TRANSZVERZÁLIS KÉSZSÉGEK AZ ALSÓ TAGOZATON	8
2.1 Kulcsfogalmak és terminológiai pontosítás	8
2.2 Nemzetközi kitekintés: a transzverzális készségek fejlesztése az alsó tagozaton	11
2.3 Nemzetközi modellek	11
3. A MEGJÓOLHATATLAN JÖVŐ?.....	13
4. A SPIRIT KERETRENDSZER ISMERTETÉSE.....	18
4.1 A tíz transzverzális készség.....	19
4.2 A gyermekek életkori sajátosságai és fejlettségi szintje	20
4.3 A modell középpontjában a pedagógus	21
5. A TÍZ KÉSZSÉG.....	24
5.1 Érzelmi tudatosság, érzelemszabályozás és érzelmek kifejezése	24
5.2 Kreativitás	27
5.3 Problémamegoldás.....	31
5.4 Kritikai gondolkodás	35
5.5 Reziliencia	39
5.6 Rugalmasság.....	43
5.7 Kíváncsiság, rácsodálkozás és nyitottság.....	47
5.8 Empátia	50
5.9 Az emberek és a természet megbecsülése	53
5.10 Kapcsolódás	56
6. ÉLETKORI SAJÁTOSSÁGOK.....	59
6.1 Kognitív fejlődés.....	60
6.2 Affektív (érzelmi-szociális) fejlődés.....	61
6.3 Motoros (fizikai) fejlődés	61
6.4 Idegtudományi perspektíva	62
7. HOGYAN FEJLESSZÜNK TRANSZVERZÁLIS KÉSZSÉGEKET?	63
8. KÖVETKEZTETÉSEK	66
9. HIVATKOZOTT SZAKIRODALOM	68

1. BEVEZETÉS

Olyan történelmi korszakot élünk, amelyet a változások gyorsasága és mélysége egyaránt jellemez. Raymond Kurzweil szingularitás-elmélete szerint nem pusztán technológiai fejlődésről, hanem egy exponenciális átalakulási folyamatról van szó, amely az élet minden területére kihatással van (Kurzweil, 2005). Ez a korszak az oktatástól is alapvető szemléletváltást követel meg: az iskola szerepe nem merülhet ki az ismeretátadásban, hanem az „élet tanítójává” kell válnia, amely a tanulókat a folyamatos változásokhoz való alkalmazkodásra készíti fel. Az elmúlt három évtizedben a műveltségről és a tanulásról alkotott felfogás jelentősen átalakult. A hagyományosan középpontba állított tantárgyi és technikai tudás – az úgynevezett „kemény készségek” (hard skills) – mellett egyre nagyobb hangsúlyt nyertek azok a személyes, társas és önszabályozási kompetenciák, amelyeket a szakirodalom „puha készségeknek”, illetve transzverzális készségeknek nevez. Ezek olyan, tantárgyakon átívelő kompetenciák, amelyek az önismerethez, az érzelmi szabályozáshoz, a kommunikációhoz, az együttműködéshez és a társas kapcsolatok minőségéhez kapcsolódnak. Jelentőségük ma már nemcsak a munka világában, hanem az egyéni jóllét, a társadalmi beilleszkedés és az aktív állampolgári részvétel szempontjából is megkerülhetetlen. A gyermekek számára azoknak a készségeknek az elsajátítása, amelyek végigkísérik őket a jövőbe vezető úton, egyszerre izgalmas és összetett pedagógiai kihívás.

A SPIRIT projekt erre a kihívásra kíván választ adni: célja tehát az, hogy támogassa a pedagógusokat, az iskolavezetőket és a kutatókat a transzverzális készségek tudatos, rendszerszintű fejlesztésében az általános iskolai nevelés keretein belül, különös tekintettel előkészítő osztálytól negyedik osztályig. A kézikönyv az oktatás és kutatás területén meghatározó európai intézmények együttműködésében jött létre: a *Fondazione Patrizio Paoletti* (Róma, Olaszország), az *Erasmushogeschool Brussel* (Brüsszel, Belgium), a *Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem* (Kolozsvár, Románia), a *Magyar Digitális Oktatásért Egyesület* (Budapest, Magyarország), a *VitaComm Education* (Nicosia, Ciprus), valamint az ELTE Tanító- és Óvóképző Kar Kisgyermek-nevelési Kutatóközpontja és Módszertani Laboratóriuma – az MDOE társult partnereként – közös szakmai munkájának eredménye. A kötet gyakorlati és elméleti útmutatóként kíván az oktatás megújulásához hozzájárulni.

A „transzverzális készségek” fogalma az 1970-es években jelent meg az oktatási és munkaerőpiaci diskurzusban, amikor az Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma megkülönböztette az adott feladatok ellátásához szükséges technikai készségeket azokról a személyes és társas kompetenciáktól, amelyek komplex, változó helyzetekben segítik a hatékony működést és az alkalmazkodást. Azóta a puha készségek jelentősége folyamatosan növekszik, amit a gyors technológiai fejlődés, a globalizáció és a társadalmi-gazdasági rendszerek „folyékonyvá” válása tovább erősít. Egy olyan világban, ahol a robotika, a generatív mesterséges intelligencia és a globális átalakulások alapjaiban formálják át a foglalkozásokat és az emberi kapcsolatokat, az olyan készségek, mint a hatékony kommunikáció, az empátia, a rugalmasság, a kreativitás, a kritikai gondolkodás és az együttműködés, nélkülözhetetlenné váltak mind az egyéni, mind a közösségi boldogulás szempontjából. Ezek a készségek nem kizárólag a munka világában bírnak jelentőséggel: meghatározó szerepet játszanak az érzelmi és társas jóllétben, a közösséghez tartozás megélésében, valamint a felelős és aktív állampolgári attitűd kialakulásában is.

A mai gyermekek – akik a jövő felnőttjeivé válnak – e készségek fejlesztése révén képessé válhatnak arra, hogy egy kiszámíthatatlan és gyorsan változó világban eligazodjanak. A pedagógiai kérdés azonban adott: miként fejleszthetők ezek a készségek az iskolában? Hogyan válhatnak az általános iskolai nevelés-oktatás szerves részévé? A SPIRIT projekt egy olyan strukturált, ugyanakkor rugalmas keretrendszert dolgozott ki, amely képes a tanulók eltérő szükségleteihez, a pedagógusok szakmai sajátosságaihoz és a különböző kulturális kontextusokhoz alkalmazkodni.

A kézikönyv középpontjában a SPIRIT keretrendszer áll, amely egy háromdimenziós modell segítségével szemlélteti a transzverzális készségek fejlesztését. A modell három tengelyre épül:

1. *A tíz transzverzális készség.* A SPIRIT kutatócsoport több mint ötszáz pedagógus bevonásával, valamint fejlődépszichológusokkal folytatott szakmai interjúk alapján azonosította azt a tíz készséget, amelyek kulcsszerepet játszanak a gyermekek jóllétének, rezilienciájának és alkalmazkodóképességének kialakulásában egy bizonytalansággal és technológiai innovációval jellemezhető jövőben.
2. *Az életkori sajátosságok.* A modell figyelembe veszi a gyermekek kognitív, érzelmi és társas fejlődésének életkori jellemzőit, és minden fejlődési szakaszra differenciált, személyre szabható pedagógiai javaslatokat kínál.
3. *A tanulási tevékenységek.* A transzverzális készségek fejlesztésének hatékonysága érdekében a keretrendszer tapasztalati tanulásra épülő módszereket javasol, beleértve a hagyományos játékokat, a STEAM-megközelítésen alapuló tevékenységeket, valamint más élményalapú pedagógiai eljárásokat.

A fentiekben bemutatott struktúra lehetővé teszi, hogy a pedagógusok rugalmasan navigáljanak a modell dimenziói között, figyelembe véve saját osztályuk jellemzőit és tanítványaik szükségleteit. A kézikönyvet egy, iskolai környezetben kipróbált tevékenységek gyűjteménye egészíti ki, amely konkrét példákkal támogatja a puha készségek tanórai integrációját.

A kötet fejezetei lépésről lépésre vezetik végig az olvasót a SPIRIT keretrendszer megismerésének és alkalmazásának folyamatán:

1. Bevezetés – A SPIRIT projekt és annak kontextusa
2. Transzverzális készségek az alsó tagozaton – Elméleti áttekintés
3. A megjósolhatatlan jövő? – A globális változások pedagógiai értelmezése
4. A SPIRIT keretrendszer ismertetése – A modell részletes bemutatása
5. A tíz készség – Fogalmi és pedagógiai elemzés
6. Az életkori sajátosságok – Fejlődési sajátosságok és tanítási implikációk
7. A transzverzális készségek fejlesztése David Kolb-féle tanulási ciklusa alapján – Gyakorlati útmutató
8. Következtetések és jövőbeli perspektívák
9. Hivatkozott szakirodalom

A SPIRIT modell egyik meghatározó eleme a pedagógiai tudatosság és szakmai reflektivitás központi szerepének kiemelése. A pedagógus ebben a keretben nem kizárólag a tananyag közvetítőjeként értelmezhető, hanem olyan komplex pedagógiai szereplőként, aki modellértékű viselkedésével, döntéseivel és interakcióival aktívan formálja a tanulási környezetet, valamint elősegíti a jelentésteremtő, mély tanulási folyamatok kialakulását.

Az empátia, a problémamegoldás vagy a kritikai gondolkodás személyes megélése lehetővé teszi a pedagógusok számára, hogy e készségek értékét mélyebben megértsék, és azt hiteles pedagógiai gyakorlatokká formálják. Az iskolai környezetben ez a tudatosság befogadóbb, ösztönzőbb és rugalmasabb tanulási légkört teremt, ahol gyermekek és felnőttek egyaránt fejlődhetnek. A puha készségek tanítása egyben biztonságos tanulási tér kialakítását is jelenti, amely teret ad a hibázásnak, a kísérletezésnek és az őszinte párbeszédnek. Mindez elképzelhetetlen egy reflektív és tudatos pedagógus nélkül.

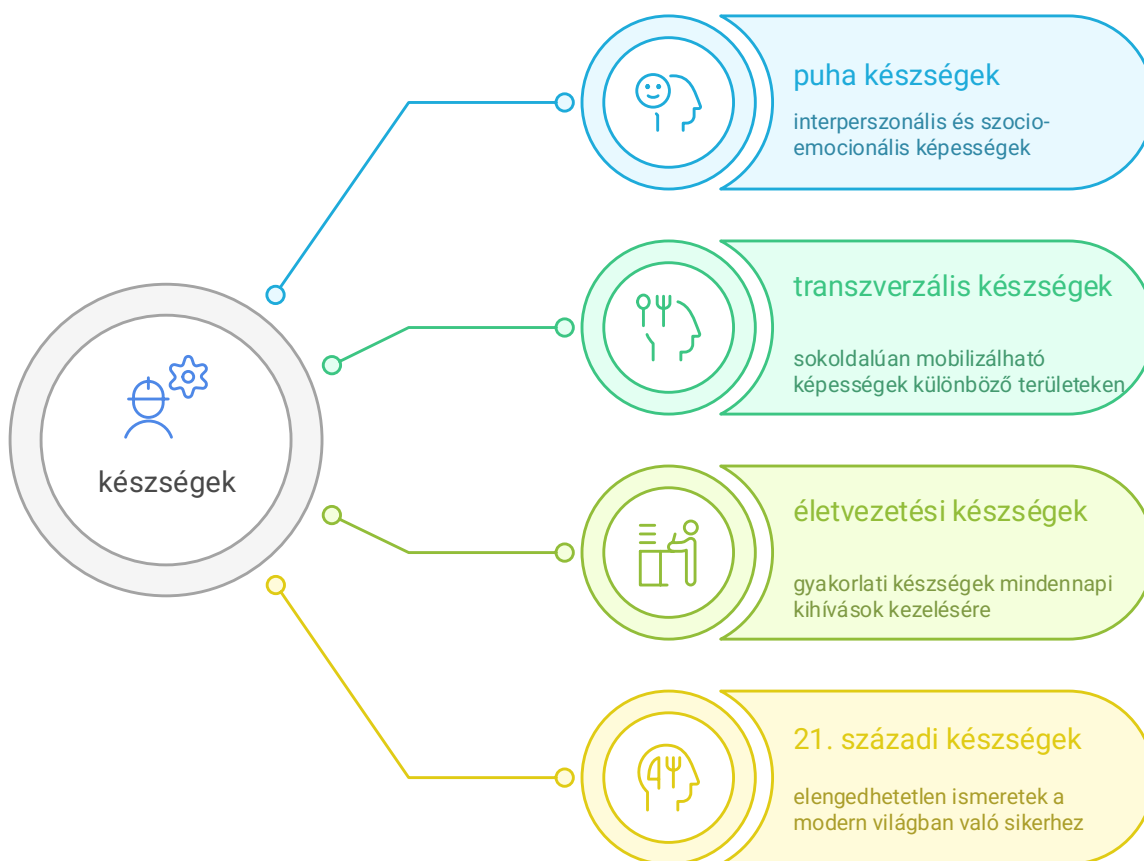
A SPIRIT projekt nem pusztán pedagógiai modell, hanem felhívás az oktatás megújítására. A részt vevő szervezetek szakmai együttműködése és közös jövőképe révén e kézikönyv – a hozzá kapcsolódó tevékenységgyűjteménnyel együtt – arra törekszik, hogy inspirálja a pedagógusokat és az iskolákat. Arra ösztönzi, hogy váljanak a változás aktív alakítóivá, járuljanak hozzá a ma és a holnap gyermekei számára egy kiegyensúlyozottabb, emberibb jövő megteremtéséhez.

2. TRANSZVERZÁLIS KÉSZSÉGEK AZ ALSÓ TAGOZATON

2.1 Kulcsfogalmak és terminológiai pontosítás

A kézikönyv a 21. századi oktatás egyik központi kérdésére fókuszál: miként fejleszthetők tudatosan azok a tantárgyakon átívelő, különböző helyzetekben alkalmazható kompetenciák, amelyek a tanulók tanulmányi előmenetelét, társas beilleszkedését, jóllétét és alkalmazkodóképességét egyaránt támogatják. E fejezet célja, hogy a témában gyakran keveredő fogalmakat – *puha készségek*, *transzverzális készségek*, *életvezetési készségek*, *21. századi készségek* – tisztázza, és egységes terminológiai keretet biztosítson a további fejezetekhez.

1. ábra: A készségek sokszínű dimenziói

A *puha készségek* (*soft skills*) olyan nem technikai jellegű, elsősorban interperszonális és szocio-emocionális kompetenciák, amelyek az eredményes együttműködés, a kapcsolatteremtés és a hatékony kommunikáció alapját képezik. Ide sorolható többek között az együttműködés, az empátia, az asszertív kommunikáció, az alkalmazkodóképesség, valamint a problémamegoldás.

A *transzverzális készségek* (más megnevezéssel: *átvihető, tantárgyakon átívelő kompetenciák*) olyan széles körben alkalmazható képességek, amelyek az élet különböző területein – az iskolai tanulás során, a társas helyzetekben és a későbbi munkaerőpiaci részvételben – egyaránt hasznosíthatók. A fogalom tágabb a puha készségeknél, mivel a társas és érzelmi dimenziók mellett kognitív és digitális komponenseket is magában foglal. Ide tartozik például a kritikai gondolkodás, a digitális műveltség, a tanulás tanulása stb.

Az *életvezetési készségek* olyan gyakorlati, személyes és szociális kompetenciák, amelyek lehetővé teszik az egyének számára a mindennapi élet kihívásainak hatékony kezelését és a felelős döntéshozatalt. Ezek közé sorolható az önismeret, az érzelemszabályozás, a döntéshozatali képesség, az egészségtudatos magatartás, valamint az alapvető pénzügyi ismeretek. Az életvezetési készségek az egyének személyes boldogulásához és a társadalmi részvételhez járulnak hozzá.

A *21. századi készségek* olyan ismeretek, képességek és attitűdök összességét jelentik, amelyek elengedhetetlenek a gyorsan változó, komplex társadalmi és gazdasági környezetben való sikeres eligazodáshoz. A P21 modell (*Partnership for 21st Century Skills*, 2009: 1.) három fő területet különít el: 1) *tanulási és innovációs képességek*: kritikai gondolkodás, kreativitás, együttműködés és kommunikáció; 2) *információs, média- és technológiai képességek*: információs műveltség, médiaműveltség és IKT-műveltség; 3) *életvezetési- és karrierképességek*: rugalmasság és alkalmazkodóképesség, vezetői képességek, felelősségvállalás, szociális és interkulturális kompetenciák, produktivitás és elszámoltathatóság.

2. ábra: A P21 modell területei

A puha készségek, a transzverzális készségek, az életvezetési- és karrierképességek, valamint a 21. századi képességek közös jellemzője, hogy a nem szűken értelmezett szakmai (technikai) tudás helyett az élet különböző területein átvihető, széles körben alkalmazható kompetenciákra helyezik a hangsúlyt. Mindegyik megközelítés arra irányul, hogy az egyének elsajátítsák azokat a képességeket, amelyek szükségesek a hatékony társas interakcióhoz, a változó környezethez való rugalmas alkalmazkodáshoz, valamint a komplex problémák kreatív megoldásához. E kompetenciaterületek jelentős átfedést mutatnak a személyes fejlődés, az interperszonális hatékonyság és a munkaerőpiaci sikeresség dimenzióiban, miközben kiemelt szerepet játszanak az egész életen át tartó tanulás megalapozásában.

Ugyanakkor e fogalmak hatóköre, kontextusa és fókusza eltérő. A puha készségek elsősorban az interperszonális és kommunikációs működéshez kapcsolódnak. A transzverzális készségek ennél átfogóbb kategóriát alkotnak, mivel integrálják a kognitív, szociális és digitális kompetenciákat, és különböző tudásterületeken egyaránt alkalmazhatók. Az életvezetési készségek a mindennapi életvezetéshez szükséges gyakorlati és pszichoszociális képességekre koncentrálnak. A 21. századi készségek pedig kifejezetten a globalizált, technológiailag meghatározott környezet kihívásaira reflektálnak, hangsúlyozva a digitális műveltséget, az innovációt és a nemzetközi együttműködést. Míg a puha, a transzverzális és az életvezetési készségek időben viszonylag stabil, tartósan releváns kompetenciaterületeknek tekinthetők, addig a 21. századi

készségek koncepciója erősebben kötődik a jelenkori társadalmi, gazdasági és technológiai változásokhoz. A főbb jellemzőket az alábbi táblázatban foglaljuk össze (vö. 1. táblázat).

1. táblázat: A SPIRIT projektben nevesített készségek összefoglalása és összehasonlítása

	meghatározás	fókuszterület	példák	kontextus
puha készségek (soft skills)	interperszonális képességek, amelyek hatékony interakciót, együttműködést és kommunikációt tesznek lehetővé	interperszonális és szociális	együttműködés, empátia, kommunikáció, alkalmazkodóképesség, problémamegoldás	főként szakmai és társadalmi környezetben
transzverzális készségek	különböző élet- és munkaterületeken alkalmazható, sokoldalú kompetenciák, amelyek túllépnek az egyes szakmák vagy tudományágak határain	kognitív, digitális és interperszonális	kritikai gondolkodás, kommunikáció, digitális műveltség, a tanulás tanulása	alkalmazható az oktatásban, a munkában, a magánéletben, átvihető a különböző területek között
életvezetési- és karrier képességek	gyakorlati és érzelmi készségek, amelyek segítenek az egyéneknek a mindennapi személyes és társadalmi kihívások hatékony kezelésében	személyes és társadalmi	döntéshozatal, önismeret, pénzügyi ismeretek, érzelmi szabályozás, egészségügyi gyakorlatok	elsősorban a személyes és társadalmi életben, de az oktatásban és a munkában is releváns
21. századi képességek	a gyorsan változó világban a boldoguláshoz elengedhetetlen tudás, szokások és attitűdök	tanulás, írástudás és élet	kritikai gondolkodás, kreativitás, együttműködés, kommunikáció, információs ismeretek, médiatudatosság, rugalmasság, vezetői képességek, szociális készségek, hatékonyság	a hangsúly az oktatáson, a digitális kontextusokon és a globális munkaerőn van

A továbbiakban a kézikönyv a transzverzális készségek fogalmát használja gyűjtőfogalomként, mivel ez képes a legátfogóbban megragadni mindazon kognitív, szociális és digitális kompetenciákat, amelyek a 21. századi tanulás és boldogulás szempontjából meghatározó jelentőségűek.

2.2 Nemzetközi kitekintés: a transzverzális készségek fejlesztése az alsó tagozaton

A nemzetközi kutatások (vö. UNESCO 2019, 2020) egyértelműen alátámasztják, hogy a transzverzális (mindenekelőtt a szocioemocionális és interszónális) készségek fejlesztésének alapfokú oktatásba történő integrálása pozitív hatással van a tanulók tanulmányi teljesítményére, társas kapcsolataira és hosszú távú érvényesülésére. E készségek – mint például a kommunikáció, az együttműködés, a problémamegoldás és az alkalmazkodóképesség – a tanulók komplex, holisztikus fejlődésének alapvető összetevői. A fentiekben említett kutatási eredmények értelmében a készségek korai életkorban történő fejlesztése hatékony, ugyanis a szociális és érzelmi kompetenciák erősödéséhez járul hozzá, ami kedvezőbb osztálytermi viselkedésben, magasabb tanulási motivációban és jobb tanulmányi eredményekben is megmutatkozik. A Hanover Research (2018) elemzése rámutat arra, hogy e kompetenciák tudatos fejlesztése nemcsak a középfokú oktatásban, hanem már az alapoató szakaszban is kulcsszerepet játszik a felsőoktatási és munkaerőpiaci siker megalapozásában. A jelentés hangsúlyozza, hogy a kommunikációs, együttműködési és problémamegoldó készségek fejlesztése tantervi integráció révén valósítható meg a leghatékonyabban.

További vizsgálatok arra is rámutatnak, hogy a szocioemocionális és az úgynevezett „karakterkészségekre” fókuszáló, magas színvonalú koragyermekkori és alapfokú oktatási programok tartós és költséghatékony eredményeket hoznak. A Neveléstudományi Intézet (2020) kutatása például azokat a pedagógiai stratégiákat azonosítja, amelyek e készségek fejlődését segítik elő: ilyen a szociális és érzelmi tanulási (SEL) programok alkalmazása, a projektalapú tanulás, valamint a kommunikációt és problémamegoldást fejlesztő tanulósszervezési eljárások beépítése a tanórai gyakorlatba. A kutatás kiemeli az iskolai évek során fejlesztett készségek és a későbbi munkaerőpiaci siker közötti szoros összefüggést, különös tekintettel az alkalmazkodóképességre, az együttműködésre és az önszabályozásra.

A pedagógiai gyakorlatban a transzverzális készségek fejlesztése leginkább integrált módon, a tantárgyi tanulásba ágyazva valósul meg. Empirikus vizsgálatok (pl. Studies Weekly, 2024) szerint akkor hatékony, ha e készségek fejlesztése a természettudományos, társadalomtudományi és egészségnevelési tartalmakhoz kapcsolódik. A projektalapú és kooperatív tanulási formák az empátia, az együttműködés és a kommunikáció fejlődését segítik elő, míg a kutatásalapú tanulás a kritikai gondolkodást és a problémamegoldást erősíti. Az egészségnevelés pedig az önszabályozás és az érzelmi jóllét fejlesztéséhez járul hozzá. A nemzetközi tapasztalatok tehát azt mutatják, hogy a transzverzális készségek tantervi integrációja hatékony eszköze a tanulók komplex fejlődésének támogatásában, amely alapvető szerepet játszik az egész életen át tartó tanulás megalapozásában.

2.3 Nemzetközi modellek

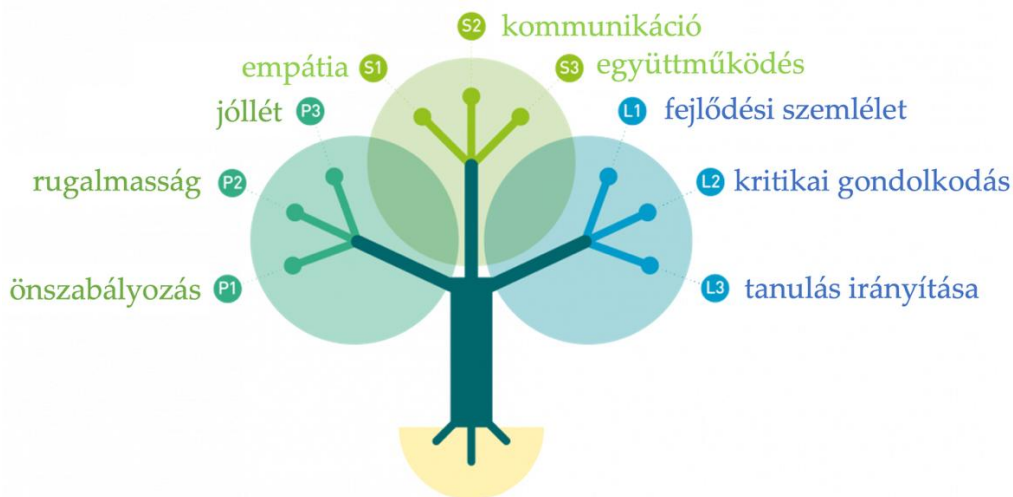
A transzverzális készségek fejlesztésének támogatására több nemzetközileg elismert keretrendszer és modell áll rendelkezésre. Ezek közül kiemelkedik a LifeComp keretrendszer, az UNICEF által kidolgozott megközelítés, valamint a CASEL modell, amelyek különböző hangsúlyokkal, de egymást kiegészítve járulnak hozzá a kompetenciafejlesztés pedagógiai megalapozásához.

A *LifeComp* az Európai Bizottság által kidolgozott, a személyes, szociális és tanulási kompetenciákra fókuszáló keretrendszer. Célja, hogy támogassa az oktatási szereplőket – pedagógusokat, intézményeket és döntéshozókat – e kompetenciák tudatos fejlesztésében és tantervi integrációjában. A keretrendszer három fő terület köré szerveződik: önszabályozás és személyes fejlődés, társas kapcsolódás, valamint a tanulás tanulása.

Az alapfokú oktatásban a LifeComp iránymutatást nyújt a tanulók önszabályozási, kommunikációs és kritikai gondolkodási készségeinek fejlesztéséhez. A keretrendszer holisztikus szemléletet képvisel, amelyben a

személyes, szociális és kognitív dimenziók egymással összefonódva jelennek meg a tanulási folyamatban. Rugalmassága lehetővé teszi, hogy különböző oktatási kontextusokhoz és tanulói szükségletekhez igazodjon.

3. ábra: LifeComp

Forrás: LifeComp (saját fordítás)

Az UNICEF által képviselt megközelítés a transzverzális készségeket a gyermekek rezilienciájának és alkalmazkodóképességének kulcs tényezőjeként értelmezi. A modell középpontjában olyan kompetenciák állnak, mint a problémamegoldás, a kommunikáció, az empátia és az együttműködés, amelyek nélkülözhetetlenek az aktív állampolgársághoz és a társadalmi részvételhez. Az UNICEF hangsúlyozza, hogy e készségek szorosan összekapcsolódnak az alapvető ismeretekkel és értékekkel, és együttesen a tanulók személyes és társadalmi boldogulásához járulnak hozzá. A keretrendszer célja, hogy támogassa a fiatalokat abban, hogy rugalmasan reagáljanak a személyes, tanulmányi és társadalmi kihívásokra, aktív, felelős szereplőkké váljanak közösségeikben.

A CASEL (*Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning*) keretrendszer a szociális és érzelmi tanulás (SEL) egyik legismertebb modellje. Öt kulcskompetenciát határoz meg: önismeret, ön szabályozás, társas tudatosság, kapcsolati készségek és felelős döntéshozatal. A modell hangsúlyozza, hogy e készségek fejlesztése nem választható el az iskolai tanulástól, hanem annak szerves részét képezi. A CASEL megközelítése szerint a szociális és érzelmi kompetenciák fejlesztése a tanulók tanulmányi eredményességéhez, mentális jóllétéhez és pozitív társas kapcsolataikhoz járul hozzá. A keretrendszer pedagógiai szempontból is jól alkalmazható, mivel konkrét fejlesztési területeket és beavatkozási pontokat jelöl ki az iskolai gyakorlat számára.

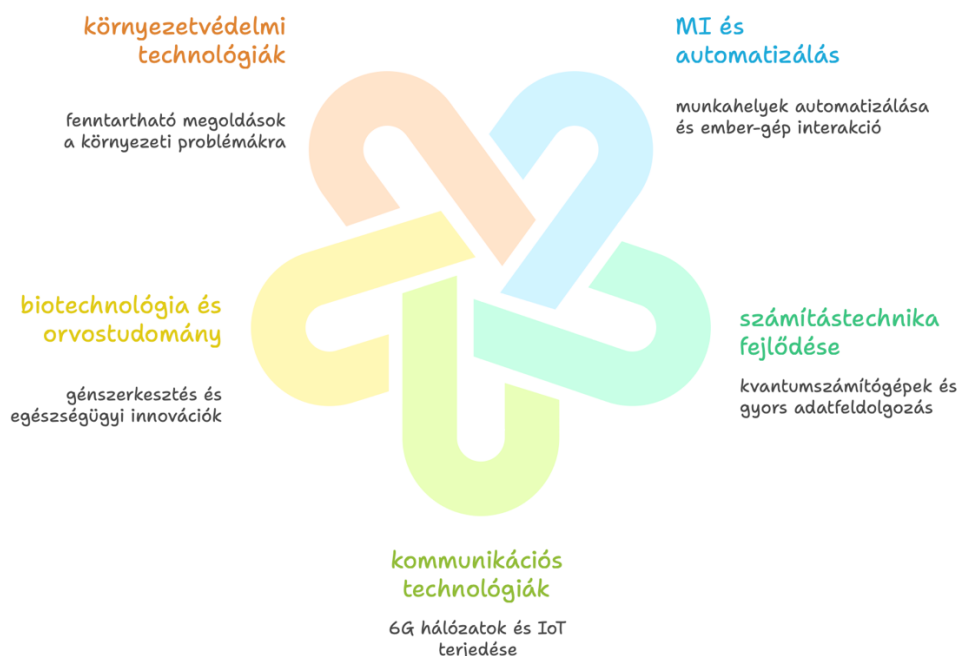
Összegzésként megállapítható, hogy e modellek közös vonása a transzverzális készségek komplex, integrált értelmezése, valamint az a törekvés, hogy e kompetenciák fejlesztése a tanulási folyamat szerves részévé váljon. A különböző keretrendszerek eltérő hangsúlyai ugyanakkor lehetőséget adnak arra, hogy az oktatási gyakorlat a helyi igényekhez és célokhoz illeszkedően válassza ki és alkalmazza a legmegfelelőbb megközelítéseket.

3. A MEGJÓSOLHATATLAN JÖVŐ?

Az elmúlt évek gyors társadalmi-gazdasági változásai arra utalnak, hogy a változások üteme a következő 10-20 évben tovább fog gyorsulni, amelynek legfontosabb tényezője a technológia ugrásszerű fejlődése lesz. Az előrejelzések nagyjából egyetértenek a várható változások főbb pontjaiban (vö. Pérez & González 2024; Európai Bizottság 2022), és három fő csoportba sorolhatók, amelyek mindegyike erőteljesen befolyásolja a jövőben szükséges készségek és kompetenciák körét.

Technológiai változások. A mesterséges intelligencia (MI) és az automatizálás központi szerepet fog játszani, egyre elterjedtebbé válik, és a munkahelyek jelentős részét automatizálhatja, különösen az ismétlődő feladatokat (de egyre inkább a komplex feladatokat is). Ebben az összefüggésben az emberek és a gépek közötti interakció nemcsak a munkafolyamatok kulcsfontosságú részévé válik, hanem a mindennapi életben is alapvető tényező lesz. A számítástechnika további fejlődése, a kvantumszámítógépek megjelenése lehetővé teszi a különösen összetett problémák gyorsabb modellezését és megoldását, forradalmasítva az adatfeldolgozást és a titkosítást. A fejlett kommunikációs technológiák (pl. a várható 6G hálózatok) még gyorsabb adatátvitelt tesznek lehetővé, a dolgok internete (IoT) tovább terjednek, és az alapvető mindennapi tárgyak „intelligenssé” válnak. Ezek a technológiák további folyamatok fejlődését mozdítják elő, mint például a biotechnológia, a génszerkesztés (genom-módosítás), az orvostudomány, az energia és a növekvő környezeti problémákra reagálva, a környezetvédelmi technológiák gyorsan változnak.

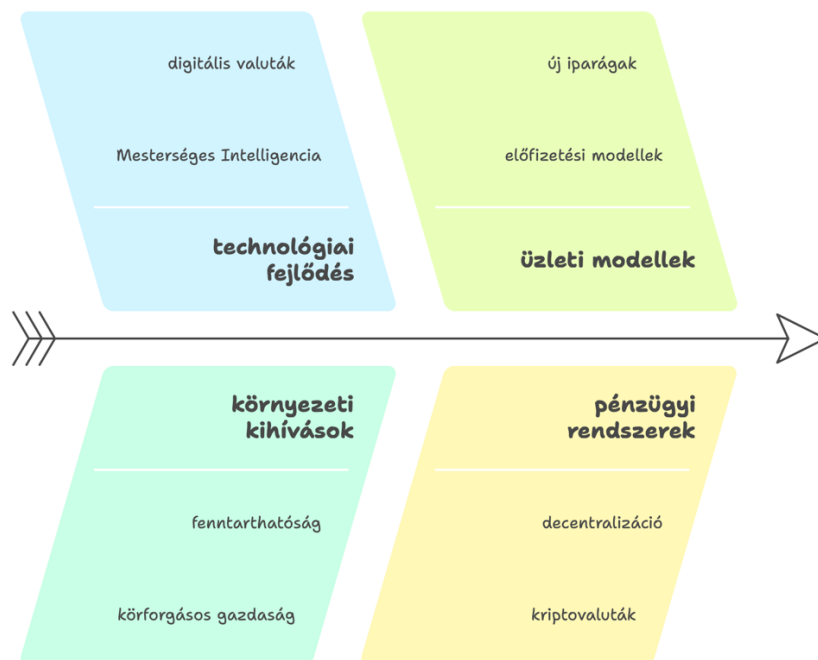
4. ábra: Technológiai változások

Gazdasági változások. Új iparágak és üzleti modellek jelennek meg, amelyek nagymértékben támaszkodnak a mesterséges intelligencia alapú képességekre és szolgáltatásokra. A környezeti kihívások a gazdaság fenntarthatóság felé történő átalakulását ösztönzik. A vállalatoknak egyre nagyobb figyelmet kell fordítaniuk a környezeti, társadalmi és irányítási (ESG) szempontokra. A körforgásos gazdaság modelljei kerülhetnek előtérbe. A szolgáltatások terén az előfizetési modellek válnak dominánssá. A pénzügyek terén decentralizáció várható, és kormányzati szinten bevezethetik a digitális valutákat. A kriptovaluták és a blokklánc-alapú

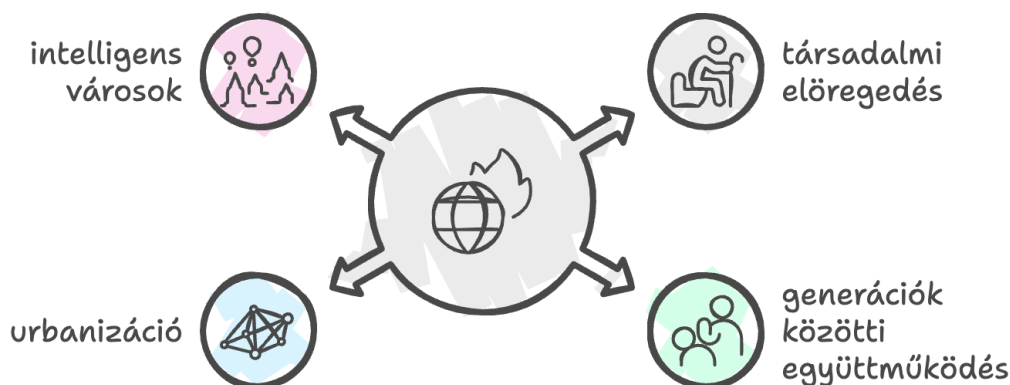
megoldások átalakíthatják a pénzügyi rendszert, ami megköveteli az egyének új pénzügyi ismeretek elsajátítását.

5. ábra: Gazdasági változások

Társadalmi változások. A 21. század társadalmi folyamatait mélyreható demográfiai, gazdasági és kulturális átalakulások jellemzik. A demográfiai változások egyik legjelentősebb tendenciája az európai és más fejlett régiókban megfigyelhető társadalmi elöregedés. Az idősödő népesség komoly kihívások elé állítja a nyugdíjrendszereket, az egészségügyi ellátórendszereket és a szociálpolitikai struktúrákat. Ezzel párhuzamosan a generációk közötti együttműködés, a tudás- és tapasztalatátadás, valamint az intergenerációs szolidaritás új jelentőséget kap a társadalmi kohézió fenntartásában. Az urbanizáció globális szinten tovább erősödik, és a városok egyre inkább komplex, technológiailag integrált rendszerekké alakulnak. Az úgynevezett „intelligens városok” (smart cities) digitális infrastruktúrára, adatvezérelt irányításra és hálózati szolgáltatásokra épülnek, ami újfajta állampolgári kompetenciákat és digitális műveltséget igényel.

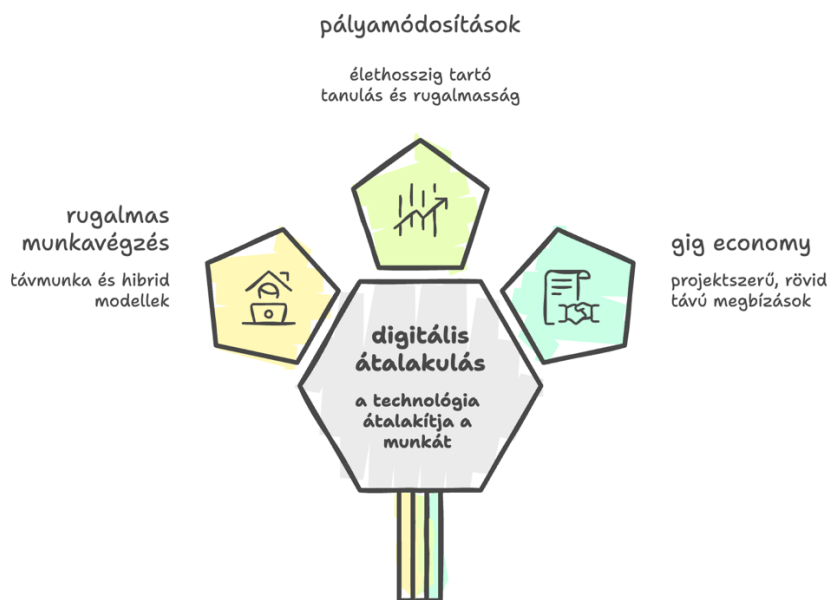
6. ábra: Társadalmi változások

A munka világa szintén jelentős átalakuláson megy keresztül. A távmunka, a hibrid munkavégzés és a digitális munkakörnyezet térnyerése a munkaerőpiac szerkezetét és működését egyaránt átalakítja. A korábbi, lineáris életpályamodellt – amely egy szakmán belüli stabil karrierívet feltételezett – egyre inkább a többszöri pályamódosítás, az élethosszig tartó tanulás és a rugalmas szakmai identitás váltja fel. Ez a tendencia nem

csupán foglalkoztatáspolitikai, hanem identitás- és életvezetési kérdéseket is felvet. Ezzel összefüggésben erősödik az úgynevezett „gig economy”, vagyis a projektszerű, rövid távú megbízásokra épülő munkavégzési forma. A munkavállalás egyre inkább digitális platformokon keresztül szerveződik, ahol a szakemberek online piactereken kínálják szolgáltatásaikat. Ez a modell növeli a rugalmasságot, ugyanakkor bizonytalanságot is hordoz, és új típusú önmenedzselési és vállalkozói kompetenciákat tesz szükségessé.

7. ábra: Munkahelyi változások

A technológiai fejlődés és az automatizáció hatására a társadalmi egyenlőtlenségek bizonyos területeken tovább mélyülhetnek, különösen a magas és alacsony képzettségű csoportok között. Ugyanakkor a digitalizáció potenciálisan bővítheti az oktatáshoz, az információhoz és a kulturális javakhoz való hozzáférést, ami megfelelő szabályozás és oktatáspolitikai támogatás mellett a társadalmi mobilitás eszközévé is válhat. A migráció, a globális kommunikáció és a kultúrák közötti érintkezés intenzívebbé válása következtében az interkulturális kapcsolatok jelentősége növekszik. Az identitás és a közösségi hovatartozás fogalma dinamikusabbá válik, ami egyszerre integrációs lehetőségeket és társadalmi feszültségeket is magában foglal. Ebben a kontextusban az interkulturális érzékenység, a tolerancia, a párbeszédkészség és a kritikai médiaműveltség fontossá válik.

A fentiekben vázolt három terület átalakulása fogja meghatározni, hogy milyen készségekre lesz szükség a jövőben. A mai iskoláknak felelősségük, hogy felkészítsék a gyermekeket ezekre a kihívásokra, és fejlesszék a jövőben szükséges készségeket. Ennek érdekében ajánlásokat fogalmaztak meg, amelyek szisztematikusan meghatározzák a fejlesztendő területeket. Az UNESCO ajánlásai egy alkalmazkodó társadalom előmozdítását célozzák, és általános leírást adnak a jövőműveltség. A társadalmi és technológiai folyamatok összetettsége miatt a komplexitás és a sokszínűség elsődleges fontosságú szempontok (Miller, 2018; UNESCO, 2019; 2020). Az ajánlások hasznosak lehetnek keretként is, amely kulcsfontosságú fogalmakat és súlypontokat kínál a jövőbeli pedagógiai feladatok tervezéséhez.

A transzverzális készségek kiemelt helyet kapnak a jövőben szükséges készségek között. Az UNESCO ajánlása hat fő csoportra osztja őket: médiatudatosság, intraperszonális készségek, interperszonális készségek, kritikus és innovatív gondolkodás, globális polgárság, valamint a korábbiakban nem sorolt készségek (Care & Luo, 2016). A keret az iskolai fejlesztés prioritási területeit is meghatározza.

2020-ban az Európai Unió létrehozta a Skills Labot (<https://skillab-project.eu>), amely folyamatosan értékeli a munkaerőpiaci igényekre való gyors reagáláshoz szükséges készségeket (European Training Foundation 2020: <https://www.etf.europa.eu/en>). A Skills Lab megállapítása szerint a jövőben a kihívások leküzdéséhez magas szintű kreativitásra, innovációra, kísérletezésre és újításra lesz szükség; ezek a készségek nagyban támaszkodnak a kollektív intelligenciára is. A jövő társadalmát tagjainak sokszínűsége (a kulturális komplexitás a gondolkodásmódok és az írástudás sokszínűségével párosul) és az együttműködés szükségessége fogja jellemezni. Az EU 2023-at a készségek európai évének nyilvánította, kijelentve, hogy a jövőorientált társadalom azoknak a készségeknek a fejlesztését mozdítja elő, amelyek hosszú távon hasznosak lesznek tagjai számára (Európai Unió, 2023; Brandi et al., 2023). Ennek érdekében az Európai Unió továbbra is koordinálja a kompetenciák tanulmányozásával kapcsolatos kutatásokat, és a kompetenciakeret ajánlásait a helyi igényekhez igazítja.

A munkaerőpiac igényeire reagálva az Európai Bizottság kidolgozta az európai készségek, kompetenciák, képesítések és foglalkozások (ESCO; Európai Bizottság, 2020: <https://esco.ec.europa.eu/hu>) keretrendszerét, amely megkísérli egységesíteni a különböző foglalkozásokhoz és szakmákhoz szükséges készségek fogalmi keretrendszerét azáltal, hogy a készségeket egy egyenértékűségi táblázatban határozza meg, osztályozási kategóriák rendszerét hozza létre és leírja a készségek közötti kapcsolatokat. A rendszer folyamatosan frissül.

A formális keretek mellett számos más javaslat is született a jövőben szükséges készségek meghatározására. Kotsiou és társai (2022) közel 100 jövőbeli készségek keretének vizsgálata után a jövőorientált oktatásban kiemelten kezelendő készségeket kilenc metakategóriába sorolják: magasabb rendű gondolkodási készségek, dialóguskészségek, digitális és STEM-ismeretek, értékek, önmenedzsment, egész életen át tartó tanulás, vállalkozói készségek, vezetői készségek és reziliencia. Szembetűnő, hogy a metakategóriákban szereplő készségek egy része inkább a puha készségek területéhez tartozik, és ezek olyan területek, amelyek ismét inkább a munkaerőpiacra és a személyes karrierfejlesztésre összpontosítanak. Érdekes megjegyezni a keretek közötti jelentős átfedéseket is: mindegyik figyelembe veszi a várható sokszínűséget és a gyors technológiai változásokat.

A jövőképpel kapcsolatos általános megközelítés ezért elsősorban a munkaerőpiac változásaira irányul, de ugyanolyan fontos az is, hogy olyan készségeket fejlesszünk, amelyek lehetővé teszik az iskoláskorú gyermekek számára, hogy felnőttkorukban mentális és érzelmi egyensúlyt alakítsanak ki, önazonos, kiteljesedésre képes identitást alakítsanak ki, személyes kiteljesedést érjenek el, és kiegyensúlyozott, boldog életet éljenek. Néhány feltételezett változás ezen a területen is releváns.

Mivel a digitalizáció várhatóan kiterjed a mindennapi élet minden területére, a digitális készségek a magánéletben is fontos szerepet fognak játszani. A mesterséges intelligenciára szükség lesz az otthonokban, a közlekedésben, az adminisztrációban és a mindennapi élet szervezésében. A pénzügyi gazdálkodáshoz a digitális pénznemek és a blokklánc-gazdaság megfelelő kezelése lesz szükséges. A kiberbiztonság problémája a személyes adatok kezelésén túl a társadalmi és magánélet minden területére kiterjed.

A kritikai gondolkodás képessége szerepet játszhat a személyes döntések egész sorában, mivel a hatalmas információmennyiség miatt egyre nehezebb lesz kiszűrni a félrevezető információkat. A stresszfactorok várható növekedése miatt szükség lesz a rugalmasság és tudatos jelenlét készségeire. Ebben az összefüggésben a jövőbeli társadalmak egyre növekvő komplexitása és a változások folyékonyága miatt elengedhetetlen célkitűzéssé válik az alkalmazkodóképesség fejlesztése: a gyors alkalmazkodás és az új ismeretek és készségek elsajátításának képessége. Szükséges továbbá az identitás folytonosságának fenntartása is, ami a gyakori karrierváltások és a gig-gazdaság térnyerése miatt egyre nehezebbé válhat.

A társadalmi kapcsolatok és a kommunikáció technológiai átalakulása szintén megköveteli az egyének szociális és kommunikációs készségeinek fejlesztését. A mesterséges intelligencia fejlődése mesterséges ügynökök, virtuális társak megjelenéséhez vezethet, amelyek kezelését be kell építeni a szociális készségekbe. A kooperatív munkában, sőt a társadalmi interakcióban is szükség lesz mind emberi, mind mesterséges ágensekkel vagy virtuális társakkal folytatott kommunikációra.

A várható változások mindhárom területe – a technológiai, a gazdasági és a társadalmi – ezért releváns az egyén személyes jóllétéhez. Természetesen a jövőbeli előrejelzéseket soha nem lehet biztosra venni; a legtöbb esetben a feltételezések a jelenlegi trendek kiterjesztésén alapulnak. De elég nagy bizonyossággal lehet azonosítani azokat a készségeket, amelyekre a jövőben szükség lesz egy kiegyensúlyozott, egészséges élet eléréséhez, amelyben az egyén ki tudja aknázni a benne rejlő potenciált.

4. A SPIRIT KERETRENDSZER ISMERTETÉSE

A SPIRIT keretrendszert azzal a céllal dolgoztuk ki, hogy az általános iskolában – különösen az alsó tagozaton – tanító pedagógusok számára strukturált, ugyanakkor rugalmas módszertani támpontot nyújtson a transzverzális kompetenciák tudatos fejlesztéséhez. A modell abból a felismerésből indul ki, hogy a 21. század gyors technológiai, társadalmi és gazdasági átalakulásai – ideértve az automatizációt, a robotizációt és a mesterséges intelligencia térnyerését – újfajta alkalmazkodóképességet, kritikai gondolkodást és érzelmi stabilitást igényelnek. Ebben a komplex és bizonytalan környezetben a nem kognitív jellegű, ugyanakkor a személyes és társas működés szempontjából alapvető kompetenciák meghatározó szerepet játszanak a gyermekek pszichológiai jóllétének és hosszú távú életvezetési sikerességének alakulásában.

8. ábra: A SPIRIT keretrendszer

A SPIRIT-modell megközelítése egy háromdimenziós, egymásra épülő struktúrán alapul, amely három alapvető dimenzió integrációját valósítja meg. Az első dimenziót a gyermekek jövőbeli jólléte szempontjából meghatározó *tíz transzverzális készség* alkotja. Ezek a készségek nem elszigetelt készségekként, hanem egymással kölcsönhatásban működő, dinamikus rendszerelemekként értelmezendők. A második dimenzió a *fejlődési perspektívát* (életkori sajátosságok) jeleníti meg. Minden egyes készség esetében három fejlettségi szintet különböztünk el, amelyek a gyermekek életkori sajátosságaihoz és aktuális pszichoszociális állapotához igazodnak. Ez a dimenzió biztosítja a differenciált pedagógiai tervezés lehetőségét, és támogatja a fejlődésorientált szemlélet érvényesítését. A harmadik dimenzió *módszertani* eszközök rendszere. A keretrendszer nem külön „kompetenciaórákat” javasol, hanem integrált pedagógiai megközelítést kínál. A transzverzális készségek fejlesztése a tantárgyi tanításba ágyazott módszerekkel, célzott fejlesztő tevékenységek formájában, hagyományos játékok alkalmazásával, valamint a STEAM-szemléletre épülő interdiszciplináris projektek révén valósulhat meg. Ez a többszatszórás megközelítés lehetővé teszi, hogy a kompetenciafejlesztés természetes módon illeszkedjen az iskolai mindennapokhoz. A három dimenzió együttesen olyan koherens keretet alkot, amelyben a pedagógus a gyermekek életkori sajátosságaihoz igazítva, tudatosan és rendszerszemléletűen tervezheti meg a fejlesztési folyamatot.

4.1 A tíz transzverzális készség

A tíz transzverzális készség kiválasztása empirikus kutatási folyamat eredménye. A SPIRIT projekt keretében közel 500 pedagógus bevonásával végzett kérdőíves adatfelvétel (vö. Tódor et al., 2025), pedagógusokkal folytatott fókuszcsoporthoz beszélgetések, valamint kognitív fejlődépszichológusokkal készített félig strukturált interjúk (vö. Lehmann et al., 2025) szolgáltatták az alapot a kompetencialista kialakításához. A kutatási eredmények alapján a projekt kutatócsoportja azokat a kompetenciákat azonosította, amelyek egyrészt meghatározó jelentőségűek a későbbi pszichológiai jóllét és társas alkalmazkodás szempontjából, másrészt már 6-10 éves életkorban értelmezhető és fejleszthető formában jelen vannak.

A kiválasztott kompetenciák közös jellemzője, hogy nem kizárólag az iskolai teljesítményt támogatják, hanem a gyermek személyiségfejlődésének komplex dimenzióit érintik. Fejlesztésük hozzájárul az önszabályozás, az együttműködés, a kritikai gondolkodás, az érzelmi tudatosság és a felelős döntéshozatal megerősödéséhez, ezáltal megalapozva a későbbi életvezetési kompetenciákat. A SPIRIT keretrendszer tehát nem pusztán egy készséglista, hanem olyan átfogó pedagógiai koncepció, amely a gyermekek aktuális tanulási tapasztalatait a jövőbeli jóllét és társadalmi beágyazottság perspektívájába helyezi.

9. ábra: A SPIRIT projekt transzverzális készségei

4.2 A gyermekek életkori sajátosságai és fejlettségi szintje

A transzverzális kompetenciák fejlesztése csak akkor lehet eredményes, ha a pedagógiai beavatkozások illeszkednek a gyermekek életkori sajátosságaihoz és aktuális fejlettségi állapotához. A SPIRIT-modell ezért minden egyes készség esetében három fejlődési szintet különít el, amelyek meghatározásakor a kognitív, szociális és érzelmi fejlődés klasszikus elméleteire (vö. Piaget, Vigotszkij, Erikson) támaszkodtunk. E fejlődési modellek közös felismerése az, hogy a gyermekek gondolkodása, érzelmi szabályozása és társas működése életkoronként eltérő struktúrákat és lehetőségeket mutat; a pedagógiai támogatás akkor hatékony, ha ezekhez a fejlődési feltételekhez igazodik.

A három szint nem merev kategóriát, hanem dinamikus fejlődési állapotot jelöl. Az első, *kezdeti vagy kialakuló kompetenciaszinten* a gyermek a készséggel elsősorban irányított, strukturált helyzetekben találkozhat. A készség alapvető elemei a viselkedésében jelennek meg, de alkalmazásuk még külső támogatást, modellkövetést és explicit visszajelzést igényel. E szakaszban a pedagógus szerepe fontos, ugyanis a „*scaffolding*” (támogató ráépítés) elve szerint a felnőtt biztosítja azt a biztonságos keretet, amelyben a gyermek fokozatosan kipróbálhatja és gyakorolhatja az új viselkedési mintákat.

A második, *megerősödő vagy konszolidálódó kompetenciaszinten* a készség alkalmazása tudatosabbá és egyre önállóbbá válik. A gyermek többféle helyzetben képes az adott kompetencia használatára, és megértése árnyaltabbá válik. Ekkor már nem pusztán reakciószerű viselkedésről beszélhetünk, hanem részben internalizált, belsővé tett működésről. A pedagógus feladata ebben a fázisban a differenciált visszajelzés, valamint a reflektív gondolkodás ösztönzése, hogy a gyermek tudatosítsa saját fejlődését.

A harmadik, *fejlett kompetenciaszinten* a gyermek a készséget rugalmasan, kreatívan és autonóm módon alkalmazza, akár új, komplex helyzetekben is. Képes az adott kompetenciát más készségekkel integrálni, valamint saját tanulási és viselkedési stratégiáit tudatosan alakítani. Itt már nem csupán helyes viselkedésről beszélhetünk, hanem a kompetencia strukturális beágyazottságáról a gyermek személyiségében és társas működésében.

Minden szinthez megfigyelhető viselkedési indikátorok kapcsolódnak, amelyek a pedagógus számára támpontot nyújtanak a tanulók aktuális fejlettségi állapotának azonosításához és a megfelelő pedagógiai támogatás megtervezéséhez. Az empátia példája jól szemlélteti a fejlődési ívet. A kezdeti szinten a gyermek felnőtt segítségével felismeri mások alapvető érzelmeit, és egyszerű helyzetekben adekvát reakciót mutat. A konszolidálódó szinten spontán érdeklődést tanúsít mások érzelmei iránt, és képes viselkedését ezek figyelembevételével alakítani. A fejlett szinten tudatosan és kontextusérzékenyen nyújt érzelmi támogatást, viselkedése a másik fél állapotához igazodik, és reflektív módon képes saját reakcióit is értelmezni.

Hasonló fejlődési dinamika figyelhető meg a kíváncsiság, rácsodálkozás és nyitottság kompetenciájában is. A kezdeti szinten a gyermek a közvetlen tapasztalatokhoz kapcsolódó kérdéseket fogalmaz meg. A megerősödő szakaszban aktívan kezdeményez új tevékenységeket, érdeklődése túllép a közvetlen élményeken. A fejlett szinten pedig a kíváncsiság tudatosan összekapcsolódik a problémamegoldó gondolkodással: kérdései célirányosak, hipotézisalkotással és tanulási stratégiákkal párosulnak.

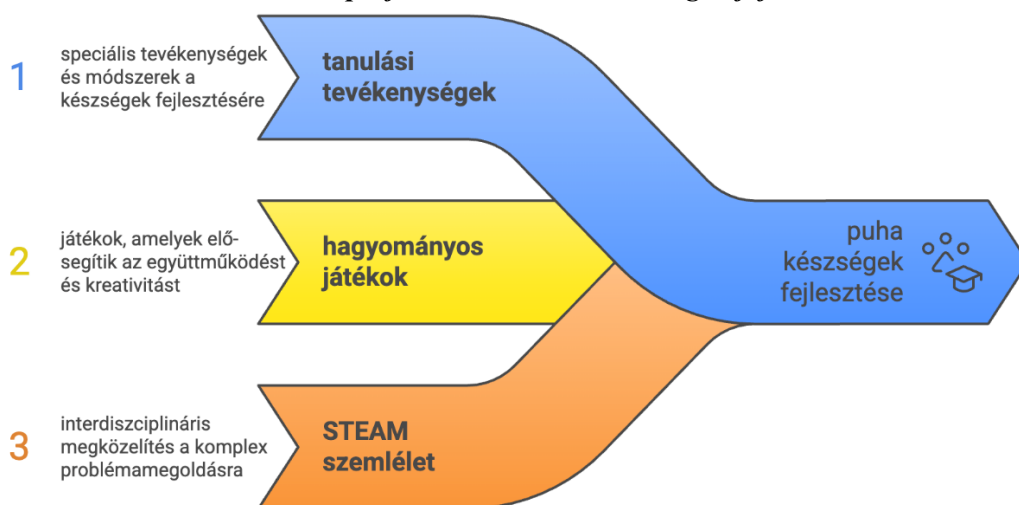
A transzverzális kompetenciák fejlesztésének támogatására a SPIRIT-modell integrált pedagógiai megközelítést javasol. Ennek egyik alappillére a tanulási tevékenységek tudatos megtervezése. A kompetenciák fejlesztése nem különálló „tantárgyként” jelenik meg, hanem beépül a hagyományos tanítási folyamatokba. A problémamegoldás, az együttműködés vagy a kritikai gondolkodás például természetes módon integrálható matematikai feladatmegoldásba, természettudományos kísérletekbe vagy történelmi

forráselemzésbe. A kompetenciák így nem absztrakt elvárasként, hanem konkrét tanulási helyzetekben gyakorolható eszközként jelennek meg.

A hagyományos játékok alkalmazása szintén fontos módszertani eszköz. Ezek a tevékenységek kulturálisan beágyazott, élményszerű tanulási helyzeteket teremtenek, amelyek természetes módon fejlesztik az együttműködést, a szabálytudatot, a kreativitást és a társas alkalmazkodást. A játék pedagógiai értéke abban rejlik, hogy biztonságos kísérletezési teret biztosít a szociális és érzelmi készségek gyakorlásához.

A STEAM-szemlélet – amely a (természet)tudomány, technológia, mérnöki tudományok, művészet és matematika integrációjára épül – interdiszciplináris keretet kínál a komplex problémamegoldás fejlesztéséhez. A multidiszciplináris projektek nem csupán kognitív kihívást jelentenek, hanem együttműködésre, kreativitásra és reflektív gondolkodásra ösztönöznek. Egy ökológiai modell közös megtervezése és kivitelezése például egyszerre fejleszti a természeti rendszerek iránti érzékenységet, a csapatmunkát és a felelősségteljes döntéshozatalt.

10. ábra: A SPIRIT projekt transzverzális készségeit fejlesztő módszerek

A SPIRIT keretrendszer ebben az értelemben iránytűként szolgál a pedagógus számára. Segít abban, hogy a tanítási tevékenységek kiválasztása tudatosan illeszkedjen a gyermekek fejlettségi szintjéhez, és a kompetenciafejlesztés ne esetleges, hanem strukturált és reflektált folyamat legyen. A tevékenységgyűjteménnyel együtt alkalmazva a modell lehetővé teszi, hogy a pedagógus differenciált, fejlődésorientált pedagógiai gyakorlatot valósítson meg, amely a transzverzális kompetenciák megerősítésén keresztül hozzájárul a gyermekek hosszú távú jóllétéhez és társas beágyazottságához.

4.3 A modell középpontjában a pedagógus

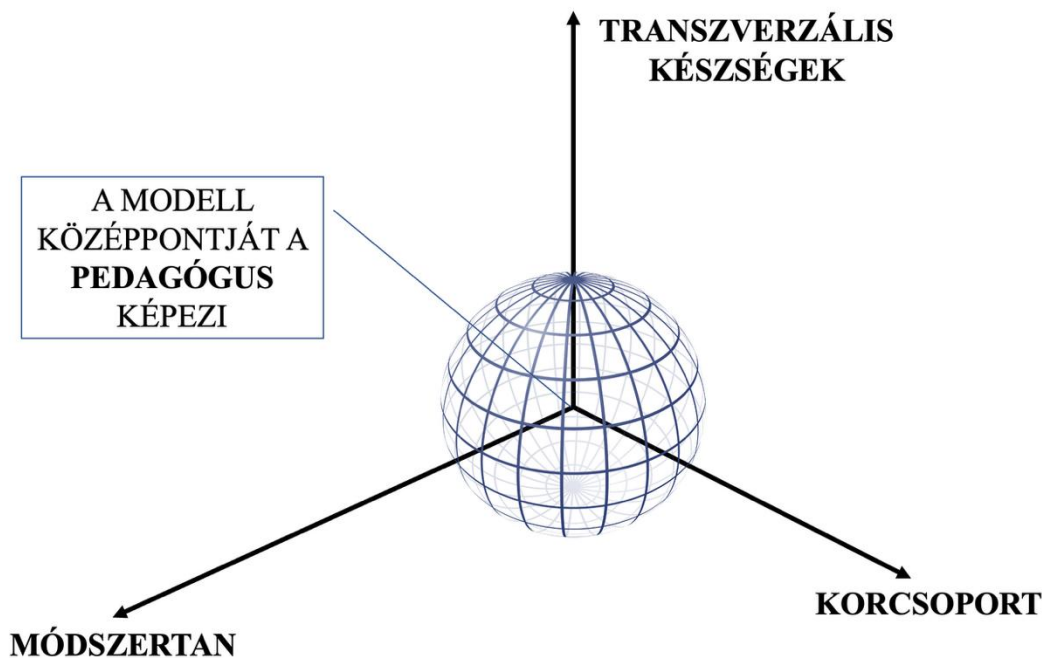
A SPIRIT-modell középpontjában a pedagógus áll. A keretrendszer strukturális támpontokat, módszertani javaslatokat és fejlesztési eszközöket kínál a transzverzális kompetenciák tudatos fejlesztéséhez, azonban ezek hatékonysága alapvetően azon múlik, hogy mindezt a pedagógus a mindennapi gyakorlatban miként értelmezi és valósítja meg. A modell abból a pedagógiai alapelvből indul ki, hogy a nevelés nem pusztán ismeretátadás, hanem személyiségformáló folyamat, amelyben a pedagógus saját attitűdje, kommunikációja és viselkedése meghatározó szerepet játszik.

A pedagógus tehát nem kizárólag tudásközvetítő, hanem a fejleszteni kívánt kompetenciák hiteles képviselője és modellje. A transzverzális készségek – így például az empátia, a reziliencia, az érzelmi tudatosság, az önszabályozás vagy az együttműködési készség – alapvetően kapcsolati természetűek. Ezek nem mechanikusan tanítható tartalmak, hanem tapasztalati úton, interakciók révén, a társas tanulás folyamatában sajátíthatók el. Amennyiben a pedagógus maga is reflektált módon gyakorolja ezeket a kompetenciákat, az osztálytermi környezetben természetes módon jelenik meg a modellezés és az utánzás lehetősége. Az aktív figyelem, az empátikus odafigyelés vagy az érzelmek konstruktív kifejezése nem csupán tananyaggá válik, hanem a tanulók számára megfigyelhető mintává.

A pedagógus központi szerepe több szempontból is indokolt. Egyrészt viselkedési mintát nyújt: a gyermekek érzékenyen reagálnak a felnőttek nonverbális jelzéseire, konfliktuskezelési stratégiáira és érzelmi reakcióira. A pedagógus problémamegoldó hozzáállása, rugalmassága vagy kommunikációs stílusa közvetlenül befolyásolja a tanulók viselkedési mintáit. Másrészt a pedagógus teremti meg azt a pszichológiailag biztonságos tanulási környezetet, amely a transzverzális kompetenciák fejlődésének alapfeltétele. A bizalom, az elfogadás és a kölcsönös tisztelet légköre nélkül az érzelmi és szociális készségek nem tudnak kibontakozni.

A transzverzális kompetenciák fejlesztése továbbá csak akkor válik hitelessé, ha azok integrálódnak a mindennapi pedagógiai gyakorlatba. A tudás és a gyakorlat egysége azt jelenti, hogy a kompetenciák nem elszigetelt fogalmakként jelennek meg, hanem az óraszervezésben, a tanulószervezési formákban, a visszajelzési kultúrában és a konfliktuskezelési helyzetekben is testet öltenek. A pedagógus személyes kompetenciáinak minősége ezért közvetlen hatással van arra, miként értelmezik a tanulók a készségeket: absztrakt elvárásként vagy a mindennapi életben alkalmazható eszközként.

11. ábra: A SPIRIT módszertana

A modell egyik alapfeltevése, hogy hatékonyan csak az tanítható, amit a pedagógus maga is megtapasztalt és reflektált módon integrált saját működésébe. A transzverzális kompetenciák fejlesztése ezért a pedagógus esetében is önismereti és szakmai fejlődési folyamat. Az empátia, a rugalmasság vagy az érzelmi önszabályozás tudatos gyakorlása nemcsak a tanulók támogatását segíti elő, hanem a pedagógus szakmai jóllétét és rezilienciáját is erősíti.

A *hitelesség* kulcskérdés ebben a folyamatban. A tanulók gyorsan érzékelik az inkongruenciát a kimondott elvek és a tényleges viselkedés között. Az a pedagógus, aki saját tapasztalatból beszél az önszabályozásról vagy a konfliktuskezelésről, meggyőzőbb és követhetőbb mintát nyújt. Ugyanakkor a személyes tapasztalat segíti a tanulók előtt álló nehézségek mélyebb megértését is. A kompetenciák fejlesztése gyakran küzdelmekkel és bizonytalansággal jár; ezt a folyamatot csak az tudja empatikusan kísérni, aki maga is átélt hasonló fejlődési helyzeteket.

A SPIRIT-projekt ezért nem csupán módszertani keretet kínál, hanem a pedagógusokat saját szakmai tanulási útjuk tudatosítására is ösztönzi. A pedagógus, mint élethosszig tanuló szakember jelenik meg, aki folyamatos önreflexióval és fejlődési igénnyel közelít saját kompetenciáihoz. A transzverzális készségek fejlesztése nem egyszeri teljesítmény, hanem dinamikus, folyamatos önalakítási folyamat, amely gazdagítja a pedagógus személyes és szakmai identitását egyaránt.

Ennek gyakorlati megvalósítása több szinten történhet. Az önreflexió – például saját kommunikációs mintázatok, konfliktuskezelési stratégiák vagy stresszreakciók tudatos vizsgálata – megalapozza a fejlődést. A mindennapi pedagógiai gyakorlatban tudatosan vállalt kísérletezés, új módszerek kipróbálása, illetve a kihívások tanulási lehetőségként való értelmezése hozzájárul a kompetenciák stabilizálásához. A kollégákkal folytatott szakmai párbeszéd, közös esetelemzések és reflektív műhelyek pedig kollektív tanulási teret teremtenek, amelyben a transzverzális kompetenciák fejlesztése közös szakmai üggyé válik.

A modellhez kapcsolódó képzések és továbbképzési lehetőségek további támogatást nyújtanak a pedagógusok számára abban, hogy tudatos, reflektív és rendszerszemléletű módon integrálják a transzverzális kompetenciák fejlesztését saját gyakorlatukba. A pedagógus tehát nem csupán a modell alkalmazója, hanem annak aktív formálója és hiteles képviselője is.

A transzverzális – gyakran „puha” készségeknek nevezett – kompetenciák nem csupán az osztálytermi munka hatékonyságát támogató eszközök, hanem a pedagógusi hivatás minőségét alapjaiban meghatározó, átalakító erejű személyes és szakmai erőforrások. Fejlesztésük nem kizárólag a tanulók javát szolgálja, hanem a pedagógus jóllétéhez, szakmai önazonosságához és hosszú távú pályaelégedettségéhez is érdemben hozzájárul. Az ilyen kompetenciák tudatos erősítése elősegíti a stresszkezelés hatékonyabb formáit, a munkatársakkal és tanulókkal kialakított bizalmi kapcsolatok elmélyítését, valamint a szakmai kihívásokkal szembeni reziliensebb hozzáállás kialakulását.

Az *empátia* például lehetővé teszi, hogy a pedagógus érzékenyen reagáljon a tanulók érzelmi és szociális szükségleteire, és képes legyen azok nézőpontját is figyelembe venni. Ez a perspektíaváltás a kölcsönös bizalmat erősíti, amely támogató, biztonságos tanulási környezet kialakításához vezet. A rugalmasság és alkalmazkodóképesség – amelyek a pedagógusi pályán nélkülözhetetlenek – segítik a tanárt abban, hogy konstruktívan reagáljon a szakmai kihívásokra, legyen szó heterogén tanulócsoportok irányításáról, váratlan helyzetek kezeléséről vagy új tantervi elvárások bevezetéséről.

A *kreativitás* pedig nem pusztán módszertani újítások forrása, hanem a pedagógusi gondolkodás egyik alapvető minősége, mely az inspiráló tanulási helyzetek megteremtéséhez, a differenciált oktatási stratégiák kialakításához és az osztálytermi problémák rugalmas, innovatív megoldásához járul hozzá. Mindezek a kompetenciák együttesen nemcsak a tanulók fejlődését támogatják, hanem a pedagógus szakmai jóllétét és szakmai kiteljesedését is erősítik.

5. A TÍZ KÉSZSÉG

5.1 Érzelmi tudatosság, érzelemszabályozás és érzelmek kifejezése

5.1.1 A készség meghatározása

Az elmúlt ötven évben egyértelművé vált, hogy az érzelmi intelligencia fejlesztése a gyermekek és felnőttek jóllétének előmozdításának alapkőve. Az érzelmi intelligenciánk széles körűek és sokrétűek, három kulcsfontosságú aspektust foglal magába: az érzelmi tudatosságot, az érzelmek szabályozását és az érzelmek kifejezését. Az érzelmi tudatosság az a képesség, mely által felismerjük és azonosítjuk saját és mások érzelmeit, ami magában foglalja a személyes érzések megértését és azok konkrét élményekhez való társítását. Az érzelmek szabályozása az érzelmek megfelelő és produktív kezelését jelenti, ahelyett, hogy impulzív módon reagálnánk, megtanítva a gyermekeket arra, hogy megnyugodjanak, konstruktív módon fejezzék ki frusztrációjukat, és pozitívan kezeljék az olyan intenzív érzelmeket, mint a harag vagy a szomorúság. Az érzelmek kifejezése az érzelmek világos és tiszteletteljes közlését jelenti, verbálisan és nonverbálisan, lehetővé téve a gyermekek számára, hogy megosszák érzéseiket, elkerüljék a félreértéseket, és mélyebb kapcsolatokat építsenek ki másokkal. Ezek a komponensek együttesen alkotják az érzelmi intelligencia alapját, támogatva a személyes és interperszonális fejlődést.

5.1.2 A készség jelentősége az egész életen át tartó jóllét alakulásában

Az érzelmi tudatosság, érzelemszabályozás és az érzelmek kifejezése elengedhetetlen a 21. század kihívásainak leküzdéséhez, ahol a gyors változások és az interperszonális együttműködés állandó tényezők. Ezek elengedhetetlenek a stresszkezeléshez és a rezilienciához, mivel azok a gyermekek, akik képesek azonosítani és szabályozni az érzelmeiket, erősebb megküzdési mechanizmusokat fejlesztenek ki, amelyek segítenek nekik alkalmazkodni a kihívásokhoz és megelőzni a szorongást. A jobb társadalmi kapcsolatok egy másik eredmény, mivel azok a gyermekek, akik hatékonyan szabályozzák és kommunikálják az érzelmeiket, jobban építik a bizalmat, jobban együttműködnek és konstruktív módon oldják meg a konfliktusokat. Ezek a készségek elengedhetetlenek az iskolában és a jövőbeli munkakörnyezetben való kapcsolatok kialakításához. Ezenkívül támogatják a döntéshozatalt és a problémamegoldást azáltal, hogy elősegítik a kiegyensúlyozott gondolkodást, még nyomás alatt is, biztosítva, hogy az impulzivitás vagy a frusztráció ne akadályozza az ítélőképességet. Az érzelmi kompetencia hozzájárul az önbecsülés és az önérzet növekedéséhez is, mivel az érzelmek tiszteletteljes felismerése és kifejezése erősíti az önismeretet és az önbizalmat, amelyek elengedhetetlenek a folyamatosan változó világban való boldoguláshoz.

5.1.3 A készség megnyilvánulása és fejlődése 6-10 éves korban

A 6-10 éves gyermekek jelentős fejlődési szakaszban vannak, amikor az érzelmi tudatosság, szabályozás és kommunikáció kezd megnyilvánulni. 6-7 éves korukban a gyermekek elkezdik felismerni az alapvető érzelmeket, mint az öröm, a szomorúság és a harag, magukban és másokban. Ezeket az érzelmeket olyan konkrét eseményekkel vagy körülményekkel kapcsolják össze, mint például a boldogsággal, amikor dicséretben részesülnek, vagy a szomorúsággal, amikor elmarasztalják őket. Érzelmek szabályozásának képessége még alapszintű, felnőttek külső iránymutatására vagy egyszerű stratégiákra, például vigasz keresésére támaszkodnak, míg érzelmi kommunikációjuk gyakran olyan nem verbális jelekre vagy rövid kifejezésekre, mint például „szomorú vagyok” mondásra korlátozódik, további részletezés nélkül.

8-9 éves koruk között a gyermekek mélyebb megértést fejlesztenek ki saját és mások érzelmeiről, képesek lesznek összetettebb érzéseket felismerni, mint például a frusztráció vagy a büszkeség, és megérteni olyan árnyaltabb érzelmeket, mint az öröm és az idegesség egy új élmény kapcsán. Egyszerű szabályozási stratégiákkal kezdenek kísérletezni, mint például mély lélegzetvételekkel vagy tízig számolással, amikor dühösek, és egyre nagyobb hajlandóságot mutatnak arra, hogy beszéljenek az érzelmeikről (Hasson 2021), miközben a nonverbális kommunikációjuk is javul, mivel a gesztusok és a hangszín egyre jobban összhangba kerülnek az érzelmeikkel.

10 éves korukra a gyermekek fejlett érzelmi tudatosságot mutatnak, felismerik az érzelmek szerepét a döntéshozatalban és a társadalmi interakciókban. Hatékonyabb szabályozási stratégiákat dolgoznak ki, például a negatív gondolatok átfogalmazását vagy a problémák megbeszélését a megoldások megtalálása érdekében, és az érzelmi kommunikációjuk finomabbá válik. A gyermekek pontosabban fejezik ki magukat, és kommunikációjukat a különböző társadalmi kontextusokhoz igazítják, például konfliktusok során nyugodtan beszélnek, hogy elkerüljék a helyzet eszkalálódását. Ezen készségek fejlesztése érdekében a pedagógusok és a gondozók szerepjátékokat, történetmesélést és reflektív beszélgetéseket alkalmazhatnak, következetes lehetőségeket biztosítva az érzelmek kifejezésére és a problémamegoldás gyakorlására egy támogató környezetben, hogy elősegítsék a fejlődést.

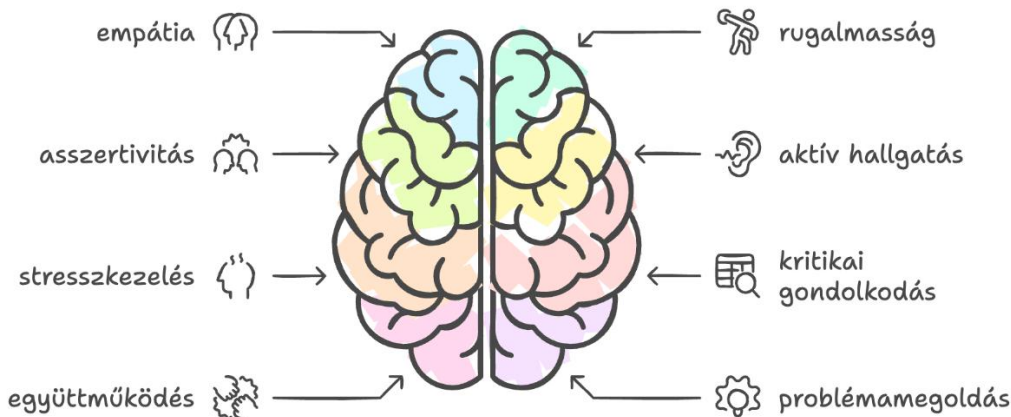
5.1.4 Megfigyelési szempontok a készség szint meghatározásához

- **1. szint:** A gyermekek felismerik saját és mások alapvető érzelmeit, amelyeket az azokat kiváltó eseményekkel kapcsolják össze. Olyan érzelmi jelzéseket, mint például a mosoly a boldogsággal történő társítását képesek megérteni.
- **2. szint:** A gyermekek kezdeti stratégiákat dolgoznak ki az érzelmek kezelésére, például mély lélegzetet vesznek vagy eltávolodnak, hogy megnyugodjanak. Tudatosítják, hogy érzelmi reakcióik hogyan hatnak másokra, ami felelősségérzetet alakít ki bennük.
- **3. szint:** A gyermekek tiszteltteljesen fejezik ki érzelmeiket, és összetettebb szabályozási technikákat alkalmaznak, például a perspektívát váltják, hogy újragondolják a helyzeteket. Empatikusak, megértik az érzelmek szerepét a kapcsolatokban, és ezeket a betekintéseket alkalmazzák a társadalmi interakciók javítására.

5.1.5 Kapcsolódó készségek

Az érzelmi tudatosság, érzelemszabályozás és érzelmek kifejezése számos további puha készséggel is összefügg.

12. ábra: Az érzelmi tudatossághoz, érzelemszabályozáshoz kapcsolódó készségek

- *empátia*: az érzelmi tudatosság, szabályozás és kommunikáció javítja a mások érzéseinek megértését és megosztását, elősegítve az erősebb kapcsolatok kialakulását.
- *rugalmasság*: az érzelmek kezelése segít a kihívásokból való kilábalásban és a mentális erősség kialakításában.
- *asszertivitás*: az érzelmek egyértelmű és tiszteletteljes kommunikálása segít abban, hogy agresszió nélkül álljunk ki magunkért.
- *aktív hallgatás*: az érzelmi kompetencia elősegíti a figyelmes hallgatást, ami elengedhetetlen mások mély megértéséhez.
- *stresszkezelés*: az érzelmek szabályozása segít megelőzni a túlterhelő stresszt, biztosítva az egészségesebb stresszkezelési stratégiákat.
- *kritikai gondolkodás*: az érzelmek felismerése segít a helyzetek objektívebb elemzésében és a kiegyensúlyozott döntések meghozatalában.
- *együttműködés*: az érzelmi kommunikáció erősíti a csapatmunkát azáltal, hogy elősegíti a bizalmat és a nyitottságot.
- *problémamegoldás*: a szabályozott érzelmek elősegítik a racionális gondolkodást és a kreatív megoldásokat kihívásokkal teli helyzetekben.

5.1.6 Módszertani tippek

- Ösztönözze az érzelmek kifejezésére szolgáló szavak használatát, kérje meg a diákokat, hogy nevezzék meg és osszák meg érzéseiket.
- Vezesse őket egyszerű légzőgyakorlatok vagy relaxációs technikák végrehajtásán keresztül, hogy visszanyerjék nyugalmukat.
- Mutasson példát a reflektív hallgatásra azáltal, hogy átfogalmazza az érzelmeiket és érvényesíti tapasztalataikat.
- Vezessen be rövid naplórírási tevékenységeket, amelyek során a gyerekek szavakkal vagy rajzokkal fejezhetik ki érzelmeiket.
- Játsszanak el kihívást jelentő beszélgetéseket, és hangsúlyozzák a tiszteletteljes nyelvhasználatot és hangnemet.
- Ünnepelje a konstruktív érzelmi cserét, és ismerje el a konfliktusok békés megoldására tett erőfeszítéseket.

További olvasmányok

<https://psycnet.apa.org/record/2023-56657-000>

5.2 Kreativitás

5.2.1 A készség meghatározása

A kreativitás az a készség, amely során a meglévő konvenciókat újraértelmezzük, kombináljuk vagy bővítjük, ahhoz, hogy újszerű és értékes ötleteket vagy megközelítéseket hozzunk létre. Ez magában foglalja a meglévő ismeretek, tapasztalatok és perspektívák innovatív módon történő kombinálását problémák megoldása, művészet létrehozása, termékek tervezése vagy megoldások kidolgozása céljából.

5.2.2 A készség jelentősége az egész életen át tartó jóllét alakulásában

A kreativitás fejlesztése elengedhetetlen a jövő szempontjából, mert felkészíti az egyéneket és a társadalmakat arra, hogy egyre összetettebb, gyorsan változó világban boldoguljanak. Íme néhány fontos ok, amiért ez fontos: A kreativitás lehetővé teszi az egyének számára, hogy különböző szemszögekből közelítsék meg a kihívásokat, elősegítve a különböző területeken felmerülő komplex problémák innovatív megoldásait. A kreatív gondolkodásmód segít az embereknek alkalmazkodni az új helyzetekhez, technológiákhoz és változó környezetekhez azáltal, hogy rugalmasan gondolkodnak és nyitottak az új ötletekre; ez ösztönzi az innovációt és elősegíti a társadalom fejlődését. A kreativitás lehetővé teszi az egyének számára, hogy művészet, írás, zene és más személyes és kulturális kifejezési formák révén egyedülálló módon fejezzék ki magukat, hozzájárulva ezzel az érzelmi jólléthez. A kreativitás gazdagabbá teszi életünket, élvezetesebbé és teljesebbé téve tapasztalatainkat. Mivel a tudás és a készségek gyorsan elavulnak, a kreativitás támogatja az egész életen át tartó tanulás és a kíváncsiság gondolkodásmódját, biztosítva, hogy az egyének relevánsak és alkalmazkodóképesek maradjanak személyes és szakmai életükben. A jövőben sok rutin feladat automatizálhatóvá válhat, így a kreativitás kulcsfontosságú megkülönböztető tényezővé válik az emberi munkavállalók számára.

A kreatív problémamegoldást, a kritikus gondolkodást és az innovációt igénylő munkák megoldást, kritikus gondolkodást és innovációt igénylő munkák iránt valószínűleg nagy lesz a kereslet. A technológia gyors fejlődésével a kreativitás döntő fontosságú lesz az új kihívások és lehetőségek kezelésében. A jövő társadalmának rugalmasnak kell lenniük a bizonytalanságokkal szemben, legyenek azok gazdasági változások, világjárványok vagy környezeti katasztrófák. A kreatív gondolkodás elősegíti a rugalmasságot és a váratlan körülményekhez való gyors alkalmazkodás képességét. A kreatív gondolkodás gyakran jobb együttműködéshez vezet, mivel ösztönzi a különböző ötletek és nézőpontok megosztását, elősegítve a csapatmunkát és az innovációt. A kreatív folyamatokban való részvétel elősegíti az információk újszerű elemzését, értékelését és szintetizálását is, javítva a kritikus gondolkodás képességét.

5.2.3 A készség megnyilvánulása és fejlődése 6-10 éves korban

Ebben a szakaszban a kreativitás gyakran a fantáziadús gondolkodás, a problémamegoldás és az eredeti ötletek generálásának képességének keverékeként nyilvánul meg. A kreativitás megnyilvánulása a 6-7 éves és a 8-10 éves gyermekeknél jelentős különbségeket mutat, amelyek elsősorban a kognitív, érzelmi és társadalmi fejlődés mérföldköveinek köszönhetők.

6-7 éves gyermekek:

- hajlamosak elmosni a valóság és a fantázia közötti határt, kreatív munkáik gyakran szeszélyesek, kevésbé törődnek a realizmussal.
- kíváncsisággal közelítik meg a problémákat, de hiányozhat belőlük a szisztematikus gondolkodás, ami gyakran váratlan és ötletes megoldásokhoz vezet.

Az Európai Unió finanszírozásával. Az itt szereplő információk és állítások a szerző(k) álláspontját képviselik, és nem feltétlenül tükrözik az Európai Unió vagy a Tempus Közalapítvány hivatalos véleményét.

Sem az Európai Unió, sem a támogatást nyújtó hatóság nem vonható felelősségre miattuk.

- kreativitásukat gyakran játékokban fejezik ki, például kitalált helyzetekben, bábjátékokban vagy szerepjátékokban.
- a közös kreativitásuk korlátozott, mivel még tanulják, hogyan kell másokkal együttműködni és ötleteket megosztani.

8-10 éves gyermekek:

- figyelembe veszik mások véleményét, ami együttműködőbb és társadalmilag tudatosabb kreatív projektekhez vezet.
- strukturált problémamegoldásban vesznek részt, és jobban tudják megmagyarázni kreatív döntéseik mögötti érvelést.
- művészetük és történeteik részletesebbé válnak, és megpróbálják utánózni a valós világ tárgyait, eseményeit vagy érzelmeit.
- élvezik a csoportos projekteket, értékelik a társaik visszajelzéseit, és képesek ötleteiket a csoport céljaihoz igazítani.

5.2.4 Megfigyelési szempontok a készségszint meghatározásához

A kreativitás fejlődése különböző szinteken vagy szakaszokon keresztül halad, ahol az egyének az alapvető kreatív gondolkodástól a fejlettebb, kifinomultabb és innovatívabb kreativitásformák felé haladnak. Bár a kreativitás fejlődésének szakaszait leíró modellek sokfélék, egy általános keretrendszer a következő szinteket tartalmazhatja:

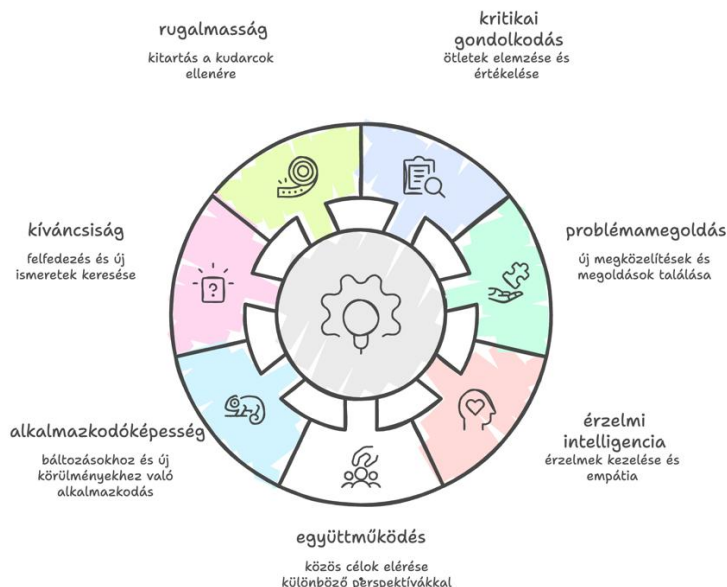
- **1. szint:** Ezen a szinten a kreativitás gyakran a meglévő ötletek, formák vagy utánzásáról vagy épp lemásolásáról szól. A diákok ismert módszerekre vagy példákra támaszkodhatnak, apróbb módosításokat végezve, például a pedagógusok példáját szorosan követve festenek képet, vagy egy jól ismert cselekményhez hasonló történetet írnak. Ez egy fontos alapszintű szakasz, amelyben a tanulók gyakorolják az alapvető készségeket és megismerkednek a kreatív folyamatokkal. Ez a szint lényegében a másoláson keresztül történő tanulást jelenti, ami elengedhetetlen a későbbiekben valami eredeti létrehozásához szükséges alapvető készségek elsajátításához.
- **2. szint:** Ezen a szinten a diákok elkezdik kipróbálni és felfedezni a különböző ötleteket vagy megközelítéseket, kombinálva a különböző forrásokból származó elemeket, tesztelve a határokat és rugalmasabbá válva gondolkodásukban, például megírva egy történetet, amelyet egy elolvasott könyv ihletett, de hozzáadva saját csavarokat a cselekményhez és a szereplőkhöz. Ezt a szakaszt az jellemzi, hogy az egyén képes a tanultakat magáévá tenni, új elemeket hozzáadni vagy a meglévőket megváltoztatni.
- **3. szint:** A legmagasabb szinten a kreativitás eléri a mesteri szintet, ahol az egyének képesek eredeti, innovatív és kifinomult munkákat létrehozni. Összetett, kifinomult ötleteket tudnak generálni, új kereteket vagy tudásterületeket hoznak létre, például egy környezetvédelmi problémát megoldanak hagyományos vagy nem hagyományos módszerek alkalmazásával, legyen az újszerű anyagok felhasználásával a víz tisztítására. A transzformációs kreativitás olyan úttörő vagy forradalmi innovációk létrehozását jelenti, amelyek megkérdőjelezzik a bevett normákat vagy perspektívákat.

5.2.5 Kapcsolódó készségek

- *kritikai gondolkodás:* a kritikus gondolkodás magában foglalja az ötletek elemzését és értékelését, míg a kreativitás újszerű megoldásokat generál. Együttesen lehetővé teszik az egyének számára, hogy finomítsák ötleteiket és értékeljék az innovatív megoldások megvalósíthatóságát.
- *problémamegoldás:* a kreativitás elősegíti a problémamegoldást, mivel lehetővé teszi az egyének számára, hogy különböző perspektívákból gondolkodjanak, új megközelítéseket vizsgáljanak és többféle megoldást találjanak.

- **érzelmi intelligencia:** az érzelmi intelligencia (EI) kiegészíti a kreativitást azzal, hogy segít az egyéneknek kezelni az érzelmeiket, empátiát érezni mások iránt, és inspirációt meríteni személyes és társadalmi tapasztalataikból. Emellett elősegíti a kreatív kihívások során szükséges rugalmasságot.

13. ábra: A kreativitáshoz kapcsolódó készségek

- **együttműködés és kooperáció:** a kreativitás együttműködésen alapuló környezetben virágzik, mivel a különböző perspektívák új ötleteket és megoldásokat szülnek a közös célok eléréséhez.
- **alkalmazkodóképesség:** az alkalmazkodóképesség magában foglalja a változások iránti nyitottságot és az új körülményekhez való alkalmazkodást, ami elengedhetetlen a kreativitáshoz. A kreatív gondolkodóknak alkalmazkodniuk kell megközelítésükhöz, amikor az eredeti ötletek nem működnek, vagy váratlan kihívások merülnek fel.
- **kíváncsiság:** a kíváncsiság ösztönzi a kreativitást, mert bátorítja a felfedezést, a kérdések feltevését és az új ismeretek megszerzését. Motivációt ad az inspiráció keresésére és az ismeretlen ötletek kipróbálására.
- **rugalmasság:** a kreativitás gyakran kísérletezéssel és hibákkal jár, ami frusztrációhoz vagy kudarchoz vezethet. A rugalmasság segít az egyéneknek kitartani a kudarcok ellenére, finomítani ötleteiket és folytatni a kreatív folyamatot a kihívások ellenére.

5.2.6 Módszertani tippek

- Ösztönözze a nyitott végű tevékenységeket, mint például a rajzolás, a mesemondás vagy a blokkokkal való építkezés, amelyeknek nincs egyetlen helyes megoldása.
- Hozzon létre egy biztonságos kifejezési teret, ahol a diákok nyugodtan megoszthatják ötleteiket, anélkül, hogy félnének az ítélkezéstől.
- Integrálja a játékalapú tanulást, pl. szerepjátékot, drámajátékot vagy fantáziadús játékot.
- Vegyen fel divergens gondolkodási gyakorlatokat olyan kérdések/problémák felhasználásával, amelyek többféle választ vagy megoldást ösztönöznek.
- Hagyja, hogy a diákok válasszák ki a témákat, tevékenységeket vagy a munkájuk bemutatásának módját.
- Integrálja a művészeteket a tantervbe, ötvözze a kreatív művészeteket, mint a zene, a képzőművészet, a rajz vagy a dráma olyan tantárgyakkal, mint a matematika vagy a természettudományok.
- Ösztönözze a kíváncsiságot azáltal, hogy a diákokat kérdések feltevésére és saját válaszaik keresésére bátorítja.
- Használjon szabadtéri tevékenységeket és a korosztálynak megfelelő forrásokat a kreatív gondolkodás ösztönzésére.
- Tanítsa meg a diákoknak, hogy a hibákat tanulási lehetőségnek tekintsék, amelyek jobb ötletekhez vezethetnek.
- Ünnepelje a kreativitást azáltal, hogy a diákok kreatív munkáit kiállítja az osztályteremben, és nyilvánosan elismeri erőfeszítéseiket.

További olvasmányok

https://mersz.hu/dokumentum/m958krafe_1/

5.3 Problémamegoldás

5.3.1 A készség meghatározása

A problémamegoldási folyamat magában foglalja a probléma megoldásának megtalálását több lépés szisztematikus végrehajtásával (eljárások vagy stratégiák). Ez egy strukturált megközelítés a probléma azonosítására, elemzésére, valamint egy hatékony megoldás megtalálására és megvalósítására. Ez a készség magában foglalja a kritikus gondolkodást, a kreativitást, valamint azt a készséget, hogy szisztematikus leküzdjük az akadályokat. A problémamegoldáshoz alkalmazkodóképességre is szükség van, mivel nem minden megoldás működik a várt módon, ami kiigazításokat és további alternatívák keresését teszi szükségessé.

A problémamegoldás lépései:

- 1) A probléma meghatározása: Ebben a szakaszban pontosan megfogalmazzuk, mi is a probléma. Kérdéseket teszünk fel: Mi a probléma? Mikor és hol jelentkezik? Kit vagy mit érint? Miért jelent problémát?
- 2) A fő megoldás kritériumainak meghatározása: mikor oldódik meg a probléma valóban?
- 3) A lehetséges alproblémák azonosítása
- 4) Számos lehetséges megoldás kidolgozása az összes alproblémára (divergens fázis, amely kreativitást igényel)
- 5) Az összes alprobléma megoldása
- 6) Értékelje a lehetőségeket: Vizsgálja meg az egyes lehetséges megoldások előnyeit és hátrányait. Vegye figyelembe olyan tényezőket, mint a korlátozások és a megvalósíthatóság, a költségek, az idő és a lehetséges kockázatok vagy akadályok.
- 7) A következmények mérlegelése: vegye figyelembe az egyes megoldások lehetséges rövid és hosszú távú következményeit. Melyik megoldás kínálja a legtöbb előnyt és a legkevesebb hátrányt?
- 8) Döntés meghozatala: Az elemzés alapján válassza ki a legjobb megoldást. Ez lehet egyetlen megoldás vagy több megoldás kombinációja.
- 9) Integrálja a részleges megoldásokat az összes alproblémára: hajtsa végre a fő probléma megoldását
- 10) Tesztelje, értékelje és módosítsa/optimalizálja az átfogó megoldást. Ebben a fázisban ismét szerepet kap a kritikus gondolkodás.

5.3.2 A készség jelentősége az egész életen át tartó jóllét alakulásában

A problémamegoldás egy alapvető, átvihető készség, amely javítja az egyén különböző területeken való sikerességét. Az erős problémamegoldó készségekkel rendelkező emberek általában kreatív, kritikus gondolkodók, akik kitartást tanúsítanak. Ezek a tulajdonságok lehetővé teszik számukra, hogy magabiztosan és rugalmassággal álljanak szembe a jövőbeli kihívásokkal. Ezenkívül a kiváló problémamegoldó készségek javítják az egyén együttműködési és hatékony kommunikációs képességét. Ez segít az ötletek megosztásában, a feladatok delegálásában és az erőfeszítések összehangolásában a közös cél elérése érdekében. A szakmai környezetben a munkáltatók nagyra értékelik azokat a munkavállalókat, akik képesek felismerni a problémákat, kezdeményezni és hatékony megoldásokat kínálni, hozzájárulva ezzel a szervezetek hatékonyságának és innovativitásának növeléséhez.

A problémamegoldó képességek alkalmazása számos pozitív eredményhez vezet:

- **Megnövekedett hatékonyság és eredményesség:** A jól végrehajtott problémamegoldás racionalizálja a folyamatokat, csökkenti a felesleges munkát és időt takarít meg az akadályok gyors kezelésével.
- **Innováció és növekedés:** A problémák kreatív megoldásai új növekedési lehetőségekhez vezethetnek, legyen szó üzleti, oktatási vagy személyes fejlődésről.
- **Csökkentett konfliktusok és jobb döntéshozatal:** A problémamegoldó képességek segítenek a konfliktusok vagy komplex döntések kezelésében azáltal, hogy azonosítják a kiváltó okokat és elősegítik a tényeken és megoldásokon alapuló racionális megbeszéléseket, ahelyett, hogy az érzelmekre támaszkodnának.
- **Folyamatos fejlődés:** A problémamegoldás rendszeres alkalmazása személyes és szakmai fejlődéshez vezet. Az egyének minden megoldott problémából tanulva fejlesztik képességeiket, ami idővel jobb teljesítményhez vezet.

5.3.3 A készség megnyilvánulása és fejlődése 6-10 éves korban

6-10 éves korban kezd kialakulni a problémamegoldó készség. Az ebben a korcsoportban lévő gyermekek már képesek önállóan azonosítani és megoldani egyszerű problémákat, különösen akkor, ha konkrét és vizuális eszközök állnak rendelkezésükre. Például képesek megoldani egy kirakós játékot. Bár az ebben a korban lévő gyermekek gyakran még konkrét, gyakorlati megközelítéseket alkalmaznak, már kezdenek absztraktabban gondolkodni, és egyszerűbb megoldásokat tervezhetnek komplexebb problémákra. A problémamegoldás ebben a korban tehát már felismerhető, de tovább fejlődik. Ezt a folyamatot olyan tevékenységekkel lehet tovább ösztönözni, amelyek arra készítik őket, hogy különböző megoldási stratégiákról gondolkodjanak, amely kreatív és rugalmas gondolkodásra ösztönzik őket. A készség fejlesztésének különböző szintjei lehetnek:

6-8 éves gyermekek:

- egyszerűen felismerik a problémát és egyszerű megoldást találnak rá.
- megtanulják, mi is az a probléma, és hogy a kísérletezés megengedett (anélkül, hogy félnének a hibáktól). Megtanulnak együttműködni és megosztani ötleteiket másokkal.
- megtanulják különböző stratégiák alkalmazását a megoldások megtalálásához.

9-10 éves gyermekek:

- önállóan dolgoznak, több lépést követnek a megoldás eléréséhez, ösztönzik a kritikus gondolkodást, és megértik, miért működik az egyik megoldás, a másik pedig nem.
- kreatívabban közelítik meg a problémákat.
- olyan problémákat oldanak meg, amelyekre nem mindig van egyetlen megoldás.

5.3.4 Megfigyelési szempontok a készségszint meghatározásához

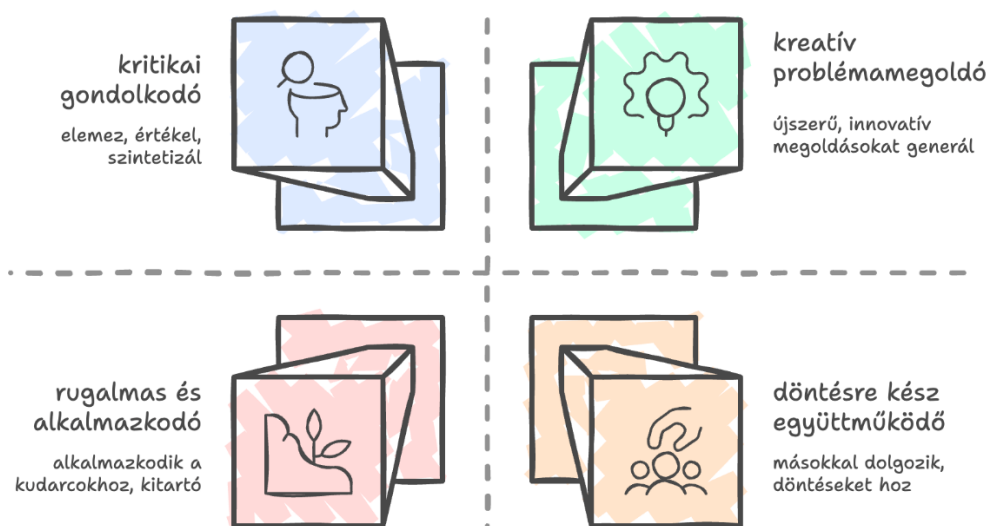
- **1. szint:** segítségre szorul a problémák felismerésében. Megoldások kidolgozása: egyszerű megoldást javasol. Stratégiák alkalmazása: véletlenszerű megközelítés, segítségre szorul. Kitartás és rugalmasság: gyorsan feladja, frusztrált lesz. Reflektálás és értékelés: ritkán reflektál, nehezen értékeli. Önállóság: nagyon függ a segítségtől.
- **2. szint:** önállóan képes felismerni az egyszerű problémákat, néha segítségre szorul. Megoldások kidolgozása: több megoldást is kidolgoz. Stratégiák alkalmazása: stratégiákat alkalmaz, néha útmutatással. Kitartás és rugalmasság: kitartó, néha elbátortalanodik. Reflektálás és értékelés: néha reflektál, javítási javaslatokat tesz. Önállóság: egyre önállóbb, megerősítést keres.
- **3. szint:** önállóan felismeri az összes problémát. Megoldások kidolgozása: kreatív és logikus megoldásokat kínál. Stratégiák alkalmazása: önállóan alkalmazza a fejlett stratégiákat. Kitartás és rugalmasság: erős rugalmasság, kudarcok esetén módosítja a megközelítést. Reflektálás és értékelés:

rendszeresen reflektál, mélyreható elemzéseket végez. Függetlenség: teljesen független, segítség nélkül kezdeményez és alkalmazkodik.

5.3.5 Kapcsolódó készségek

- *kritikai gondolkodás*: Mindkét készség magában foglalja az információk értelmezésének és elemzésének, értékelésének és szintetizálásának képességét. A problémamegoldás gyakran a kritikus gondolkodás gyakorlati alkalmazása a döntéshozatalban és a cselekvésben.
- *kreativitás*: A problémamegoldás a kreativitásra támaszkodik, hogy újszerű és innovatív megoldásokat találjon. A dobozon kívüli gondolkodás képessége javítja az ember hatékony problémamegoldó képességét.

14. ábra: A problémamegoldáshoz kapcsolódó készségek

- *együttműködés*: Sok probléma csapatmunkával oldható meg. A hatékony problémamegoldók gyakran jól együttműködnek másokkal, és a legjobb megoldás elérése érdekében kihasználják a különböző nézőpontokat. A hatékony kommunikációs készségek elengedhetetlenek a közös problémamegoldásban.
- *döntéshozatal*: A problémamegoldás a döntéshozatal előfeltétele. A megoldások értékelése után elengedhetetlen a legjobb lehetőség kiválasztásának és a cselekvés elkötelezettségének képessége.
- *rugalmasság és alkalmazkodóképesség*: A problémamegoldás iteratív folyamata gyakran kísérletezést és hibázást jelent, ami megköveteli az egyénektől, hogy alkalmazkodjanak, ha a kezdeti megoldások kudarcot vallanak. A rugalmasság elengedhetetlen a kihívások leküzdéséhez és a boldogság eléréséhez.

5.3.6 Módszertani tippek

A tanítók úgy támogatják a gyerekeket, hogy arra ösztönzik őket, gondolkodjanak el cselekedeteik következményeiről, mérlegeljenek többféle megoldást; motiválják őket, hogy ne adják fel a kudarcok ellenére sem. Íme néhány konkrét tipp a tanítók számára, amelyek segítenek a gyermekek problémamegoldó képességeinek fejlesztésében:

- Zárt kérdések helyett nyílt kérdéseket tegyenek fel, mely arra ösztönzi a diákokat, hogy mélyebben gondolkodjanak és a probléma különböző aspektusait vegyék figyelembe.
- Használjon játékokat, rejtvényeket és konkrét problémás helyzeteket, amelyekben a diákoknak gondolkodniuk kell és megoldásokat kell találniuk.
- Támogassa a problémát vizuálisan (használjon diagramokat, táblázatokat vagy gondolattérképeket, hogy segítsen a diákoknak rendszerezni gondolataikat).
- Ösztönözze a diákokat a kreatív gondolkodásra és a problémák különböző megközelítéseinek kipróbálására.
- Ösztönözze a diákok közötti együttműködést, hogy megmutassa, hogyan vezethet a csapatmunka jobb megoldásokhoz.
- Rendszeresen gyakorolja a problémamegoldó készségeket, hogy önbizalmat építsen.
- Integrálja a problémamegoldó tevékenységeket olyan tantárgyakba, mint a matematika, a nyelv vagy a természettudományok (pl. „Hogyan hozhatunk létre egy kertet, amely vonzza a méheket?”).

Ezek a stratégiák nemcsak a problémamegoldásban segítenek a gyerekeknek, hanem olyan gondolkodásmód kialakításában is, amely lehetővé teszi számukra, hogy kreativitással és rugalmassággal közelítsenek a kihívásokhoz.

További olvasmányok

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19902283/>

5.4 Kritikai gondolkodás

5.4.1 A készség meghatározása

A kritikai gondolkodás az objektív és logikus érvelés, az információk elemzése és értékelése, a különböző perspektívák figyelembevétele, valamint a bizonyítékokon és logikán alapuló következtetések levonásának képessége. Lehetővé teszi számunkra, hogy az információkat objektív és szisztematikus módon értékeljük és mérlegeljük. A kritikai gondolkodás egyrészt magában foglalja az információk kritikus vizsgálatának és értékelésének képességét, másrészt a komplex problémákról és kérdésekről való független és kreatív gondolkodás képességét. A kritikai gondolkodás segít megalapozott véleményeket és álláspontokat kialakítani, és biztosítja, hogy ne higgyünk el mindent, amit hallunk, látunk, érzünk vagy olvasunk.

5.4.2 A készség jelentősége az egész életen át tartó jóllét alakulásában

A kritikai gondolkodás az élet különféle területén megnyilvánuló készség, amely önálló és logikus gondolkodási képességet igényel. Több, mint egyszerűen vélemény vagy álláspont kialakítása; magában foglalja azt a képességet is, hogy ezt a nézőpontot alátámasszuk és megvédjük. A kritikai gondolkodás ezért elengedhetetlen az egyre összetettebb és gyorsan változó világunkban. Ennek értelmében aktív és reflektív módon gondolkodunk, szisztematikusan elemezzük és értékeljük a problémákat, ahhoz, hogy megalapozott döntésekhez és véleményekhez jussunk. A kritikai gondolkodás tehát alapvető és átfogó készség, amelyet az élet minden területén alkalmazni és fejleszteni kell. Segít az embereknek megalapozottabb és felelősségteljesebb döntéseket hozni, hozzájárul egy kritikus és toleráns társadalom kialakulásához. A kritikai gondolkodás, mint átfogó készség fejlesztése ezért elengedhetetlen az egyének és a társadalom számára: a kritikus gondolkodás egyre fontosabbá válik, mert világunk tele van adatokkal, és tudnunk kell, hogyan kell megkülönböztetni és azokat megfelelően kezelni.

5.4.3 A készség megnyilvánulása és fejlődése 6-10 éves korban

6-7 éves gyermekek esetében:

- Kérdések feltevése: a gyermekek sok „*miért?*” és „*hogyan?*” kérdést tesznek fel. Ez jelzi kíváncsiságukat és vágyukat, hogy megértsék a dolgokat. Például megkérdezhetik: „*miért kék az ég?*”.
- Aktív részvétel: aktívan részt vesznek a beszélgetésekben, kíváncsi kérdéseket tesznek fel, és saját válaszaikat is meg akarják adni.
- Spontán gondolkodás: a gyermekek játék vagy történetmesélés közben meglepő összefüggéseket tudnak létrehozni. Például egy történet olvasása közben azonnal meg tudják magyarázni, szerintük mi fog történni a folytatásban.
- Konkrét gondolkodás: hajlamosak konkrétan gondolkodni, így nehezen boldogulnak az absztrakt fogalmakkal. Kritikus gondolkodásuk gyakran azokra a dolgokra összpontosul, amelyeket közvetlenül megfigyelhetnek.
- Ok-okozati összefüggések: kezdenek megérteni, hogy a cselekedeteknek következményei vannak. Például felhozhatnak egy példát: „*Ha nem rakom el a játékaimat, akkor többé nem játszhatok velük.*”
- Történetértés és -elemzés: egyszerű történeteket tudnak mesélni, és kérdéseket tudnak feltenni a szereplők döntéseiről. Például: „*Miért döntött úgy a hős, hogy elmenekül?*”
- Egyszerű kijelentések: Ki tudják fejezni a gondolataikat, de gyakran egyszerű módon. Például: „*Szeretem ezt a könyvet, mert gyönyörűek a képek benne.*”

- Személyes preferenciák: véleményük személyes tapasztalatokon és preferenciákon alapul, anélkül, hogy azt megindokolnák. Elmondják, mit szeretnek és mit nem, de még nem magyarázzák meg az indokokat.
- Kreatív gondolkodás: játék közben új játékszabályokat vagy problémamegoldási módszereket találnak ki, mint például hogyan lehet leküzdeni egy akadályt a játékban. Ez a kreatív gondolkodásukat és az alternatívák keresését segíti elő.

8-10 éves gyermekek esetében:

- Aktív beszélgetés: gyakrabban vesznek részt csoportos beszélgetésekben és vitákban, ahol nemcsak kifejezik, hanem meg is védik ötleteiket és véleményüket.
- Együttműködés: csapatjátékosok a projektekben, megtanulnak egymásra hallgatni és tiszteletet tanúsítani a különböző nézőpontok iránt.
- Összetett kérdések: mélyebb kérdéseket kezdenek feltenni a témákkal kapcsolatban, mint például „*Mi lenne, ha...?*” Ez arra utal, hogy képesek forgatókönyveket átgondolni és a lehetséges kimeneteket elemezni.
- Vélemények kialakítása és érvelés: a gyermekek indokokkal tudják alátámasztani véleményüket könyvekről, filmekről vagy eseményekről. Például egy könyv leírásakor el tudják magyarázni, melyik aspektus tetszett nekik a legjobban és az miért is.
- Logikai gondolkodás: a gyerekek elkezdnek logikusabb összefüggéseket létrehozni és az absztraktabb fogalmakat megérteni. Például elgondolkodhatnak azon, hogy bizonyos döntéseknek milyen hosszú távú következményei lehetnek.
- Hipotetikus gondolkodás: képesek elképzelni „*mi lenne, ha*” forgatókönyveket, ami segít nekik feltárni a lehetséges kimeneteket és megoldásokat.
- Problémamegoldó gondolkodás: több megoldást is kitalálhatnak egy problémára, például hogyan oldjanak meg egy konfliktust egy baráttal, és mérlegelhetik az egyes megoldások előnyeit és hátrányait, mielőtt döntést hoznak.
- Információelemzés: megtanulják összehasonlítani és értékelni az információkat, például különböző források felhasználásával egy iskolai projektben. Kérdéseket tehetnek fel, például: „*Ez helyes?*” vagy „*Honnan tudjuk, hogy ez helyes?*”.
- Kritikus értékelés: a gyerekek kritikusabban kezdenek tekinteni az információkra. Olyan kérdéseket tehetnek fel, mint „*Ez egyáltalán igaz?*” vagy „*Mit mondhatna erről másvalaki?*”. Tehát különböző perspektívákat vesznek figyelembe.
- Egyszerű reflexió és értékelés: csoportos tevékenységek vagy projektek után arra reflektálhatnak, hogy mi sikerült jól és mi lehetne jobb. Olyan válaszokat fogalmazhatnak meg, mint „*Tetszett, hogy együtt dolgoztunk, de korábban kellett volna elkezdenünk a feladatot*”.

5.4.4 Megfigyelési szempontok a készség szint meghatározásához

- **1. szint:** A gyerekek olyan egyszerű kérdéseket tesznek fel, mint például „*miért?*” és „*hogyan?*”. Megértik az ok-okozati összefüggések alapvető fogalmait, és kifejezhetik személyes preferenciáikat, de mélyebb érvelés nélkül. Kérdések feltevése és kutatás: Egyszerű kérdéseket tesz fel. Elemzés és értelmezés: Az alapvető tényeket azonosítja. Érvek értékelése: nehézséget okoz a vélemény és a tény megkülönböztetése. Érvelés és problémamegoldás: alapvető megoldásokat javasol. Gondolkodási folyamat reflektálása: ritkán reflektál.
- **2. szint:** A gyerekek összetettebb kérdéseket kezdenek feltenni, és véleményüket indokokkal tudják alátámasztani. Képesek a problémákat különböző perspektívákból megközelíteni, csoportos projektekben együttműködni, és aktívan részt venni a vitákban. Kérdések feltevése és kutatás: Releváns és összetett kérdéseket tesz fel. Elemzés és értelmezés: Elemezi az információkat,

kapcsolatokat teremt. Érvék értékelése: egyszerű érveket értékel. Érvelés és problémamegoldás: több megoldást javasol, indoklással. Gondolkodási folyamat reflektálása: alkalmanként reflektál.

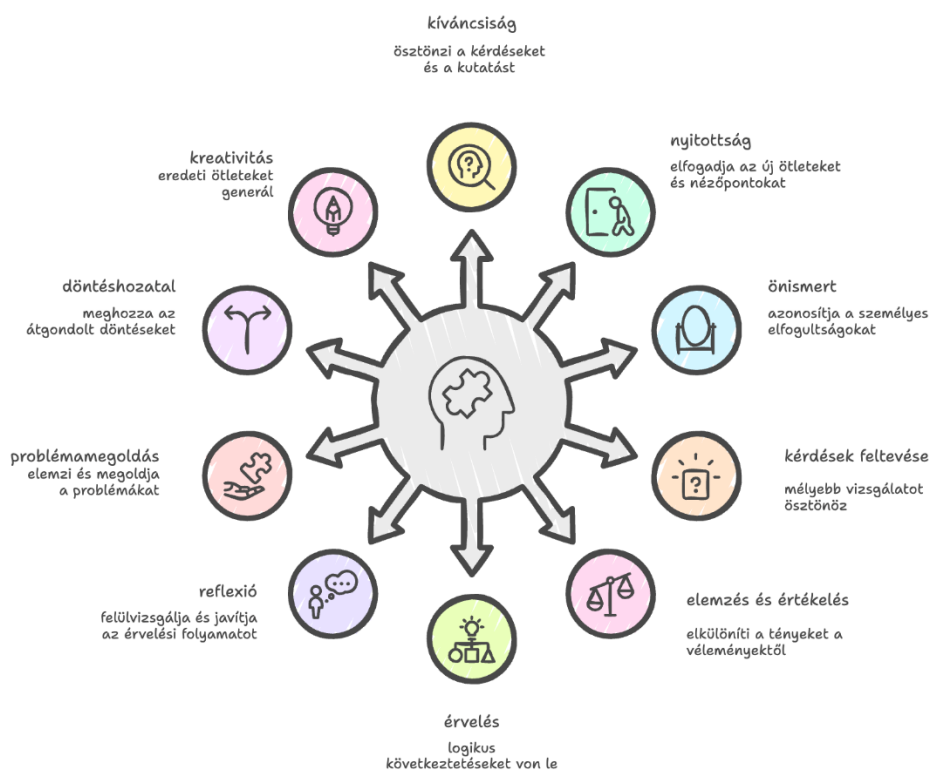

3. szint (szakértő): A gyermekek logikusan gondolkodnak és hipotetikus helyzeteket is figyelembe vesznek. Megalapozott véleményt fogalmaznak meg, kritikus szemmel értékelik az információkat, és hatékonyan használják az érveket és ellenérveket a vitában. Kérdések feltevése és kutatás: mélyreható, nyitott kérdéseket fogalmaz meg. Elemzés és értelmezés: kritikus szemmel elemzi a komplex információkat. Érvék értékelése: kritikus szemmel értékeli a komplex érveket. Érvelés és problémamegoldás: megalapozott, innovatív megoldásokat fogalmaz meg. Gondolkodási folyamat reflektálása: folyamatosan reflektál a gondolkodási folyamatra.

5.4.5 Kapcsolódó készségek

- *kíváncsiság:* ösztönzi a kritikus gondolkodást azáltal, hogy kérdéseket, kutatást és magyarázatok keresését ösztönzi.
- *nyitottság:* támogatja a kritikus gondolkodást azáltal, hogy szívesen fogadja az új ötleteket és a különböző nézőpontokat.
- *önismeret:* segít azonosítani a személyes elfogultságokat, ami objektívebb elemzéshez vezet.

15. ábra: A kritikai gondolkodáshoz kapcsolódó készségek

- *kérdések feltevése:* ösztönzi az információk mélyebb vizsgálatát, tisztázását és tesztelését.
- *elemzés és értékelés:* lebontja, összehasonlítja és értékeli az információkat, hogy elkülönítse a tényeket a véleményekről.
- *érvelés:* logikusan összekapcsolja az ötleteket, és segít következetes következtetések levonásában.
- *reflexió:* elősegíti a saját érvelési folyamat felülvizsgálatát és javítását.
- *problémamegoldás:* kritikus gondolkodást alkalmaz a problémák elemzésére és a lehetséges megoldások értékelésére.

- *döntéshozatal*: kritikus gondolkodást alkalmaz a átgondolt, jól tájékozott döntések meghozatalához.
- *kreativitás*: eredeti ötleteket generál, amelyeket a kritikus gondolkodás értékel és finomít.

5.4.6 Módszertani tippek

- Nyitott kérdéseket tegyen fel, mint például „*miért gondolod ezt?*”
- Használjon gondolkodási sémákat: „*mi, miért, hogyan?*” vagy „*előnyök és hátrányok.*”
- A diákokat problémamegoldó feladatokon dolgoztassa: egyénileg vagy kis/nagy csoportokban?
- Szervezzen vitákat életközeli témákról!
- Ösztönözze a választások és eredmények átgondolását!
- Elemezze a történeteket és a szereplők döntéseit!
- Tanuljon meg kritikus szemmel nézni a médiára, az információkra és az aktuális eseményekre!
- Használjon játékokat a logikus és kritikus gondolkodás gyakorlásához: pl. rejtvények és találós kérdések.
- Biztosítson biztonságos környezetet a hibákhoz: „*A hibák megengedettek!*”
- Adjon teret az önálló döntéshozatalnak: egy probléma többféle megoldása!
- Kapcsolja össze a tananyagot a valós élethelyzetekkel: tantárgyközi együttműködés!

További olvasmányok

https://www.criticalthinking.org/files/Concepts_Tools.pdf

5.5 Reziliencia

5.5.1 A készség meghatározása

A reziliencia az a képesség, hogy mentális, érzelmi és viselkedési rugalmasság révén alkalmazkodjunk a kihívásokhoz. Ez nem csupán személyes tulajdonság, hanem az egyén és környezete, például a család, a közösség és a társadalom közötti interakcióból fakad. A reziliencia az a folyamat és eredmény, amelynek során sikeresen alkalmazkodunk a nehéz vagy kihívásokkal teli élethelyzetekhez, különösen mentális, érzelmi és viselkedési rugalmasságunk, valamint a külső és belső követelményekhez való alkalmazkodásunk révén. Számos tényező hozzájárul ahhoz, hogy az emberek mennyire tudnak alkalmazkodni a nehézségekhez, beleértve azt, hogy az egyének hogyan tekintenek a világra és hogyan viszonyulnak hozzá, a társadalmi erőforrások rendelkezésre állását és minőségét, valamint a konkrét megküzdési stratégiákat.

5.5.2 A készség jelentősége az egész életen át tartó jóllét alakulásában

A reziliencia minden felnőttkori élethelyzetben elengedhetetlen, mivel a kihívások különböző területeken jelentkeznek. A munkahelyen segít a stressz kezelésében; segít alkalmazkodni az új technológiákhoz vagy szerepekhez. A munka és a magánélet egyensúlyának megteremtésével elkerüli a kiégést. A családi életben a reziliencia támogatja a hatékony szülői nevelést; segít a kapcsolati nehézségek kezelésében. A nehézségek, mint például pénzügyi problémák vagy egészségügyi válságok leküzdésében. Emellett kulcsszerepet játszik a fizikai és mentális egészség megőrzésében betegségek vagy érzelmi nehézségek idején, miközben erős társadalmi kapcsolatokat ápol és segít megbirkózni az elszigeteltséggel vagy a közösségi konfliktusokkal. A reziliencia kritikus fontosságú válságok idején, a természeti katasztrófáktól és háborúktól a gazdasági instabilitásig, mivel segít a traumák feldolgozásában és az élet újjáépítésében. Az iskolában és a személyes fejlődésben segít az egyéneknek leküzdni a tanulási kihívásokat, alkalmazkodni a karrier bizonytalanságaihoz, elérni a céljaikat és önbizalmat építeni a nehézségek ellenére. A reziliencia alapvető tényezői közé az optimizmus, az elfogadás, a problémamegoldó képesség, az önkontroll, a felelősségvállalás, a kapcsolatépítés és a jövőorientált gondolkodásmód tartozik, amelyek a gyermekkortól kezdve mind fejleszthetők.

5.5.3 A készség megnyilvánulása és fejlődése 6-10 éves korban

A reziliencia már a 6-10 éves gyermekeknél is jelen van, amely gyakran már korábban, az óvodáskorban kezdődik. A reziliencia szintje nagymértékben a gyermek temperamentumától, családi háttérétől és a környezet által nyújtott támogatástól függ.

Ebben a korban a reziliencia különböző formákban jelentkezhet, mint például:

- **Érzelmi szabályozás:** a gyermekek képesek megnyugodni, miután frusztrációt vagy kudarcot éltek át (pl. veszítettek egy játékot vagy megoldottak egy konfliktust).
- **Önkontroll:** a kudarcok és az érzelmi buktatók leküzdése érdekében a gyermekeknek képesnek kell lenniük a jövőre vonatkozó elképzelés kialakítására (jövőorientált gondolkodásmód), gondolatuk és cselekedeteik kontrollálására a céljaik elérése érdekében, valamint képesnek kell lenniük kizárni azokat a tényezőket, amelyek megzavarhatják őket céljaik elérésében. Ehhez nagyfokú kitartás, önkontroll és célorientáltság szükséges.

- **Problémamegoldás:** megoldásokat keresnek az akadályok leküzdésére, például önállóan elvégzik a házi feladatot.
- **Támogató társadalmi kapcsolatok fenntartása:** támogató barátságokat vagy családi köteleket építenek ki és ápolnak, hogy segítsenek nekik a nehéz helyzetekben.
- **Jövőorientált gondolkodásmód és optimista szemlélet:** még nehézségek esetén is reménykednek a pozitív kimenetelben.
- **Optimista szemlélet:** nehézségek esetén is reménykednek a pozitív kimenetelben.
- **Rugalmasság:** gyorsan alkalmazkodnak a változásokhoz, például egy új pedagógushoz vagy osztálytársakhoz.
- **A rugalmasság fejlesztése** ebben a korban megalapozza a gyermekek számára, hogy felnőttkorukban sikeresen alkalmazkodjanak az élet kihívásaihoz.

A 6-10 éves, rezilienciával rendelkező gyermekek képesek kezelni a kihívásokat és magabiztosan alkalmazkodni a különböző helyzetekhez.

- Képesek szabályozni az érzelmeiket, megnyugtatni magukat olyan kudarcok után, mint egy elvesztett játék vagy egy csalódás, ami segít nekik elkerülni, hogy túlterheltek legyenek.
- Képesek önállóan megoldani a problémákat, kritikus gondolkodással teljesítik a feladatokat vagy oldják meg a konfliktusokat társaikkal.
- Ezek a gyermekek támogató kapcsolatokat tudnak kiépíteni és fenntartani, nehéz időkben érzelmi támaszként támaszkodnak a társadalmi kapcsolataikra, és konstruktív módon oldják meg a nézeteltéréseket.
- Optimista szemléletükkel képesek motiváltak és reményteliek maradni, még akkor is, ha kihívásokkal szembesülnek vagy kudarcot élnek át. A kudarcokat nem akadálnak, hanem tanulási lehetőségnek tekintik.
- Képesek alkalmazkodni a változásokhoz is, például új rutinokhoz, környezethez vagy új osztálytársakhoz. Rugalmasságuk segít nekik nyugodtnak maradni ismeretlen helyzetekben. A kihívásokat magabiztosan, kitartóan és szükség esetén segítséget kérve közelítik meg, egyensúlyt teremtve az önállóság és a támogatás között.

Összességében ezek a gyerekek érzelmi, szociális és kognitív képességeiket használják az élet nehézségeinek leküzdésére. Rugalmasságuk lehetővé teszi számukra, hogy megbirkózzanak a jelenlegi kihívásokkal és felkészüljenek a jövőbeli terhekre, így növekedhetnek és elérhetik céljaikat.

5.5.4 Megfigyelési szempontok a készségszint meghatározásához

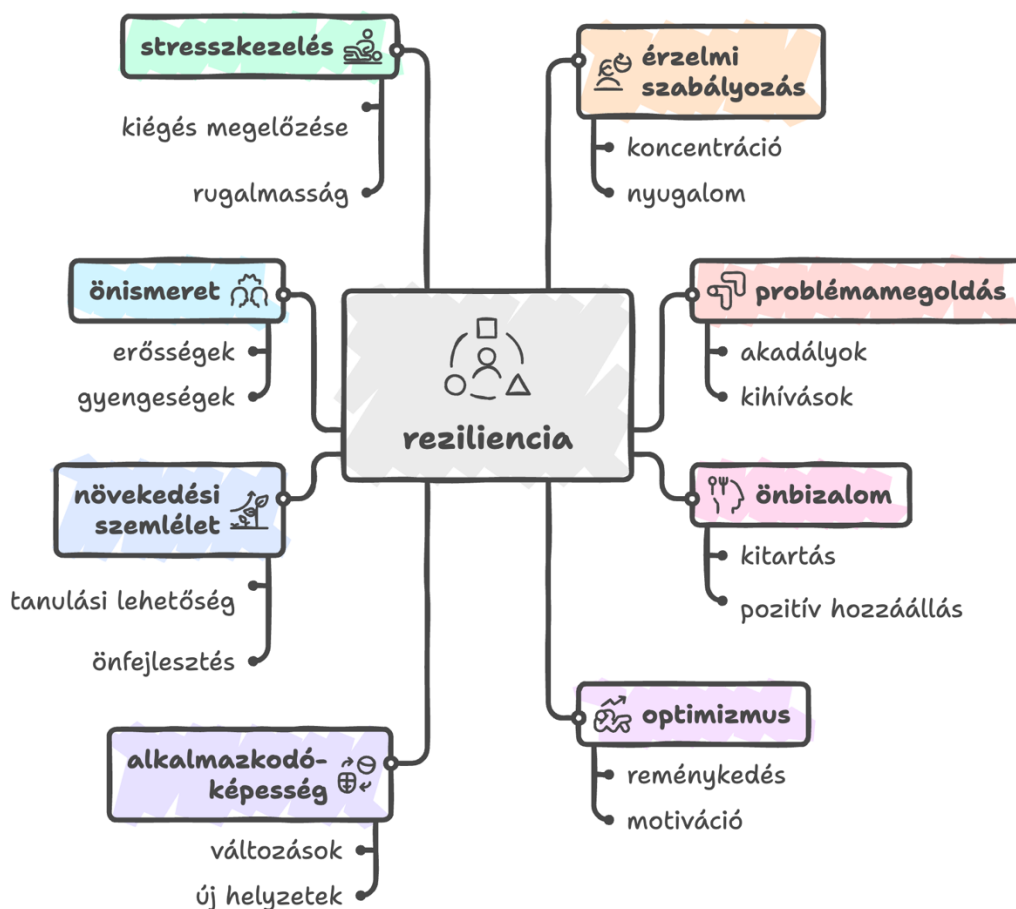
- **1. szint:** Az alacsony rugalmasságú gyermekek gyakran frusztrációval vagy érzelmi kitörésekkel reagálnak kisebb kihívásokra. Hajlamosak elkerülni a nehéz feladatokat, nem bíznak problémamegoldó képességeikben, és nehezen kérnek segítséget. Társas kapcsolataik törékenyek lehetnek, és nehezen heverik ki a konfliktusokat. Például elkerülhetik a csoportmunkát, vagy hibák elkövetése után feladják a feladatot.
- **2. szint:** A közepes rezilienciájú gyermekek támogatással kezelik a frusztrációt, és hajlandóak szembenézni a kihívásokkal, bár gyakran bátorításra szorulnak. Segítséget kérnek, de megnyugtatótért felnőttekre támaszkodhatnak. Bizalmuk a helyzettől függően változik, és nehézséget okozhat számukra a komplex feladatok elvégzése vagy a konfliktusok önálló megoldása. Például segítségre szorulhatnak új vagy nehéz feladatok elvégzéséhez.
- **3. szint:** A magas rezilienciájú gyermekek jól kezelik a frusztrációt, és a hibákból tanulnak anélkül, hogy szorongásuk lenne. Lelkesedéssel vállalják a kihívásokat, önállóan találnak megoldásokat, és könnyen alkalmazkodnak a változásokhoz. Magabiztosak, kitartanak a nehézségek ellenére, stabil

kapcsolatokat ápolnak, és konstruktív módon oldják meg a konfliktusokat. Például önállóan javítják ki a hibákat, és lelkesen állnak hozzá a feladatokhoz.

5.5.5 Kapcsolódó készségek

- *érzelmi szabályozás*: a kihívásokra adott érzelmi reakciók kezelése, a koncentráció és a nyugalom fenntartása a kudarcok során.
- *problémamegoldás*: megoldások keresése az akadályokra, közvetlenül támogatva a kihívások leküzdésének képességét.
- *önbizalom*: a saját képességeiben való hit, ami kitartást és pozitív hozzáállást tesz lehetővé a kihívásokhoz.
- *optimizmus*: reménykedés és motiváció a nehézségek ellenére, kitartás és pozitív szemlélet elősegítése.

16. ábra: A rezilienciához kapcsolódó készségek

- *alkalmazkodóképesség*: alkalmazkodás a változásokhoz és az új helyzetekhez, elősegítve a kiszámíthatatlan környezetben való boldogulást.
- *növekedési szemlélet*: a kihívások tanulási lehetőségként való megközelítése, ami a folyamatos önfejlesztéssel keresztül növeli a rugalmasságot.
- *önismeret*: a saját erősségek és gyengeségek megértése, ami segít a stressz kezelésében és a hatékony alkalmazkodásban.
- *stresszkezelés*: stresszkezelési technikák alkalmazása, a kiégés megelőzése és az általános rugalmasság növelése.

- *kitartás*: a célok kitartó követése a kudarcok ellenére, ami közvetetten támogatja a hosszú távú rugalmasságot.
- *kommunikáció*: konfliktusok megoldása és erős kapcsolatok építése, ami nehéz időkben nyújt támogatást.

5.5.6 Módszertani tippek

- Használjon érzelmi kereket, hogy segítsen a diákoknak azonosítani és megérteni az érzéseiket, elősegítve az érzelmi tudatosságot, szabályozást és kommunikációt.
- Ösztönözze a diákokat, hogy a hibákat tanulási lehetőségnek tekintsék, elősegítve ezzel a fejlődésorientált gondolkodásmód kialakulását.
- Rendszeresen ösztönözze a diákokat, hogy reflektáljanak eredményeikre, hogy önbizalmat építsenek („Mit csináltam jól” napló).
- Teremtse lehetőségeket a diákoknak, hogy megosszák tapasztalataikat és gyakorolják az empátiát (empátiakör).
- Vegyen fel rövid tudatosság- vagy légzőgyakorlatokat, hogy segítsen a diákoknak a stressz kezelésében.
- Ösztönözze a rugalmasságot azáltal, hogy bátorítja a diákokat, hogy a kudarcok után is kitartóak legyenek.
- Használjon történetmesélést, hogy a diákok megértsék és kreatív módon leküzdjék a kihívásokat.
- Mutassa meg a diákoknak, hogyan lehet konstruktív módon kezelni a kihívásokat, és ezzel példát mutasson a rugalmasságra.
- Hozzon létre dicséretalapú osztálytermi kultúrát, és szisztematikusan dicsérje a folyamatot, ne az eredményeket. Tanítsa meg a gyerekeknek, hogyan kell dicsérni és fogadni a folyamatot.
- Integrálja a növekedési gondolkodásmódra irányuló tevékenységeket az órába.

További olvasmányok

<https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3736827>

5.6 Rugalmasság

5.6.1 A készség meghatározása

A rugalmasság az a készség, amely lehetővé teszi az egyén számára az új helyzetekhez, változó körülményekhez és váratlan kihívásokhoz konstruktív módon történő alkalmazkodását. A változásra való nyitottság nem csupán az újdonság elfogadását jelenti, hanem magában foglalja a különböző nézőpontok iránti érdeklődést, az alternatív megoldások keresését, valamint a gondolkodási és viselkedési stratégiák tudatos módosítását is. A rugalmasság azért alapvető jelentőségű kompetencia, mert az élet természetes velejárója a folyamatos változás. Az a személy, aki rugalmas működésre képes, nem pusztán eltűri a változást, hanem képes érzelmeit szabályozva, gondolkodását átalakítva és cselekvéseit a megváltozott feltételekhez igazítva hatékonyan reagálni rá. Ez a képesség egyaránt fontos a személyes élethelyzetekben, a tanulási és munkahelyi környezetben, valamint a társas kapcsolatokban. A rugalmasság segít abban, hogy a nehézségeket fejlődési lehetőségként értelmezzük, és a kihívásokból tanulva előre tudjunk lépni. Fontos azonban elkülöníteni a rugalmasságot néhány hozzá közel álló, gyakran egymással felcserélve használt fogalomtól. A szakirodalomban három rokon jelentésű kompetencia jelenik meg: a reziliencia, az alkalmazkodóképesség és a rugalmasság. A *reziliencia* elsősorban a megterhelő, krízisszerű helyzetekből való felépülés képességét jelenti. A reziliens személy képes visszanyerni pszichés egyensúlyát, és a nehézségek után ismét működőképes állapotba kerül. Az *alkalmazkodóképesség* azt fejezi ki, hogy az egyén képes gondolkodását és viselkedését új körülményekhez igazítani. Ez a környezet változásaira adott adaptív válaszkészséget hangsúlyozza. A *rugalmasság* ezzel szemben tágabb értelemben a változásra való nyitottságot és a gondolkodásmód, illetve viselkedési stratégiák tudatos módosításának képességét jelenti. A rugalmas személy képes alternatív megoldásokat keresni, stratégiát váltani, miközben alapvető értékeit és céljait szem előtt tartja. Pedagógiai szempontból e három fogalom összefügg, de nem azonos: a reziliencia inkább a nehézségekből való „talpra állásra”, az alkalmazkodóképesség a környezethez való igazodásra, míg a rugalmasság a gondolkodás és viselkedés dinamikus, kreatív átalakítására helyezi a hangsúlyt. A gyermekek fejlődésének támogatásakor mindhárom kompetencia tudatos fejlesztése hozzájárul a hosszú távú pszichológiai jólléthez és adaptív működéshez.

5.6.2 A készség jelentősége az egész életen át tartó jóllét alakulásában

A rugalmasság a felnőtt élet minden területén elengedhetetlen, mivel lehetővé teszi az egyének számára, hogy hatékonyan alkalmazkodjanak az élet állandó változásaihoz és kihívásaihoz. A munkahelyen a rugalmasság segít a felnőtteknek új szerepek, technológiák és munkakörnyezetek elfogadásában, megkönnyítve az változó elvárásokhoz vagy előre nem látható körülményekhez való alkalmazkodást. Emellett lehetővé teszi a problémák hatékonyabb megoldását váratlan kihívások esetén, legyen szó a munkaterhelés változásáról vagy a szervezeti átszervezésről. A családi életben a rugalmasság támogatja a kapcsolati dinamikák kezelésének képességét; egyensúlyba hozza a szülői feladatokat; megbirkózni az élet változásaival, mint például a költözés vagy a család szerkezetének változása.

Fontos szerepet játszik a személyes jóllét kezelésében, mivel segít megbirkózni a kihívásokkal, csökkenti a stresszt és növeli a rugalmasságot. A társadalmi interakciókban támogatja az erős kapcsolatokat azáltal, hogy megkönnyíti a kommunikációban és a konfliktusok megoldásában való alkalmazkodást. Válságok idején a rugalmasság lehetővé teszi az egyének számára, hogy alkalmazkodjanak, feldolgozzák az érzelmeiket és új utakat találjanak. Emellett elősegíti a személyes fejlődést azáltal, hogy ösztönzi a hibákból való tanulást, új

dolgok kipróbálását és a célok elérését az akadályok ellenére. A rugalmasság fejlesztése javítja az élet bonyolultságainak kezelését és az egyensúly fenntartását.

5.6.3 A készség megnyilvánulása és fejlődése 6-10 éves korban

A 6-10 éves gyermekek rugalmassága a folyamatos növekedési folyamat részeként kezd kialakulni. Ebben a korban a gyermekek egyre jobban képesek alkalmazkodni az új helyzetekhez és változásokhoz, bár rugalmasságuk mértékét olyan tényezők befolyásolják, mint a temperamentumuk, a családi támogatás és a környezeti hatások.

Ebben a korban a rugalmasság különböző formákban nyilvánulhat meg, például:

- **Változásokhoz való alkalmazkodás:** a gyermekek képesek gyorsan alkalmazkodni új helyzetekhez, például új pedagógushoz, osztálytevékenységek változásához vagy más napi rutinhoz.
- **Stratégiák váltása:** nehézségekkel szembesülve, például egy feladat megoldásával küzdve, a gyermekek rugalmasságot mutatnak azzal, hogy különböző megközelítéseket próbálnak ki a problémák megoldására, ahelyett, hogy feladnák.
- **Új környezet kezelése:** képesek alkalmazkodni ismeretlen helyzetekhez, például új helyre menni vagy új emberekkel találkozni anélkül, hogy túlságosan idegesek vagy zaklatottak lennének.
- **A szociális viselkedés alkalmazkodása:** a gyermekek képesek viselkedésüket különböző szociális helyzetekhez igazítani, megértik, hogyan kell viselkedni társaikkal vagy felnőttekkel a kontextus és a szociális normák alapján.
- **Növekedési gondolkodásmód és kreatív gondolkodás:** A rugalmas gyermekek képesek divergens módon gondolkodni, sokféle, újszerű/szokatlan megoldást keresve egy helyzetre, ahelyett, hogy egyetlen „jó” válaszra gondolnának. Más szavakkal, fantáziájukat használják, hogy új és váratlan összefüggéseket fedezzenek fel, és nem hagyományos megközelítéseket alkalmazzanak.
- **Érzelmek és csalódások kezelése:** ha a dolgok nem a várt módon alakulnak, a gyermekek rugalmasságot tanúsítanak azzal, hogy megbirkóznak a helyzettel, módosítják elvárásaikat, és továbbra is foglalkoznak a feladattal vagy a helyzettel.

A rugalmasság fejlesztése segít a gyermekeknek nyitott gondolkodásmódjuk megőrzésében, a társadalmi változásokhoz való alkalmazkodásban, valamint a barátságok és konfliktusok könnyed kezelésében. Új kihívásokkal kíváncsisággal közelítenek, megértve, hogy a változás növekedéshez vezethet. A rugalmas gyermekek magabiztosan kezelik az élet bizonytalanságait, pozitívak és koncentráltak maradnak, ami támogatja érzelmi jóllétüket, problémamegoldó képességeiket és társadalmi sikereiket, felkészítve őket a jövőbeli kihívásokra.

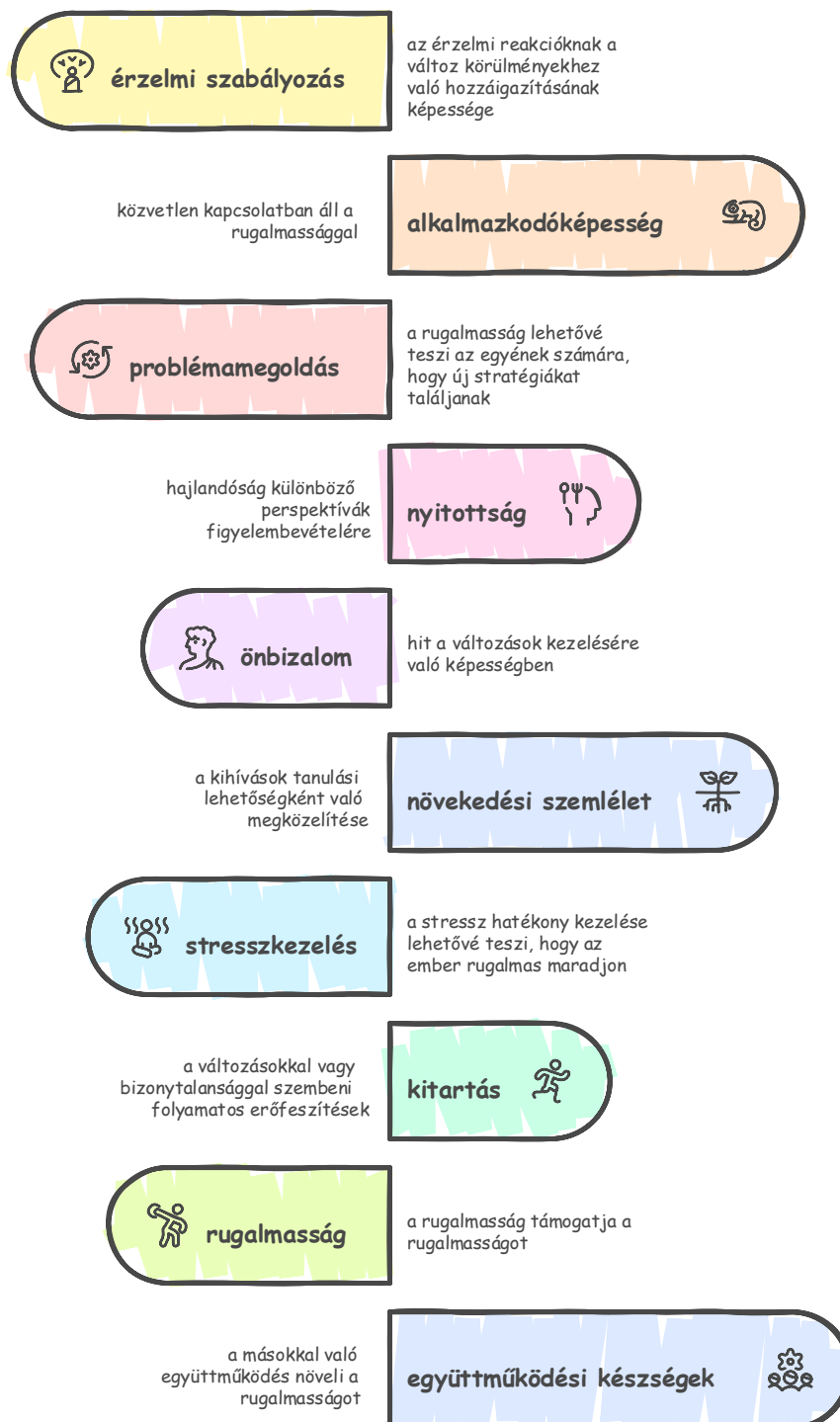
5.6.4 Megfigyelési szempontok a készség szint meghatározásához

- **1. szint:** Az alacsony rugalmasságú gyermekek nehezen alkalmazkodnak a rutin, a feladatok vagy a környezet változásaihoz. Frusztrációval vagy szorongással reagálhatnak váratlan helyzetekre, például új órarendre vagy ismeretlen tevékenységekre. Gyakran ellenállnak a változásoknak, nehezen váltanak stratégiát, és jelentős támogatásra szorulnak az átmenetek kezeléséhez.
- **2. szint:** A közepes rugalmasságú gyermekek képesek kezelni bizonyos változásokat, de alkalmazkodáshoz támogatásra szorulhatnak. Kezdetben frusztráltak vagy vonakodónak érezhetik magukat, de bátorítással alkalmazkodni tudnak. A rutin változásokat jobban kezelik, mint a komplex változásokat, viszont útmutatásra szorulhatnak ahhoz, hogy teljes mértékben be tudjanak kapcsolódni az új feladatokba vagy környezetbe.

- **3. szint:** A nagyfokú rugalmassággal rendelkező gyermekek gyorsan alkalmazkodnak az új helyzetekhez, a rutin változásaihoz és a váratlan kihívásokhoz. Pozitívan állnak hozzá az új feladatokhoz, különböző stratégiákat próbálnak ki, és könnyen alkalmazkodnak a környezetükben bekövetkező változásokhoz. Minimális stresszel kezelik az átmeneti időszakokat, motiváltak maradnak, és rugalmasságot mutatnak a kihívásokkal szemben.

5.6.5 Kapcsolódó készségek

17. ábra: A rugalmassághoz kapcsolódó készségek

- *érzelmi szabályozás*: az érzelmi reakcióknak a változó körülményekhez való hozzáigazításának képessége, amely segít megőrizni a nyugalmunkat és higgadtságunkat új helyzetekben.
- *alkalmazkodóképesség*: közvetlen kapcsolatban áll a rugalmassággal, mivel a rugalmasság azt jelenti, hogy alkalmazkodunk az új információkhoz, környezetekhez vagy a várakozások változásaihoz.
- *problémamegoldás*: a rugalmasság lehetővé teszi az egyének számára, hogy új stratégiákat vagy alternatív megoldásokat találjanak, amikor a dolgok nem a tervek szerint alakulnak.
- *nyitottság*: hajlandóság különböző perspektívák vagy megközelítések figyelembevételére, ami támogatja a rugalmas gondolkodást és cselekvést dinamikus helyzetekben.
- *önbizalom*: hit abban, hogy képesek vagyunk kezelni a változásokat, ami ösztönzi a pozitív hozzáállást és a alkalmazkodási hajlandóságot.
- *növekedési szemlélet*: a kihívások tanulási lehetőségként való megközelítése, amely támogatja a rugalmasságot azáltal, hogy ösztönzi a különböző megközelítések vagy stratégiák kipróbálására való hajlandóságot.
- *stresszkezelés*: a stressz hatékony kezelése lehetővé teszi, hogy az ember nehéz helyzetekben is rugalmas maradjon, megelőzve az túlterheltséget.
- *kitartás*: a változásokkal vagy bizonytalansággal szembeni folyamatos erőfeszítéseket a rugalmas gondolkodásmód támogatja, amely lehetővé teszi az emberek számára, hogy alkalmazkodjanak és tovább haladjanak előre.
- *rugalmasság*: a rugalmasság támogatja a rugalmasságot, segítve az egyéneket abban, hogy talpra álljanak és alkalmazkodjanak az új vagy váratlan helyzetekhez.
- *együttműködési készségek*: a másokkal való együttműködés és a csoportdinamikához való alkalmazkodás képessége növeli a rugalmasságot a csapatalapú feladatokban vagy helyzetekben.

5.6.6 Módszertani tippek

- Hangsúlyozza az erőfeszítés és a tapasztalatokból való tanulás fontosságát, ne csak a végeredményt.
- Használjon szerepjátékos gyakorlatokat, amelyekben a diákoknak alkalmazkodniuk kell a változó helyzetekhez, elősegítve ezzel a gondolkodás rugalmasságát.
- Ösztönözze a diákokat, hogy egy adott problémára többféle megoldást találjanak, kiemelve, hogy a siker elérésének többféle módja is létezik.
- Hagyja, hogy a diákok különböző nézőpontokat vizsgáljanak meg és vitassanak meg, hogy megértsék és megbecsüljék a sokszínű ötleteket.
- Mutasson be befejezetlen történeteket vagy problémákat, és kérje meg a diákokat, hogy ötleteljenek lehetséges befejezéseket vagy megoldásokat, segítve őket abban, hogy megbarátkozzanak a bizonytalansággal.
- Tanítsa meg a diákoknak, hogy használjanak olyan kifejezéseket, mint „megpróbálhatok egy másik módszert”, hogy rugalmas és alkalmazkodó gondolkodásmódot alakítsanak ki.
- Adjon csoportos feladatokat, amelyekben a diákoknak együtt kell működniük, és a csapat véleménye és a változó helyzetek alapján kell módosítaniuk a megközelítésüket.
- Mutasson rugalmasságot azáltal, hogy megmutatja a diákoknak, hogyan alkalmazkodik a váratlan változásokhoz vagy kihívásokhoz az osztályteremben.

5.7 Kíváncsiság, rácsodálkozás és nyitottság

5.7.1 A készség meghatározása

A kíváncsiság, a rácsodálkozás és a nyitottság készsége olyan komplex attitűd- és motivációs rendszer, amely az egyént a világ megismerésére, az új tapasztalatok befogadására és az eltérő nézőpontok iránti érdeklődésre ösztönzi. E készség a kognitív, affektív és társas működés metszéspontjában helyezkedik el: egyszerre jelenik meg a kérdésfeltevésben, a felfedezés örömeiben, az ismeretlennel szembeni bizalomban, valamint abban a hajlandóságban, hogy az egyén saját előfeltevéseit felülvizsgálja. Pedagógiai értelemben a kíváncsiság nem pusztán információéhséget jelent, hanem belső tanulási motivációt, amely a gyermek aktív tudásépítő szerepét támogatja. A rácsodálkozás élménye érzelmi színezetet ad a tanulásnak: a felfedezéshez pozitív érzelmek társulnak, amelyek megerősítik a további megismerési törekvéseket. A nyitottság pedig lehetővé teszi, hogy a gyermek ne védekező módon, hanem befogadó attitűddel közelítsen a különböző gondolatokhoz, kultúrákhoz és tapasztalatokhoz. E három elem együttese olyan alapvető tanulási diszpozíciót alkot, amely hosszú távon meghatározza az egyén tudáshoz, változáshoz és társas különbségekhez való viszonyát.

5.7.2 A készség jelentősége az egész életen át tartó jóllét alakulásában

A kíváncsiság és a nyitottság a 21. század egyik kulcsfontosságú adaptív kompetenciája. A gyors technológiai fejlődés, a munkaerőpiac átalakulása és a kulturális sokszínűség növekedése olyan környezetet teremt, amelyben a rugalmas gondolkodás és az új helyzetekhez való alkalmazkodás alapvető feltétele a személyes és szakmai sikernek. Azok az egyének, akik képesek érdeklődéssel és nyitottsággal fordulni az ismeretlen felé, nem fenyegetésként, hanem lehetősékként élik meg a változást. A kíváncsiság szoros kapcsolatban áll a belső motivációval és az élethosszig tartó tanulás képességével. A belsőleg motivált tanulók nem kizárólag külső elvárásoknak kívánnak megfelelni, hanem saját kérdéseik és érdeklődésük mentén építik tudásukat. Ez a fajta autonóm tanulási attitűd hosszú távon nagyobb szakmai elégedettséggel és pszichológiai jólléttel jár együtt.

A nyitottság továbbá hozzájárul az érzelmi és társas jólléthez is. Az eltérő nézőpontok elfogadása és megértése elősegíti az empátia fejlődését, csökkenti a rigid gondolkodásból fakadó konfliktusokat, és támogatja a konstruktív együttműködést. A rácsodálkozás élménye – az újdonság iránti érzékenység – pozitív érzelmi állapotokat generál, amelyek a pszichológiai reziliencia alapját képezik. A gyermekkorban tudatosan támogatott kíváncsiság tehát nem csupán tanulmányi eredményekben mérhető előnyökkel jár, hanem hozzájárul az alkalmazkodóképességhez, az érzelmi stabilitáshoz és a kiegyensúlyozott társas kapcsolatok kialakításához is.

5.7.3 A készség megnyilvánulása és fejlődése 6-10 éves korban

A 6-10 éves életkor fejlődéslélektani szempontból kiemelten alkalmas a kíváncsiság és a nyitottság tudatos erősítésére. Ebben az időszakban a gyermekek gondolkodása fokozatosan elmozdul a kizárólag intuitív és egocentrikus megközelítéstől a konkrét műveleti gondolkodás irányába. Egyre képesebbé válnak összefüggések felismerésére, kategorizálásra és ok-okozati kapcsolatok megértésére, ami termékeny talajt biztosít a kérdésfeltevés és a felfedezés számára. A kíváncsiság ebben a korban gyakran spontán módon jelenik meg: a gyermekek intenzív érdeklődést mutatnak természeti jelenségek, technikai eszközök, történelmi események vagy akár társaik gondolkodása iránt. A pedagógiai környezet meghatározó abban, hogy ez a természetes érdeklődés fennmarad-e, illetve strukturált tanulási attitűddé alakul-e.

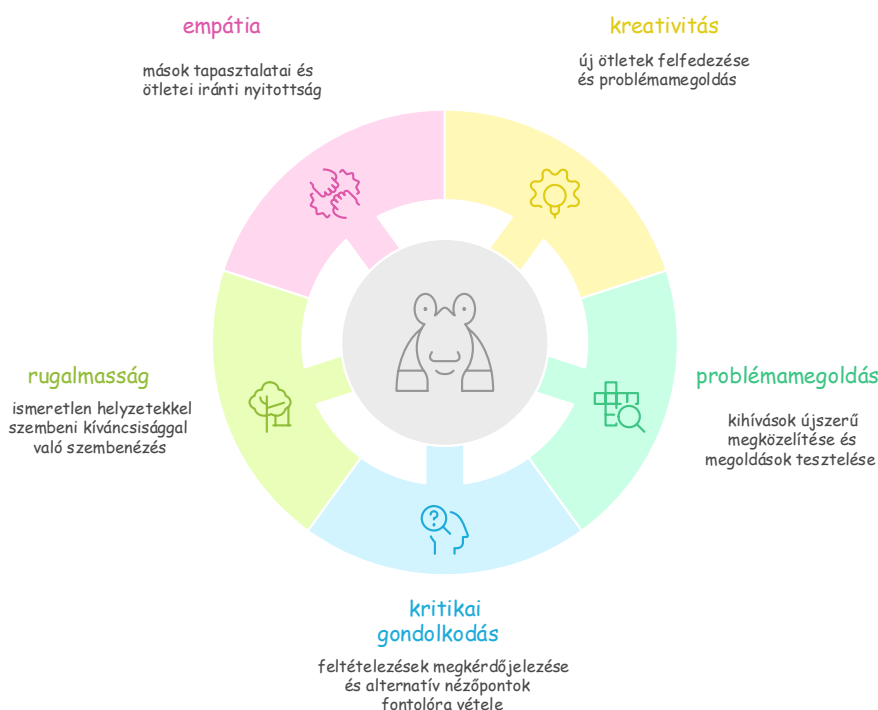
6-7 éves korban a gyermekek kérdései elsősorban konkrét tapasztalatokhoz kapcsolódnak, és erősen kötődnek a közvetlen élményekhez. 8-9 éves korra gondolkodásuk árnyaltabbá válik: képesek hipotéziseket megfogalmazni, alternatív megoldásokat mérlegelni, és érdeklődésük túlmutat a közvetlen érzékelésen. Tízéves kor körül a nyitottság már társas dimenzióban is markánsabban megjelenik: a gyermekek képesek más nézőpontokat figyelembe venni, vitákban érvelni, és érdeklődést mutatnak eltérő kulturális vagy gondolati keretek iránt. A pedagógus szerepe ebben a fejlődési folyamatban kulcsfontosságú. A biztonságos, kérdezést támogató tanulási környezet, a hibák tanulási lehetőségként való kezelése, valamint a felfedezés örömeinek hangsúlyozása mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a kíváncsiság tartós személyiségvonássá és adaptív tanulási stratégiává váljon.

5.7.4 Megfigyelési szempontok a készség szint meghatározásához

- **1. szint: kialakuló kíváncsiság:** A gyermek alkalmanként érdeklődést mutat új témák iránt, kérdéseket tesz fel, de gyakran bizonytalan az önálló felfedezésben. Új helyzetekben visszahúzódnak lehet, és támogatást igényel véleménye megfogalmazásához vagy kísérletezéshez.
- **2. szint: megerősödő kíváncsiság:** A gyermek rendszeresen kérdez, aktívan bekapcsolódik új tevékenységekbe, és nyitott mások gondolataira. Minimális bátorítással kipróbál új megoldásokat, és érdeklődése túlmutat a közvetlen tapasztalatokon.
- **3. szint: fejlett kíváncsiság és nyitottság:** A gyermek tudatosan keresi az új információkat, önállóan kutat, gondolatébresztő kérdéseket fogalmaz meg, és aktívan hozzájárul a közös gondolkodáshoz. Magas fokú nyitottságot mutat eltérő nézőpontok iránt, és lelkesedéssel vesz részt a tanulási folyamatban

5.7.5 Kapcsolódó készségek

18. ábra: A kíváncsiság, rácsodálkozás és nyitottsághoz kapcsolódó készségek

- *kreativitás*: az új ötletek iránti érdeklődés táplálja az innovatív gondolkodást.
- *problémamegoldás*: a kérdésfeltevés és a hipotézisalkotás a hatékony megoldáskeresés alapja.
- *kritikai gondolkodás*: a nyitottság segíti a feltételezések megkérdőjelezését és az alternatív nézőpontok mérlegelését.
- *rugalmasság*: az ismeretlennel szembeni pozitív attitűd támogatja az érzelmi és kognitív alkalmazkodást.
- *empátia*: más nézőpontok iránti érdeklődés elősegíti a társas megértést.
- *önszabályozás*: a belső motiváció fenntartása és a kitartó felfedezés e kompetenciával összefüggésben fejlődik.

5.7.6 Módszertani tippek

A kíváncsiság és nyitottság tudatos fejlesztéséhez a pedagógus az alábbi stratégiákat alkalmazhatja:

- *„csodálkozásfal” kialakítása*: a tanulók kérdéseinek és érdeklődési témáinak láthatóvá tétele, rendszeres közös feldolgozással.
- *felfedező napok szervezése*: természeti megfigyelések, kísérletek, projektalapú kutatások.
- *kulturális és perspektívabővítő programok*: más kultúrák, történetek és életmódok bemutatása.
- *tanulási napló vezetése*: a gyermekek dokumentálják kérdéseiket, megfigyeléseiket és felismeréseiket.
- *nyitott kérdések használata*: „Mi történne, ha...?”, „Szerinted miért...?”
- *a pedagógusi modell szerepe*: a tanár saját kíváncsiságának demonstrálása, közös válaszkérés a diákokkal.
- *hibák tanulási lehetőségként való kezelése*: a próbálkozás és kísérletezés értékének hangsúlyozása.

További olvasmányok

<https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev-psych-113011-143750>

További olvasmányok

<https://psycnet.apa.org/record/2009-05143-034>

5.8 Empátia

5.8.1 A készség meghatározása

Az empátia olyan transzverzális kompetencia, amely lehetővé teszi, hogy a gyermekek felismerjék, megértsék és – életkoruknak megfelelő módon – figyelembe is vegyék mások érzelmi állapotát, szükségleteit és nézőpontját. A szakirodalom (Davis, 1983; Eisenberg & Fabes, 1990; Hoffman, 2000; Decety & Jackson, 2004) az empátia két egymással összefonódó komponensét különíti el: az *affektív* empátiát, amely mások érzelmeire adott érzelmi ráhangolódást (együttérzést, együttrezgést) jelenti, valamint a *kognitív* empátiát (perspektívaváltást), amely a másik helyzetének és nézőpontjának mentális belátását foglalja magában. A gyermekek fejlődésében e két összetevő eltérő ütemben és eltérő tanulási tapasztalatokon keresztül erősödik meg. Pedagógiai értelemben az empátia nem pusztán „kedvesség”, hanem érzelmi és társas információfeldolgozás, valamint viselkedéses válaszkészség: észrevenni a másikat, értelmezni a helyzetét, majd ennek megfelelően cselekedni (például megnyugtatni, segítséget kérni, helyet adni, bocsánatot kérni, közvetíteni). Ennek megfelelően az empátia fejlesztése mindig a kapcsolati helyzetekben megjelenő tapasztalatokból indul ki, és reflektív feldolgozással, közös nyelv kialakításával, valamint követhető viselkedési mintákkal válik stabil kompetenciává.

5.8.2 A készség jelentősége az egész életen át tartó jóllét alakulásában

Az empátia fejlesztése alapvető jelentőségű a gyermekek hosszú távú pszichológiai jólléte, társas beágyazottsága és felelős társadalmi részvétele szempontjából. Egy olyan világban, amelyet fokozódó társadalmi mobilitás, sokféleség és gyors változások jellemeznek, a minőségi kapcsolatok kialakítása és fenntartása egyre inkább azon múlik, hogy az egyén képes-e érzékenyen és rugalmasan viszonyulni másokhoz. Az empátia erősíti a társas kompetenciákat: segít a gyermekeknek abban, hogy a konfliktushelyzeteket ne kizárólag saját szempontjaik alapján értelmezzék, hanem észrevegyék a másik fél érzéseit és szükségleteit is. Ez a perspektívaváltás a konstruktív konfliktuskezelés, a kooperáció és a tartós barátságok egyik alapja. Ugyanakkor az empátia a befogadás és a tolerancia pszichológiai előfeltétele is: támogatja a különböző kulturális, társadalmi és egyéni háttérű társakkal való együttműködést, csökkenti az előítéletes gondolkodás kockázatát, és hozzájárul a méltányos osztályközösség kialakulásához.

Az empátia kognitív összetevői a kognitív rugalmassággal és a kritikai gondolkodással kapcsolódnak össze. Mások nézőpontjának belátása segíti a gyermekeket abban, hogy komplex helyzetekben többféle értelmezési lehetőséget mérlegeljenek, és etikai szempontokat is figyelembe vegyenek döntéseikben. Mindez a későbbi társadalmi szerepvállalás, valamint a felelős állampolgári attitűd egyik alapja. Végül az empátia az érzelmi jóllét szempontjából is védőfaktor. Az érzelmi ráhangolódás és a kapcsolatokban megélt kölcsönösség támogatja a biztonságérzetet, csökkenti az izoláció élményét, és hozzájárul a stresszhelyzetek adaptív kezeléséhez. Az empátikus gyermek könnyebben kér segítséget, és gyakrabban is kap támogatást; ez hosszú távon is erősíti a rezilienciát és a mentális egészséget.

5.8.3 A készség megnyilvánulása és fejlődése 6-10 éves korban

A 6-10 éves életkor az empátia fejlődése szempontjából jelentős időszak. Ebben a szakaszban a gyermekek társas világa kiszélesedik: a kortárs csoport szerepe megnő, a barátságok tartalmasabbá válnak, és az osztályközösségben a társas normák (méltányosság, igazságosság, lojalitás) fokozatosan belsővé válnak. Ezzel párhuzamosan azok a kognitív és érzelmi funkciók is fejlődnek, amelyek az empátiát hordozzák.

A 6-7 éves gyermekek rendszerint már képesek a nyilvánvaló érzelmi jelzések felismerésére (sírás, düh, öröm), és egyszerű együttérző reakciókat adnak, gyakran a felnőtt mintáit követve. Az empátia ekkor még erősen helyzetfüggő és konkrét: a gyermek akkor reagál, ha „látszik” a másik érzelme. A finomabb jelzések (hangszín, arckifejezés árnyalatai, visszahúzódás) értelmezése még támogatást igényel.

8-9 éves korban az empátia egyre inkább kiegészül a perspektívaátváltás kezdeti formáival: a gyermekek már jobban értik, hogy mások élményei és érzései eltérhetnek a sajátjaiktól, és képesek következtetni kevésbé nyilvánvaló jelekből is. Ebben a szakaszban gyakoribbá válnak a spontán proszociális cselekvések (vigasztalás, segítség felajánlása), és megjelenik az a belátás is, hogy a saját viselkedésük hatással van társaik érzelmi állapotára.

10 éves kor körül az empátia már összetettebb formában jelenik meg. A gyermekek képesek bonyolultabb érzelmi helyzetek (például ambivalens érzések, konfliktusos helyzetek) értelmezésére, és nagyobb valószínűséggel szabályozzák viselkedésüket a másik fél szempontjainak figyelembevételével. Megjelenhet az érzelmi támogatás tudatosabb formája is: nemcsak együttéreznek, hanem megpróbálnak megoldást keresni, közvetíteni, vagy megfelelő segítséget bevonni.

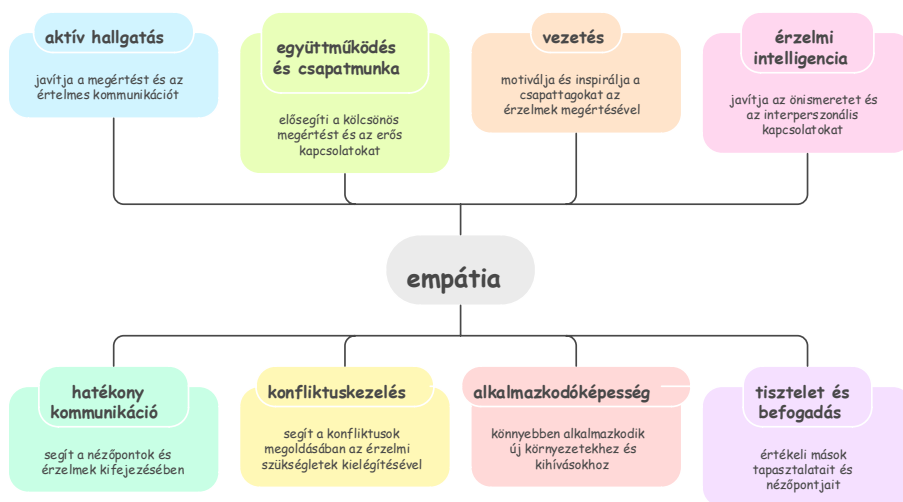
5.8.4 Megfigyelési szempontok a készség szint meghatározásához

- **1. szint:** *Kialakuló empátia (helyzethez kötött ráhangolódás):* A gyermek felismeri a nyilvánvaló érzelmi jeleket, és egyszerű proszociális reakciókat ad (odamegy, megszólítja a másikat, segít, szól a pedagógusnak). A perspektívaátváltás még korlátozott; empatikus viselkedése többnyire akkor aktiválódik, ha a másik érzelmi állapota egyértelműen látható.
- **2. szint:** *Konzolidáló empátia (perspektívaátváltás és következtetés):* A gyermek képes „a másik szemszögéből” értelmezni helyzeteket: megérti, hogy a társ érzelmei akkor is eltérhetnek az övéitől, ha azok nem kifejezettek. Figyel a finomabb jelzésekre, és egyre gyakrabban kezdeményez spontán támogatást. Kezdi belátni, hogy a saját tettei érzelmi következményekkel járnak másokra nézve.
- **3. szint:** *Fejlett empátia (integrált érzelmi és kognitív megértés):* A gyermek érzékeli a rejtettebb érzelmi állapotokat is, és viselkedését tudatosan alakítja a másik fél szükségleteihez. Előre gondolkodik: kerüli a bántó megjegyzéseket, képes vigasztalni, közvetíteni, illetve segítségnyújtási formákat javasolni. Az empátia nem alkalmoszerű, hanem következetesen megjelenő viselkedési mintává válik.

5.8.5 Kapcsolódó készségek

- *aktív hallgatás:* az empátia alapja a figyelmes jelenlét és a másik fél érzelmi jelzéseinek észlelése; elősegíti a valódi megértést.
- *hatékony kommunikáció:* az empatikus személy képes érzékenyen, a másik nézőpontját figyelembe véve kifejezni gondolatait.
- *együttműködés és csapatmunka:* a kölcsönös megértés és bizalom a közös célok elérésének feltétele.
- *konfliktuskezelés:* az empátia segít feltárni a konfliktusok mögött meghúzódó érzelmi szükségleteket, és támogatja a win-win megoldások keresését.
- *érzelmi intelligencia:* az empátia annak központi eleme; összekapcsolja az önismeretet és a társas érzékenységet.
- *tisztelet és befogadás:* mások tapasztalatainak és különbözőségének elfogadását alapozza meg.
- *alkalmazkodóképesség:* a perspektívaátváltás segíti az új helyzetekhez való rugalmas igazodást.
- *értékalapú döntéshozatal:* a másokra gyakorolt érzelmi hatások figyelembevételével támogatja az etikus döntéseket.

19. ábra: Az empátiához kapcsolódó készségek

5.8.6 Módszertani tippek

Az empátia fejlesztése tudatos pedagógiai jelenlétet és strukturált tanulási helyzeteket igényel. Az alábbi gyakorlatok hatékonyan támogatják a készség fejlődését:

- *perspektívaváltó szerepjátékok*: a tanulók különböző érzelmi helyzeteket játszanak el, majd közösen reflektálnak az átélt érzésekre.
- *érzelempontú történetfeldolgozás*: mesék, irodalmi szövegek elemzése a szereplők érzelmeire és döntéseire fókuszálva.
- *erkölcsi dilemmák megbeszélése*: olyan helyzetek közös elemzése, amelyek mások érzéseinek figyelembevételét igénylik.
- *kooperatív tanulásszervezés*: páros és csoportos feladatok, amelyek elősegítik az egymásra figyelést és a kölcsönös támogatást.
- *reflektív beszélgetőkörök*: rendszeres alkalmak a következő kérdésekkel: „Ki mit érzett?”, „Mi segített?”, „Mit próbálhatnánk másként?”
- *érzelmi napló vezetése*: a tanulók röviden rögzítik napi élményeiket és mások érzéseire adott reakcióikat.
- *empatikus viselkedés modellálása*: a pedagógus tudatosan mintát ad a figyelmes meghallgatásra, az érzelmi visszajelzésre és a tiszteletteljes kommunikációra.
- *pozitív visszajelzés és megerősítés*: az empatikus megnyilvánulások észrevétele és értelmező, megerősítő visszajelzése.
- *biztonságos érzelmi tér kialakítása*: például „*érzelmek sarka*” vagy érzelmekártyák használata, ahol a gyermekek kifejezhetik aktuális érzéseiket.

További olvasmányok

<https://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam032/99029669.pdf>

5.9 Az emberek és a természet megbecsülése

5.9.1 A készség meghatározása

Az emberek és a természet megbecsülésének kompetenciája annak felismerését és belsővé válását jelenti, hogy minden emberi lény és minden élő rendszer önértékkel bír, tiszteletet érdemel és felelősségteljes bánásmódot igényel. Ez a készség az emberi méltóság tiszteletét, a kulturális sokféleség elfogadását, valamint a természeti környezet iránti gondoskodó attitűd kialakulását foglalja magában. A kompetencia három egymással összefüggő dimenzióban jelenik meg: 1) kognitív szinten, az élő rendszerek és társadalmi közösségek kölcsönös függőségének megértéseként; 2) affektív szinten, empátia, együttérzés és felelősségérzet formájában; 3) viselkedési szinten, tiszteletteljes, fenntartható és etikus cselekvésekben. Ez a készség a személyes jóllét és a kollektív felelősség összekapcsolásának alapját képezi.

5.9.2 A készség jelentősége az egész életen át tartó jóllét alakulásában

Az emberek és a természet megbecsülése a 21. század egyik kulcsfontosságú transzverzális kompetenciája. Olyan értékalapú orientációt jelent, amely a fenntartható, méltányos és együttműködésen alapuló társadalom kialakulását segíti elő. *Környezeti* szempontból ez a kompetencia a fenntartható életmód kialakulásához járul hozzá. Azok az egyének, akik érzékenyek a természeti rendszerek sérülékenységre, nagyobb valószínűséggel hoznak felelős döntéseket az erőforrás-használat, a fogyasztás és a környezetvédelem területén. A klímaváltozás, a biológiai sokféleség csökkenése és az erőforrások kimerülése olyan globális kihívások, amelyek kezelése rendszerszemléletet és etikai elköteleződést igényel. *Társadalmi* szempontból a megbecsülés kompetenciája erősíti az empátiát, a tisztelet kultúráját és a befogadó közösségek kialakulását. Az érzelmi biztonság, a társas támogatás és a közösségi kohézió megerősödéséhez járul hozzá, amelyek a pszichológiai jóllét alapvető tényezői. *Értékkorientációs* szempontból a készség a felelős állampolgári magatartást és az etikus vezetői attitűd kialakulását segíti elő. Az egyén döntéseit nem pusztán saját érdekei, hanem a közösségi és ökológiai következmények figyelembevétele is vezérli. Ez a szemlélet a komplex problémák kreatív és együttműködésen alapuló kezelését támogatja. Végül soron a megbecsülés kompetenciája az élet értelmességének megéléséhez járul hozzá, melynek során az egyén cselekedetei összhangba kerülnek értékeivel, és tudatosan egy fenntarthatóbb és igazságosabb jövő alakításához járul hozzá.

5.9.3 A készség megnyilvánulása és fejlődése 6-10 éves korban

A 6-10 éves életkor alkalmas az emberek és a természet megbecsülésének megalapozására. Ebben az időszakban a gyermekek gondolkodása fokozatosan kilép az egocentrikus perspektívából, és egyre inkább képesek mások nézőpontjának megértésére. A fejlődés három egymásra épülő folyamatban ragadható meg:

- 1) *Tudatosság és kíváncsiság.* A gyermekek észreveszik az emberek és élőlények közötti hasonlóságokat és különbségeket. Érzékennyé válnak az olyan alapfogalmakra, mint a kedvesség, igazságosság, gondoskodás. Nyitottságot mutatnak a természet jelenségei iránt, és érzelmi reakciókkal válaszolnak az élővilág tapasztalataira.
- 2) *Megértés és tisztelet.* Mesék, történetek, szerepjátékok és természeti élmények révén mélyül a mások iránti együttérzés és a környezeti felelősség tudata. A gyermekek képesek összekapcsolni a viselkedést annak következményeivel, és felismerik a tiszteletteljes bánásmód jelentőségét.
- 3) *Cselekvés és felelősségvállalás.* Konkrét tevékenységeken keresztül – például kertészkedés, újrahasznosítás, állatgondozás – megismerik, hogy cselekedeteik hatással vannak környezetükre. Fokozatosan kialakul a proaktív, felelős magatartás.

5.9.4 Megfigyelési szempontok a készség szint meghatározásához

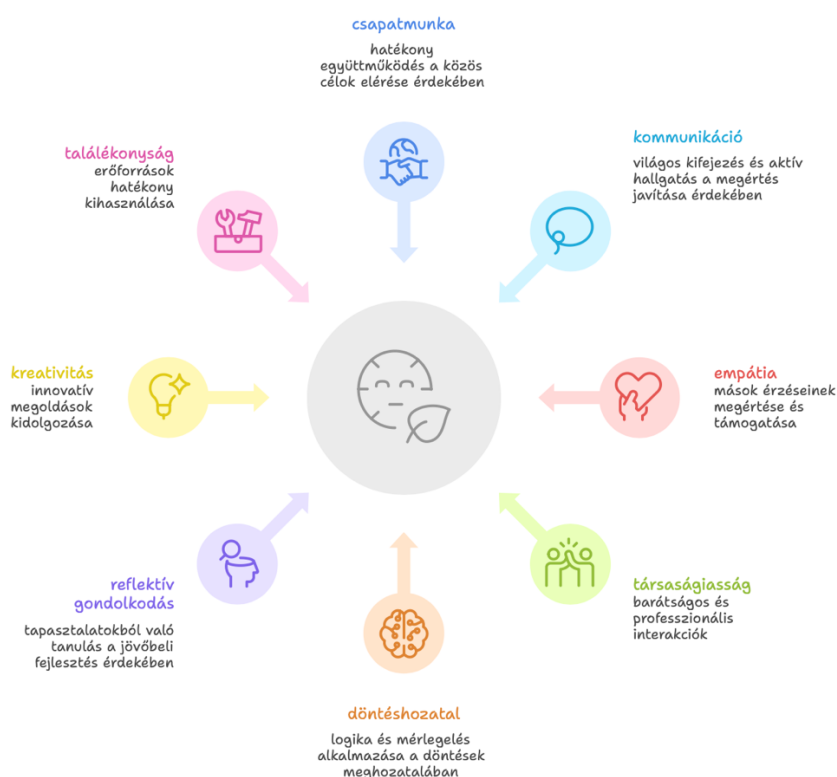
A pedagógusok ezeket a paramétereket felhasználva értékelhetik, hogy a gyermekek hogyan alkalmazzák a készséget, amelyet három fejlődési szintre osztottak:

- **1. szint:** Kialakuló érzékenység: A gyermek érdeklődést mutat az emberekről és a természetről szóló beszélgetések iránt, de viselkedésében még külső irányításra támaszkodik. Időnként kedvességet tanúsít, ugyanakkor emlékeztetést igényel a tiszteletteljes magatartásra és a környezeti felelősség gyakorlására.
- **2. szint:** Tudatosodó tisztelet és felelősség: A gyermekek aktívan vesznek részt beszélgetésekben és tevékenységekben, egyre árnyaltabban értik a cselekedetek következményeit. Empátiájuk kifejezettebb, és spontán módon kezdeményeznek egyszerű fenntartható cselekvéseket, bár még időnként megerősítést igényelnek.
- **3. szint:** Integrált és autonóm megbecsülés: A gyermek következetesen tiszteletet tanúsít mások és a természet iránt. Értékalapú döntéseket hoz, önállóan kezdeményez környezetbarát vagy közösségi tevékenységeket, és képes társait is bevonni ezekbe.

5.9.5 Kapcsolódó készségek

- *együttműködés és csapatmunka*, amely lehetővé teszi a közös felelősségvállalást.
- *kommunikáció*, amely támogatja a nézőpontok megosztását és a kölcsönös megértést.
- *empátia és együttérzés*, amelyek a megbecsülés érzelmi alapját képezik.
- *értékalapú döntéshozatal*, amely figyelembe veszi a társadalmi és környezeti következményeket.
- *reflektív gondolkodás*, amely segít a tapasztalatok tudatosításában.
- *kreativitás és találékonyság*, amelyek új, fenntartható megoldások keresésére ösztönöznek.

20. ábra: Az emberek és a természet megbecsüléséhez kapcsolódó készségek

5.9.6 Módszertani tippek

A készség fejlesztése akkor a leghatékonyabb, ha a pedagógus élményszerű és reflektív tanulási helyzeteket teremt.

- Mesék, történetek és természeti megfigyelések segítségével erősíthetjük az érzelmi kötődést az emberekhez és az élővilághoz.
- Az osztálytermi felelősségi rendszerek (növénygondozás, hulladékgyűjtés, közös szabályalkotás) támogatják a felelősségvállalás kialakulását.
- Rendszeres reflektív beszélgetések segítik annak tudatosítását, hogy a mindennapi cselekedetek milyen hatással vannak másokra és a környezetre.
- A pedagógus személyes példája – tiszteletteljes kommunikáció, fenntartható szokások – kulcsszerepet játszik a normák belsővé válásában.
- Közösségi projektek (ültetés, iskolai környezetvédelmi akciók, jótékonyági kezdeményezések) integrálják a tapasztalatot, a felelősséget és az együttműködést.

Az emberek és a természet megbecsülésének fejlesztése hozzájárul ahhoz, hogy a gyermekek értékorientált, felelős és együttműködésre képes felnőttekké váljanak, akik képesek harmonikus kapcsolatot kialakítani közösségeikkel és környezetükkel.

További olvasmányok

<https://psycnet.apa.org/record/2002-01686-005>

5.10 Kapcsolódás

5.10.1 A készség meghatározása

A kapcsolódás készsége annak felismerését és megélését jelenti, hogy az egyén más emberekkel, közösségekkel, valamint a természeti és társadalmi környezettel kölcsönös viszonyban áll. Magában foglalja az interperszonális érzékenységet, a közösségi felelősségtudatot, valamint annak tudatosítását, hogy döntéseink és cselekedeteink hatással vannak másokra és a tágabb környezetre. A kapcsolódás nem pusztán társas készség, hanem rendszerszemléleti attitűd: annak megértése, hogy az ember egy nagyobb ökológiai és társadalmi hálózat része. A kompetencia kognitív elemei (összefüggések felismerése), affektív összetevői (empátia, felelősségérzet) és viselkedéses megnyilvánulásai (gondoskodás, együttműködés, fenntartható döntések) egymással összefonódva jelennek meg.

5.10.2 A készség jelentősége az egész életen át tartó jóllét alakulásában

A kapcsolódás készsége alapvető szerepet játszik a hosszú távú pszichológiai jóllét és társadalmi beágyazottság kialakulásában. Egy globalizált, digitálisan összekapcsolt és ökológiai kihívásokkal terhelt világban különösen fontossá válik annak felismerése, hogy az egyéni döntések kollektív következményekkel járnak. A kapcsolódás készsége az alábbi területeken támogatja a felnőttkori jóllétet:

- *A fenntartható szemlélet megalapozása:* Az összefüggések felismerése hozzájárul a felelős, környezettudatos döntések meghozatalához. Az ilyen attitűd elősegíti a közösségek és az ökológiai rendszerek ellenállóképességét.
- *Társas kapcsolatok minőségének erősítése:* A kapcsolódás élménye növeli az érzelmi intelligenciát, mélyíti az empátiát és elősegíti a kölcsönös bizalom kialakulását, ami bizonyítottan hozzájárul a mentális egészséghez.
- *Felelős állampolgári attitűd kialakítása:* Azok, akik érzékelik társadalmi beágyazottságukat, nagyobb valószínűséggel vállalnak aktív szerepet közösségeik életében, és döntéseiket a méltányosság és fenntarthatóság elvei mentén hozzák meg.
- *Komplex problémák értelmezése és kezelése:* A rendszerszemlélet elősegíti a kritikai gondolkodást és a kreatív problémamegoldást, mivel az egyén képes több nézőpontot és összefüggést integrálni.
- *Értelem- és jelentésképzés:* A közösséghez és a természethez való kapcsolódás élménye hozzájárul az élet értelmességének megéléséhez, ami a pszichológiai jóllét egyik alapvető tényezője.

5.10.3 A készség megnyilvánulása és fejlődése 6-10 éves korban

A 6-10 éves életkor szerfőlött érzékeny időszak a kapcsolódás kompetenciájának megalapozására. A gyermekek ebben a szakaszban fokozatosan kilépnek az egocentrikus perspektívából, és egyre árnyaltabban értelmezik mások nézőpontját, valamint saját szerepüket a közösségben. Ebben az életkorban:

- A gyermekek egyre tudatosabban észlelik az emberek, kultúrák és életmódok közötti különbségeket.
- Megértik az igazságosság, a tisztelet és a felelősség alapfogalmait.
- Képesek összekapcsolni cselekedeteiket azok következményeivel (például a környezetvédelem vagy a közösségi szabályok betartása terén).

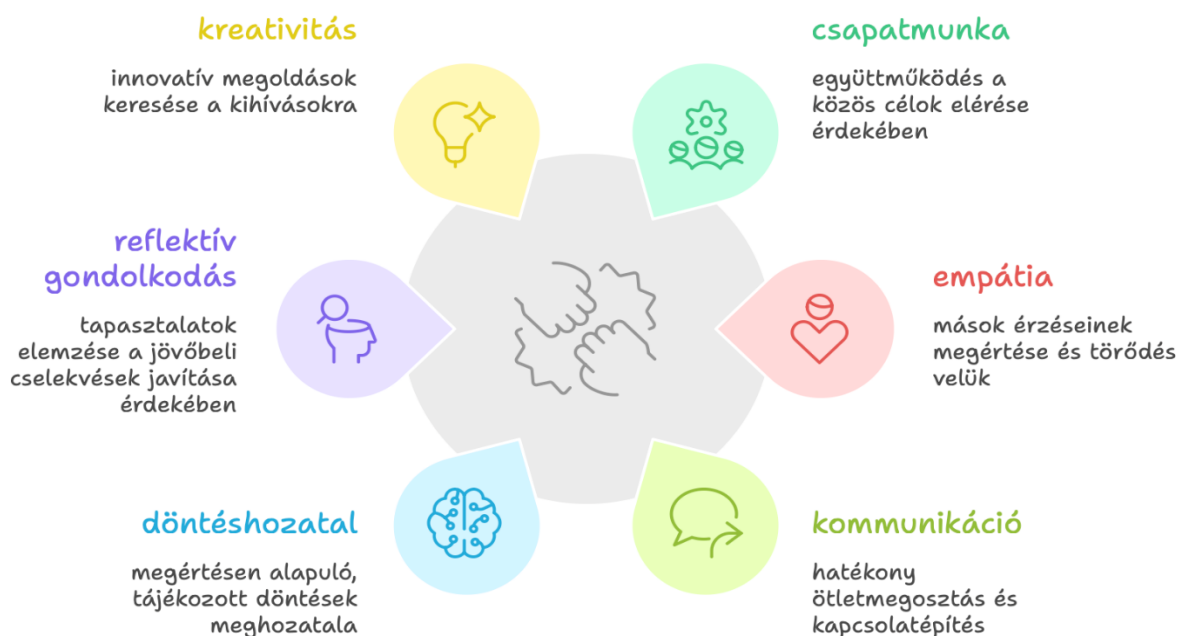
A kapcsolódás fejlődése konkrét tapasztalatokon keresztül történik. A szerepjátékok, a közös projektek, az osztálytermi közösségi feladatok és a természethez kapcsolódó élmények mind hozzájárulnak a felelősségtudat és az empátia erősödéséhez. Az olyan egyszerű tevékenységek, mint az osztálytermi növények gondozása, a szelektív hulladékgyűjtés vagy közös szabályalkotás, a közösséghez tartozás élményét és a közös felelősség tudatát erősítik.

5.10.4 Megfigyelési szempontok a készség szint meghatározásához

- **1. szint:** A gyermek érdeklődést mutat mások és a környezet iránt, de még külső irányításra van szüksége ahhoz, hogy felismerje saját cselekedeteinek hatását. Felnőtt támogatással képes kedvességet, gondoskodást és felelősséget tanúsítani. Például segítség a rend fenntartásában vagy növények ápolásában.
- **2. szint:** A gyermek egyre aktívabban kapcsolódik közösségi és környezeti kérdésekhez. Empatikus megnyilvánulásai spontánabbá válnak, kezdeményez fenntarthatósági vagy közösségi tevékenységeket, ugyanakkor még időnként emlékeztetést vagy megerősítést igényel.
- **3. szint:** A gyermek következetesen kifejezi az emberek és a természet iránti tiszteletét. Empatikus, felelősségteljes viselkedése belsővé vált normákon alapul. Önállóan kezdeményez közösségi vagy környezetvédelmi tevékenységeket, és képes javaslatokat megfogalmazni a közösség fejlesztésére.

5.10.5 Kapcsolódó készségek

21. ábra: A kapcsolódáshoz kapcsolódó készségek

- *együttműködés és csapatmunka*, hiszen a közös célok elérése a kölcsönös függés felismerésén alapul.
- *empátia és együttérzés*, amelyek a kapcsolódás affektív alapját képezik.
- *kommunikáció*, amely lehetővé teszi a nézőpontok megosztását és a kölcsönös megértés kialakítását.
- *értékalapú és felelős döntéshozatal*, amely figyelembe veszi a közösségi és környezeti következményeket.
- *reflektív gondolkodás*, amely segít a tapasztalatok elemzésében és a felelős cselekvés tudatosításában.
- *kreativitás*, amely új megoldások keresésére ösztönöz társadalmi és ökológiai kihívások esetén.

5.10.6 Módszertani tippek

- *globális tudatosság előmozdítása*: használjon könyveket, videókat és beszélgetéseket, amelyek különböző kultúrákat, globális kérdéseket és környezeti kihívásokat mutatnak be.
- *ösztönözze az empátiát*: teremtsen lehetőségeket a gyermekek számára, hogy csoportmunkán, beszélgetéseken és mások segítségével keresztül gyakorolják az empátiát.
- *fenntarthatósági tevékenységeket építsen be*: vonja be a diákokat korosztályuknak megfelelő környezetvédelmi tevékenységekbe, például újrahasznosításba, faültetésbe vagy közösségi szolgálati projektekbe.
- *mutassuk meg a kapcsolódást*: a pedagógusok empátiát, a sokszínűség tiszteletét és felelősségvállalást mutathatnak cselekedeteikkel, példaként szolgálva a diákok számára.
- *ösztönözze a reflexiót*: használjon naplót vagy osztálybeszélgetéseket, hogy segítsen a diákoknak arra reflektálni, hogy cselekedeteik hogyan hatnak másokra és a környezetre.

További olvasmányok

<https://www.casciac.org/pdfs/SchoolConnectedness.pdf>

6. ÉLETKORI SAJÁTOSSÁGOK

A kézikönyv egyik alapvető célkitűzése, hogy szakmailag megalapozott támpontokat nyújtson a pedagógusok számára a transzverzális készségek fejlesztését szolgáló tevékenységek kiválasztásához és adaptálásához. A készségfejlesztés hatékonyságának előfeltétele a tanulók aktuális fejlettségi szintjének ismerete, amely a kognitív, érzelmi–szociális és motoros dimenziók integrált értelmezését igényli. A gyermekek fejlődése nem lineáris és nem egységes ütemű; minden tanuló sajátos kiindulási ponttal, eltérő tapasztalati háttérrel és individuális fejlődési pályával rendelkezik. Ebből következően a pedagógiai döntéshozatal nem támaszkodhat kizárólag életkori kategóriákra, hanem szükségszerűen megfigyelésen alapuló, reflektív szakmai mérlegelést igényel.

A differenciált tevékenységválasztás egyik kulcsa a pedagógus diagnosztikus érzékenysége: annak felismerése, hogy a tanulók miként közelítenek a tanulási helyzetekhez, hogyan reagálnak a kihívásokra, miként működnek együtt társaikkal, illetve milyen stratégiákat alkalmaznak problémamegoldás során. E megfigyelések nem pusztán viselkedéses jegyek rögzítését jelentik, hanem a mögöttes kognitív és affektív folyamatok értelmezését is. A pedagógiai beavatkozás akkor tekinthető adekvátnak, ha a feladatok egyszerre jelentenek optimális kihívást és biztosítanak megfelelő mértékű támogatást – összhangban Vigotszkij proximális fejlődési zóna elméletével (Vigotszkij, 1978).

A fejlődéslélektan klasszikus és kortárs irányzatai egyaránt hangsúlyozzák, hogy a 6–10 éves életkor sajátos átmeneti periódus: ebben az időszakban a gyermekek gondolkodása strukturáltabbá, érzelmi működése differenciáltabbá, társas viszonyulása pedig reflektáltabbá válik. Piaget elmélete szerint a gyermek ebben az életkorban lép át a preoperacionális gondolkodás szimbolikus, de még egocentrikus jellegéből a konkrét műveleti szakaszba, ahol már képes logikai műveletek alkalmazására konkrét helyzetekben (Piaget, 1970). A mennyiségmegmaradás, a reverzibilitás, az osztályozás és a szerialitás megértése nem pusztán intellektuális előrelépést jelent, hanem a gondolkodás strukturális átszerveződését. Ez a strukturális változás teremti meg annak lehetőségét, hogy a gyermek egyre összetettebb problémákat elemezzon, alternatívákat mérlegeljen, és cselekvését tudatosabban tervezze.

Vigotszkij társas-konstruktivista megközelítése kiegészíti ezt a képet azzal, hogy a kognitív fejlődést alapvetően társas interakciókban gyökerező folyamatként értelmezi (Vigotszkij, 1978). A proximális fejlődési zóna fogalma rávilágít arra, hogy a gyermek fejlődési potenciálja nem azonos azzal, amit önállóan képes végrehajtani; a kompetencia kibontakozása a támogatott részvétel és a fokozatos internalizáció révén történik. A transzverzális készségek fejlesztése ebből a szempontból mindig relációs folyamat: a pedagógus és a kortársi közeg strukturáló jelenléte nélkülözhetetlen a magasabb rendű kognitív és szocioemocionális funkciók kialakulásához.

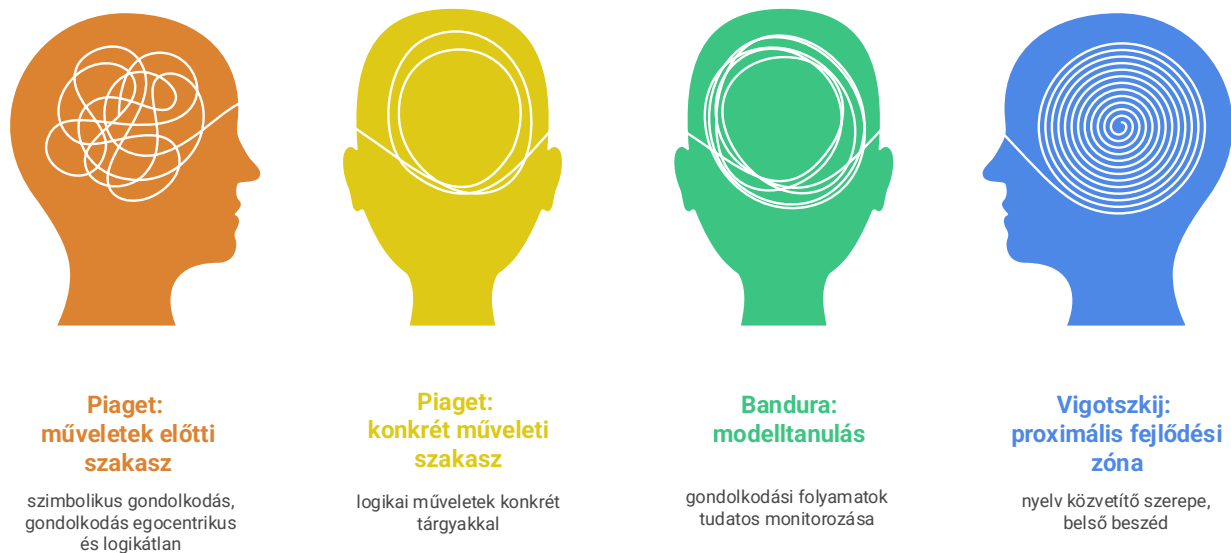
Erikson pszichoszociális fejlődésmélete tovább árnyalja a képet azzal, hogy a 6-10 éves kor központi krízisét a „teljesítmény vs. kisebbség” dilemmájában ragadja meg (Erikson, 1963). A gyermek önértékelése ebben az időszakban nagymértékben függ attól, hogy képesnek érzi-e magát a feladatok sikeres megoldására, illetve milyen visszajelzéseket kap környezetétől. A kompetenciaélmény – amely a transzverzális készségek fejlesztésének egyik kulcsdimenziója – így nem csupán tanulási eredmény, hanem identitásformáló tényező is.

A készségek fejlődésének leírása során a kézikönyv három, egymásra épülő kompetenciaszintet különít el. Ezek nem merev kategóriák, hanem fejlődési állapotokat jelölnek, amelyek az internalizáció fokozatain keresztül értelmezhetők. A kezdeti szinten a gyermek a készség elemeit strukturált, felnőtt által irányított helyzetekben alkalmazza; a második szinten a kompetencia konszolidálódik, és egyre önállóbb, rugalmasabb használat jellemzi; míg a harmadik szinten a készség integráltan, új és komplex helyzetekben is mozgósíthatóvá válik. E fejlődési ív összhangban áll Piaget kognitív fejlődésméleteivel (Piaget, 1970), valamint a szociális tanulás és az önszabályozás kortárs modelljeivel.

6.1 Kognitív fejlődés

A 6-10 éves életkor a gondolkodás strukturális átrendeződésének időszaka. Piaget elmélete szerint a gyermek ebben az intervallumban lép át a műveletek előtti szakaszból a konkrét műveleti gondolkodás szintjére (Piaget, 1970). Míg a korábbi időszakot az egocentrikus, perceptuálisan vezérelt gondolkodás jellemezte, addig a konkrét műveleti szakaszban a gyermek képessé válik logikai műveletek alkalmazására konkrét tárgyak és események vonatkozásában. Megérti a mennyiségmegmaradás, a reverzibilitás és az osztályozás elvét, képes több szempont egyidejű figyelembevételére (decentráció), és egyre pontosabban azonosítja az ok-okozati összefüggéseket.

22. ábra: A kognitív fejlődési modellek

A kognitív fejlődés azonban nem merül ki a logikai struktúrák átalakulásában. A végrehajtó funkciók – mint a munkamemória, az impulzuskontroll és a kognitív rugalmasság – jelentős érési folyamaton mennek keresztül (Diamond, 2013). A munkamemória kapacitásának növekedése lehetővé teszi több információ egyidejű feldolgozását és manipulálását, ami alapvető a több lépésből álló feladatok megoldásához. A kognitív rugalmasság fejlődése révén a gyermek képes stratégiát váltani, ha az adott megközelítés nem vezet eredményre, míg az impulzuskontroll erősödése hozzájárul a célirányos viselkedés stabilizálásához.

A metakogníció – vagyis a saját gondolkodási folyamatok tudatos monitorozása és szabályozása – ebben az életkorban kezd differenciáltabbá válni. A gyermek fokozatosan képes reflektálni arra, hogy milyen stratégiával tanul hatékonyabban, hogyan tudja ellenőrizni saját megértését, és miként korrigálhatja hibáit. E folyamat a „tanulás tanulása” kompetencia alapját képezi, és szoros kapcsolatban áll a belső motiváció és az önhatékonyság érzésének kialakulásával (Bandura, 1997).

Vigotszkij (1978) hangsúlyozta, hogy a kognitív fejlődés társas interakciókban gyökerezik. A tanulási folyamat a közös tevékenységben, a nyelv közvetítő szerepén keresztül válik belsővé. A belső beszéd kialakulása – amely ebben az életkorban jelentősen fejlődik – elősegíti az önszabályozást és a problémamegoldó gondolkodást. A pedagógiai gyakorlat szempontjából ez azt jelenti, hogy a strukturált párbeszéd, a közös gondolkodás és a reflektív kérdezőtechnika kulcsszerepet játszik a kognitív fejlődés támogatásában.

6.2 Affektív (érzelmi-szociális) fejlődés

A 6-10 éves gyermek érzelmi fejlődése az érzelmek differenciáltabb felismerésében, megértésében és szabályozásában ragadható meg. Az érzelemfelismerés kezdetben az alapérzelmek (öröm, szomorúság, harag, félelem) azonosítására korlátozódik, majd fokozatosan megjelenik a komplex érzelmi állapotok, mint például a büszkeség, a bűntudat vagy épp a szégyen, értelmezése. Az érzelmek okainak és következményeinek megértése a viselkedés tudatosabb szabályozását teszi lehetővé.

Erikson pszichoszociális modellje szerint ebben az életkorban a „teljesítmény vs. kisebbség” konfliktusa áll a fejlődés középpontjában (Erikson, 1963). A gyermek önértékelése nagymértékben függ a kompetenciaélménytől és a környezet visszajelzéseitől. A sikerélmények erősítik az önhatékonyság érzését, míg a tartós kudarcélmény a kisebbség érzésének kialakulásához vezethet. A pedagógiai környezet ezért meghatározó szerepet játszik az egészséges önértékelés kialakulásában.

A perspektívaváltás képességének fejlődése – amely Piaget decentrációs fogalmával és Vigotszkij társas-interakcionista nézőpontjával egyaránt összefügg – lehetővé teszi az empátia mélyülését. A gyermek nem csupán felismeri mások érzelmeit, hanem képes azok okait mérlegelni, sőt viselkedését azokhoz igazítani. A társas kapcsolatok minőségi átalakulása ebben az időszakban különösen hangsúlyos: a barátságok egyre inkább kölcsönösségen, bizalmon és közös értékeken alapulnak.

Az érzelmi önszabályozás fejlődése során a külső kontroll fokozatosan belsővé válik. A gyermek megtanulja késleltetni reakcióit, alternatív megoldásokat keresni, és tudatos stratégiákat alkalmazni a frusztráció kezelésére. A szociális tanulás elmélete (Bandura, 1997) rámutat arra, hogy a modellezés és a megerősítés központi szerepet játszik ebben a folyamatban. A pedagógus érzelmi attitűdje és konfliktuskezelési módja közvetlenül befolyásolja a gyermekek érzelmi szabályozási mintázatait.

6.3 Motoros (fizikai) fejlődés

A 6-10 éves életkor a motoros koordináció és a testtudatosság jelentős fejlődésének időszaka. A finommotorika precízebbé válik, ami támogatja az írás, rajzolás és eszközhasználat fejlődését. A nagymotoros mozgások, mint a futás, az ugrás, a dobás, az egyensúlyozás, koordináltabbá és kontrolláltabbá válnak. A motoros fejlődés nem izolált jelenség: szoros kapcsolatban áll a kognitív és érzelmi folyamatokkal.

A testmozgás bizonyítottan elősegíti a végrehajtó funkciók fejlődését, különösen a figyelmi kontrollt és a munkamemóriát (Ratey, 2008). A koordinációt és tervezést igénylő mozgásos tevékenységek támogatják az agyi hálózatok integrációját, ami pozitív hatással van a problémamegoldó gondolkodásra. Emellett a mozgás sikerélménye erősíti az önhatékonyság érzését és hozzájárul az érzelmi stabilitáshoz.

A csapatsportok és kooperatív mozgásos játékok különösen alkalmasak a társas készségek fejlesztésére. Az együttműködés, a szabálykövetés, a konfliktuskezelés és a közös célok iránti elköteleződés gyakorlati kontextusban jelenik meg, integrálva a motoros és szocioemocionális dimenziókat.

6.4 Idegtudományi perspektíva

Az idegtudományi kutatások szerint a 6-10 éves kor az agyi hálózatok dinamikus átszerveződésének időszaka. A prefrontális kéreg, amely a végrehajtó funkciók, a tervezés, az impulzuskontroll és az érzelmszabályozás központi területe, fokozatos érési folyamaton megy keresztül. A prefrontális és a limbikus struktúrák közötti kapcsolatok erősödése az érzelmek tudatosabb szabályozását és a racionális döntéshozatalt teszi lehetővé.

A mielinizáció és a szinaptikus metszés (synaptic pruning) révén az idegi kapcsolatok hatékonyabbá válnak, ami gyorsabb információfeldolgozást és strukturáltabb gondolkodást tesz lehetővé. A hippocampus fejlődése támogatja a hosszú távú memória konszolidációját és a múltbeli tapasztalatok rugalmas alkalmazását új helyzetekben.

A dopaminerg jutalmazási rendszer aktív szerepet játszik a motiváció és a tanulási kitartás kialakulásában. A pozitív visszajelzés és a fokozatosan növekvő kihívás optimális aktivációt biztosít, ami elősegíti az önszabályozás és az önhatékonyság fejlődését.

Az agy plaszticitása ebben az életkorban kiemelkedően magas, ami azt jelenti, hogy a pedagógiai környezet minősége közvetlen hatással van az idegi hálózatok fejlődésére. A strukturált, érzelmileg biztonságos és kognitívan stimuláló tanulási helyzetek hosszú távon is befolyásolják a transzverzális készségek alakulását.

E komplex fejlődési folyamatok pedagógiai implikációja egyértelmű: a transzverzális készségek fejlesztése nem különálló tananyagelemként értelmezendő, hanem a mindennapi tanulási helyzetekbe integrált, strukturált és reflektív pedagógiai gyakorlatként. A tevékenységek kiválasztásakor a pedagógusnak figyelembe kell vennie a gyermek aktuális kognitív szerveződését, érzelmi szabályozási szintjét, társas tapasztalatait és idegrendszeri érési sajátosságait. Az optimális kihívás és a megfelelő mértékű támogatás egyensúlya teremti meg azt a tanulási környezetet, amelyben a transzverzális kompetenciák fokozatosan, stabilan és belsővé válva fejlődhetnek.

7. HOGYAN FEJLESSZÜNK TRANSZVERZÁLIS KÉSZSÉGEKET?

Az általános iskolai nevelésben a transzverzális készségek fejlesztése nem kiegészítő elem, hanem a személyiség- és kompetenciafejlődés integráns része. E készségek – mint például az együttműködés, az empátia, a problémamegoldás, a kritikai gondolkodás vagy az önszabályozás – nem pusztán deklaratív tudásként sajátíthatók el, hanem cselekvésbe ágyazott, tapasztalati úton formálódó kompetenciák. Fejlesztésük ezért módszertanilag eltér a hagyományos tantárgyi ismeretközvetítéstől: a hangsúly nem az információk átadásán, hanem a jelentésteremtésen, a reflektív feldolgozáson és az alkalmazási transzferen van. Ebben a folyamatban kiemelt jelentőségű David A. Kolb tapasztalati tanulási ciklusa, amely a tanulást körkörös, dinamikus folyamatként értelmezi, négy egymásra épülő szakasz mentén: konkrét tapasztalat (concrete experience), reflektív megfigyelés (reflective observation), absztrakt konceptualizáció (abstract conceptualization) és aktív kísérletezés (active experimentation) (Kolb, 1984). A modell konstruktivista alapfeltevése szerint a tanulás nem lineáris információfelvétel, hanem a tapasztalat jelentésének folyamatos újraszervezése. A transzverzális készségek fejlesztése akkor válik valóban hatékonná, ha a négy szakasz mindegyike tudatosan megjelenik a pedagógiai folyamatban. Az egyes fázisok nem egymástól elszigetelt lépések, hanem kölcsönösen feltételezik és erősítik egymást. A ciklus teljessége biztosítja, hogy a tanulók ne csupán viselkedésmintákat reprodukáljanak, hanem megértsék azok jelentését, belsővé tegyék azokat, és új helyzetekben is rugalmasan alkalmazni tudják.

23. ábra: Kolb-féle ciklus a transzverzális készségek fejlesztéséhez

7.1 Konkrét tapasztalat

A konkrét tapasztalat fázisa a tanulási folyamat kiindulópontja. Ebben a szakaszban a tanulók aktív résztvevőként vesznek részt olyan strukturált helyzetekben, amelyekben a fejleszteni kívánt transzverzális készség természetes módon jelenik meg. A hangsúly a cselekvésen, az interakción és a valós vagy valószerű problémaszituációk megélésén van. Az alsó tagozatos gyermekek esetében – fejlődéslelektani sajátosságaikból adódóan – a tapasztalati bevonódás különösen meghatározó. A konkrét műveleti gondolkodás szakaszában (Piaget, 1970) a tanulás akkor a legeredményesebb, ha kézzelfogható, átélhető helyzetekhez kötődik. A szerepjáték, a kooperatív feladatmegoldás, a dramatikus játék, a projektalapú tevékenység vagy a problémacentrikus csoportmunka olyan tanulási kontextusokat teremtenek, amelyekben az együttműködés, a kommunikáció, a konfliktuskezelés és az empátia gyakorlati jelentősége közvetlenül megtapasztalható. Például egy korlátozott eszközökkel végrehajtandó csoportos alkotófeladat során a tanulók kénytelenek egyeztetni, szerepeket vállalni, döntéseket hozni és kompromisszumokat kötni. A készségfejlesztés ebben a fázisban még implicit: a gyermek nem feltétlenül nevezi meg az együttműködés vagy a problémamegoldás fogalmát, de viselkedésében már megjelennek azok elemei.

7.2 Reflektív megfigyelés

A konkrét élmény önmagában nem garantálja a tanulást. Kolb modelljének második szakasza a reflektív megfigyelés, amelyben a tanuló visszatekint a megtörtént eseményekre, és értelmezni kezdi azokat. Ez a szakasz a tudatosítás és a jelentésalkotás tere. Pedagógiai szempontból a reflektív feldolgozás strukturált kérdezőszótechnika és irányított beszélgetés révén valósulhat meg. A pedagógus nem értékelő, hanem facilitáló szerepet tölt be: segíti a tanulókat abban, hogy megfogalmazzák érzéseiket, azonosítsák viselkedési stratégiáikat, és felismerjék a csoportdinamika hatásait. Az érzelmi önreflexió támogatja az affektív tudatosság fejlődését, míg a viselkedési minták elemzése a metakognitív kompetenciát erősíti. Ebben a fázisban különösen fontos a fejlődési szinthez illeszkedő eszközhasználat. Fiatalabb gyermekek esetében vizuális jelölőrendszerek, érzelemkártyák vagy rajzos önkifejezési formák segíthetik a reflektív gondolkodást. Az idősebb tanulók már képesek árnyaltabb verbális elemzésre, saját szerepük és felelősségük értelmezésére. A reflektív megfigyelés szakasza teremti meg a hidat a cselekvés és az elméleti megértés között.

7.3 Absztrakt konceptualizáció

A harmadik szakaszban a tanulók tapasztalataikat általánosabb fogalmi struktúrákba rendezik. Itt válik explicitté a transzverzális készség, mint fogalom. A pedagógus ebben a fázisban modelleket, fogalmi térképeket, strukturált lépéssorokat és közös definícióalkotást alkalmazhat. Az absztrakt konceptualizáció lehetővé teszi, hogy a tanulók felismerjék a különböző helyzetekben megjelenő mintázatokat. Például a problémamegoldás lépéseinek – problémaazonosítás, alternatívák generálása, döntés, értékelés – közös megnevezése segít abban, hogy a gyermekek strukturált gondolkodási sémát alakítsanak ki. Ez a fogalmi rögzítés a jövőbeli transzfer feltétele. A közös nyelv kialakítása pedagógiai értelemben kulcsfontosságú: a megnevezett kompetencia könnyebben tudatosítható, értékelhető és fejleszthető. A fogalmi absztrakció így nem elszakítja a tanulást a tapasztalattól, hanem rendszerezi és elmélyíti azt.

7.4 Aktív kísérletezés

A ciklus negyedik fázisa az aktív kísérletezés, amelyben a tanulók az újonnan kialakított fogalmi kereteket új helyzetekben alkalmazzák. Ez a szakasz biztosítja a tanult kompetenciák generalizációját és internalizációját. A pedagógiai gyakorlatban ez jelentheti új típusú csoportfeladatok bevezetését, kortárs mediációs helyzetek kialakítását, projektmunkát vagy tudatos konfliktuskezelési protokollok alkalmazását. A cél nem a mechanikus ismétlés, hanem a rugalmas alkalmazás: a tanuló képes legyen az együttműködési, kommunikációs vagy problémamegoldó stratégiákat különböző kontextusokban adaptálni. Az aktív kísérletezés során a pedagógus formatív visszajelzésekkel támogatja a fejlődést, segítve a tanulókat az önértékelésben és a további célkitűzések megfogalmazásában. A ciklus e ponton a konkrét tapasztalathoz csatol vissza, amelynek során a tanulási folyamat újabb körben folytatódik.

Kolb modellje pedagógiai értelemben azért releváns a transzverzális készségek fejlesztésében, mert integrálja a cselekvést, az érzelmi bevonódást, a reflektív gondolkodást és a fogalmi rendszerezést. A ciklus teljessége biztosítja, hogy a tanulók ne csupán viselkedési rutinokat sajátítsanak el, hanem mély, tudatos és rugalmasan alkalmazható kompetenciákat alakítsanak ki. A transzverzális készségek fejlődése így nem esetleges mellékterméke a tanulásnak, hanem tudatosan strukturált pedagógiai folyamat eredménye, amely a tapasztalati tanulás elvére épül. E megközelítés összhangban áll a kompetenciaalapú nevelés koncepciójával, valamint a konstruktivista tanuláselméletek azon alapfeltevésével, miszerint a tudás aktív, jelentésalkotó folyamat során konstruálódik.

8. KÖVETKEZTETÉSEK

A SPIRIT projekt nem csupán a gyermekek fejlesztésére irányuló pedagógiai kezdeményezés, hanem a pedagógus szakmai és személyes fejlődésének is keretet kínál. A transzverzális készségek tudatos fejlesztése olyan folyamat, amelyben a tanulók és a pedagógusok kölcsönösen formálják egymást. A kompetenciafejlesztés útja nemcsak szakmai kihívás, hanem egyben lehetőség is. Lehetőség a reflektív gondolkodás elmélyítésére, a pedagógusi identitás megerősítésére és a hivatásbeli kiteljesedésre.

A kézikönyv célja az volt, hogy átfogó módon bemutassa a transzverzális készségek fejlesztésének indokoltságát és módszertanát az alsó tagozaton. A bemutatott megközelítés tudományos eredményekre és empirikus kutatásokra támaszkodik, ugyanakkor gyakorlati, alkalmazható pedagógiai stratégiákat is kínál. A SPIRIT keretrendszer nem pusztán a kulcsfontosságú kompetenciákat, az érzelmi tudatosságtól és önszabályozástól kezdve a kommunikáción, empátián és reziliencián át a kritikai gondolkodásig sorolja fel, hanem rendszerszemléletben értelmezi is azok egymáshoz való viszonyát és fejlődési dinamikáját. A kompetenciák nem elkülönült entitások, hanem egymással kölcsönhatásban működő elemek, amelyek a gyermek kognitív, érzelmi és testi fejlődésének összefüggérendszerében bontakoznak ki.

Kiemeltük, hogy a transzverzális készségek fejlesztése nem izolált tréningek eredménye, hanem jelentésteli tapasztalatok, játékos felfedezések és minőségi kapcsolatok során valósul meg. A gyermekek a társaikkal, pedagógusaikkal és a tágabb környezetükkel való interakcióik révén alakítják ki és mélyítik el ezeket a készségeket. A fejlődési sajátosságok és az idegtudományi kutatások eredményeinek figyelembevételével a pedagógus olyan tanulási helyzeteket tervezhet, amelyek egyszerre motiválóak és életkorilag adekvátak, elősegítve a kíváncsiság, az együttműködés és a személyes növekedés kibontakozását.

A modell középpontjában a pedagógus áll. Nem csupán a tanulási folyamat facilitátoraként, hanem a reflektív szakember és az élethosszig tanuló szerepében. A pedagógus önismerete, saját érzelmi mintázatainak, előfeltevéseinek és erőforrásainak tudatosítása, alapvető feltétele annak, hogy támogató, biztonságos és fejlődésorientált tanulási környezet jölessen létre. Az empátia, a tisztelet és a kíváncsiság kultúrája elsősorban a pedagógus személyes jelenlétén keresztül válik az osztálytermi gyakorlat részévé. Tágabb társadalmi perspektívában a transzverzális készségek fejlesztése nem pusztán az iskolai eredményességet szolgálja, hanem hozzájárul a gyermekek hosszú távú pszichológiai jóllétéhez és társadalmi beágyazottságához. A gyorsan változó világban a magabiztosság, az alkalmazkodóképesség, a kritikai gondolkodás és az együttműködés képessége alapvető feltétele annak, hogy a fiatalok képesek legyenek felelősen és kiegyensúlyozottan alakítani saját életútjukat.

A SPIRIT keretrendszer alkalmazása ezért nem egyszeri pedagógiai beavatkozás, hanem folyamatos tanulási és fejlődési folyamat. A pedagógus, aki e készségek fejlesztését tudatosan integrálja saját gyakorlatába, nemcsak tanítványai fejlődését támogatja, hanem saját szakmai életét is gazdagítja. Az osztályterem ebben az értelemben közös tanulási térré válik, azaz olyan közzé, ahol a gyermekek és a felnőttek egyaránt fejlődnek. A modell hosszú távú hatása tovább erősödhet, ha a pedagógusok szakmai közösségekben, egymást támogatva osztják meg tapasztalataikat. A reflektív párbeszéd, a közös gondolkodás és a bevált gyakorlatok megosztása hozzájárulhat ahhoz, hogy a transzverzális kompetenciák fejlesztése az intézményi kultúra szerves részévé váljon.

A SPIRIT-modell végső üzenete az, hogy a pedagógus nem csupán tudást közvetít, hanem értéket teremt. Amennyiben vállalja a „tudás” és a „lét” egységét, vagyis a fejlesztett készségek hiteles megélését, a keretrendszer valódi középpontjává válik: irányt mutató szakemberré, példaképpé és élethosszig tanulóvá. Így az osztályterem nem csupán a tananyag elsajátításának tere, hanem a növekedés, a kapcsolódás és a személyes átalakulás színtere is, azaz olyan közeg, amely a gyermekeket arra készíti fel, hogy felelősen és kiegyensúlyozottan éljenek egy folyamatosan változó világban.

9. HIVATKOZOTT SZAKIRODALOM

1. Akadémiai, Szociális és Érzelmi Tanulásért Együttműködés (CASEL) (2020). *Mi az SEL?* Forrás: <https://casel.org>
2. Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. W. H. Freeman.
3. Brandi, U., Hodge, S., Hoggan-Kloubert, T., Knight, E., & Milana, M. (2023). The European year of skills 2023: skills for now and in the future? *International Journal of Lifelong Education*, 42(3), 225–230. <https://doi.org/10.1080/02601370.2023.2212424>
4. Care, E. & Luo, R. (2016). *Assessment of transversal competencies: policy and practice in the Asia-Pacific region*. UNESCO Bangkok Office. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246590> [26.11.2025]
5. Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(1), 113–126. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.44.1.113>
6. Diamond, A. (2013). Executive functions. *Annual Review of Psychology*, 64, 135–168. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-113011-143750>
7. Decety, J., & Jackson, P. L. (2004). The functional architecture of human empathy. *Behavioral and Cognitive Neuroscience Reviews*, 3(2), 71–100. <https://doi.org/10.1177/1534582304267187>
8. Eisenberg, N., & Fabes, R. A. (1990). Empathy: Conceptualization, measurement, and relation to prosocial behavior. *Motivation and Emotion*, 14(2), 131–149. <https://doi.org/10.1007/BF00991640>
9. Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society* (2nd ed.). W. W. Norton. (Eredeti mű megjelent 1950-ben)
10. European Commission (2020). *LifeComp: Az európai keretrendszer a személyes, szociális és tanulási kulcskompetenciákra vonatkozóan*. Az Európai Unió Kiadványirodája. Forrás: <https://publications.jrc.ec.europa.eu>
11. European Commission (2020). ESCO <https://esco.ec.europa.eu/en> [26.11.2025.]
12. European Commission (2022). *Technological change and society*. Directorate-General for Research and Innovation, Brussels. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/download/fb7aa437-875b-4e92-bf99-d5ab17cde8cf_en?filename=ec_rtd_quarterly-ri-review_042021.pdf [24.11.2025.]
13. European Training Foundation (2023). *Skills demands analysis*. <https://www.etf.europa.eu/en/what-we-do/skills-demands-analysis> [2025.11.26.]
14. European Union (2023). *European Year of Skills*. https://year-of-skills.europa.eu/index_en [2025.11.26.]
15. Hanover Research (2018). *Make Decisions with Confidence, not Guesswork*. Forrás: <https://www.hanoverresearch.com> [12.12.2025]
16. Hasson, G. (2021). *Érzelmi intelligencia*. Budapest: Scholar Kiadó.
17. Hoffman, M. L. (2000). *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511805851>
18. Immordino-Yang, M. H., & Damasio, A. (2007). We feel, therefore we learn: The relevance of affective and social neuroscience to education. *Mind, Brain, and Education*, 1(1), 3–10. <https://doi.org/10.1111/j.1751-228X.2007.00004.x>
19. Institute of Education Sciences [Neveléstudományi Intézet] (2020). *Milyen stratégiákat alkalmaznak az iskolák a soft skill-ek előmozdítására, és hogyan kapcsolódnak ezek a készségek a későbbi foglalkoztatáshoz és sikerhez?* Forrás: <https://ies.ed.gov> [2025.12.12.]

20. Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
21. Kotsiou, A., Fajardo-Tovar, D. D., Cowhitt, T., Major, L., & Wegerif, R. (2022). A scoping review of Future Skills frameworks. *Irish Educational Studies*, 41(1), 171–186.
<https://doi.org/10.1080/03323315.2021.2022522>
22. Kurzweil, R. (2005). *The Singularity is Near. When Humans Transcend Biology*. New York: Viking Press.
23. Lehmann, M. – Tankó, E. – Tódor, I. – Leros, C.-J. – Decoster, A. – Bram, M. – Bacci, F. – Dóri, T. – Kulman, K. (2025): Future Skills in Education: Psychologists' View on the Skills of the Future from the Perspective of Individual Well-Being. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*. 13(3), 167–180.
<https://doi.org/10.31074/gyntf.2025.3.167.180>
24. Miller, R. (szerk.) (2018). *Transforming the future: anticipation in the 21st century*. UNESCO – Routledge. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000264644> [2025.11.11.]
25. Partnership for 21st Century Skills [P21]. (2009). *P21 framework definitions*. Retrieved July 10, 2019 from: <http://www.battelleforkids.org/networks/p21>
26. Piaget, J. (1970). *The science of education and the psychology of the child*. Orion Press.
27. Piaget, J. (1972). *The psychology of the child*. Basic Books.
28. Ratey, J. J. (2008). *Spark: The revolutionary new science of exercise and the brain*. Little, Brown and Company.
29. Rodríguez Pérez, R.E., & Meza González, L. (Eds.). (2024). *Technological Change and Labor Markets: Productivity, Job Polarization, and Inequality* (1st ed.). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781003389965>
30. Sala, A., Punie, Y., Garkov, V. and Cabrera Giraldez, M., *LifeComp: The European Framework for Personal, Social and Learning to Learn Key Competence*, EUR 30246 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-19418-7, doi:10.2760/302967, JRC120911.
31. Shonkoff, J. P., & Phillips, D. A. (Eds.). (2000). *From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development*. National Academy Press.
32. Studies Weekly (2024). *How to Teach Soft Skills in Elementary School*. Forrás: <https://www.studiesweekly.com/soft-skills/> [2025.12.12.]
33. Tódor, I., Lehmann, M., Dóri, T. & Kulman, K. (2025). Developing Transversal Skills in Primary Education: A Comparative International Study. *PedActa*, 15(1), 1-15.
<https://doi.org/10.24193/PedActa.15.1.1>
34. UNESCO (2019). *Futures Literacy & Foresight*. <https://en.unesco.org/futuresliteracy/about> [26.11.2025.]
35. UNESCO (2020). *Embracing a culture of lifelong learning: contribution to the Futures of Education initiatives; report; a transdisciplinary expert consultation*. UNESCO Institute for Lifelong Learning.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374112>. [26.11.2025.]
36. UNICEF (2019). *Global Framework on Transferable Skills*. UNICEF. Forrás: <https://www.unicef.org/media/64751/file/global-framework-on-transferable-skills-2019.pdf>
37. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
38. Zelazo, P. D., Carlson, S. M., & Kesek, A. (2008). The development of executive function in childhood. In C. A. Nelson & M. Luciana (Eds.), *Handbook of developmental cognitive neuroscience* (2nd ed., pp. 553–574). MIT Press.

**SKILLS OF TOMORROW
FOR
CHILDREN OF PRESENT**

